

20809

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

UYGUR HALK DESTANLARI
(Giriş - Metin - Çeviri - Sözlük)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dokümantasyon Merkezi
Kuruluş

Erkin EMET

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa CANPOLAT

ÖNSÖZ

Bugüne kadar, Uygurca ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış Uygurca yazılmış eserler, dünyadaki bir çok dillere çevrilmiştir.

Tez konusu olan destanlar üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunların hepsi folklor ve edebiyat yönünden ele alınmış çalışmalarlardır. Bunun için destanları aldığımız kitabın yazarı Profesör Abdulkerim RAHMAN derlediği destanlardan yararlanarak "Uygur Folklori" adında bir kitap yayımlamıştır. Tez konumuz olan destan da, bu eserde folklor ve tarih bakımından değerlendirilmiştir.

Metnin çevirisini yaptığı için dizine gerek duyulmamış. Karşılaştırmayı sağlamak için, Arap harfli orijinal metin örnekleri tezin sonuna eklenmiştir.

Bu destanlar içinde yer alan "Nozugum" (Nazığım) destanı yakın çağda yaratılmış bir tarihi destan olduğu için metinde canlı halk dili özellikleri ağır basmaktadır. Halk dilinde yaşayan kelimeler ve deyimler metinde fazlaca yer almaktadır. Bunun için anlaşılması mümkün olmayan bazı ibariler ve çevrilmesinde güçlük duyulan deyimler metnin bağlamından hareket edilerek çevrilmiştir. Kamerşah ile Şemsincanan, Hörlika ile Hemrancan destanları aşk destanı olduğu için bu metinlerde Arapça ile Farsça kelimeler fazlaca kullanılmıştır.

Çalışma esnasında Uygurca, Türkçe, Çince olmak üzere çeşitli sözlük ve gramer kitaplarından yararlanılmıştır. Özellikle deyimler ve konuşma dilinde yaşadığı anlaşılan kelimeler ile sadece masal ve destanlarda adı geçen kuş ve yaratık adlarının açıklanması için Türk vatandaşı olan yaşılı Uygur hemşehrilerden faydalanyanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	I
Çeviriyaşı İşaretleri.....	II
Giriş.....	III
Uygur Türkçesi'nin Fonetik Özellikleri.....	VIII
Uygurca'nın Söz Varlığı.....	XVI
Trankskripsiyonlu Metin.....	1
Çeviri.....	62
Sözcük.....	123
Özet (Summary).....	157
Kaynakça.....	158
Metin (Orijinalinden Fotokopi Örnekleri)	

KISALTMALAR

Ar.	:	Arapça
Bkz.	:	bakınız
Byk.	:	büyük
Dym.	:	deyim
Çin.	:	Çince
Far.	:	Farsça
Hrf.	:	harf
Kçk.	:	küçük
Kṛṣṇa	:	karşılaştırinız
Mo.	:	Moğolca
Rus.	:	Rusça
TT.	:	Türkiye Türkçesi
YY.	:	yüzyıl

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

A .	a	گ		M .	m	ر
B .	b	ب		N .	n	ن
C .	c	ت		O .	o	و
Ç .	ç	چ		Ö .	ö	ئ
D .	d	د		P .	p	پ
E .	e	ع		R .	r	ر
F .	f	ف		S .	s	س
G .	g	ک		Ş .	ş	ش
Ğ .	ğ	غ		T .	t	ت
H .	h	ه		U .	u	ئۇ
I .	i	ئى		Ü .	ü	ئۈ
İ .	i	ئى		V .	v	ۋ
J .	j	ڏ		Y .	y	ي
K .	k	ڪ		Z .	z	ڙ
L .	l	ل		H .	h	خ
				K .	k	ق
				É .	é	ي
				NG	ng	ڭ

GİRİŞ

GİRİŞ

Uygur'lar, VI. yüzyılda tarih sahnesine çıkan ve günümüze kadar varlığını korumuş bir Türk halkıdır. Uygur'lar özellikle 744-840 arasında bugünkü Moğolistan'da, daha önce Göktürk devletinin bulunduğu topraklar üzerinde kurdukları Uygur devleti döneminde dünya tarihinin akışını etkilemişlerdir. Türkler arasında yarı göçebelikten yerleşik hayatı geçişi en önce gerçekleşiren Uygurların askeri gücü IX. yüzyıl ortalarında Kırgızlar tarafından Moğolistan'dan çıkartılmalarından sonra zayıflamış, bunun sonucu olarak siyasi etkileri de azalmıştır. Buna karşılık, IX. yüzyıl ortasında Çin'in batısında kurulan ve Moğollar çağına kadar bağımsız kalan Koço Uygur devleti zamanında Uygur'lar yüksek bir kültür düzeyine ulaşarak Türk tarihinin en parlak dönerlerinden birini yaratmışlardır.

Şincan Uygur Özerk Bölgesi, Orta Asya'nın doğusunda yer alan Gobi Çölü ile Çin'in Gansu ve Çinghay illeri; Kuzey doğusunda, İç ve Dış Moğolistan, batı ve kuzey batısında Bağımsız Devletler Topluluğundan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan; Güney batısında, Afganistan, Himalaya dağları, Hindistan, Pakistan ve güneyde Tibet ile çevrilmiştir. Uygur Türkçesi genel olarak üç ağıza ayrılır. 1. **Merkezi Ağız:** Kumul, Aksu, İli(Gulca), Urumçi bölgelerinde konuşulan ağız. Yeni Uygur edebi dili Urumçi ve Gulca ağızlarına dayanmaktadır. 2. **Güney Batı Ağızı:** Kaşgar ve Hotan bölgelerinde konuşulan ağızdır. 3. **Lopnur Ağızı:** Lopnur Nahiyesine bağlı yerlerde konuşulmaktadır. Bugün Uygurca'nın yazı dili olarak ağırlık merkezi artık Kuzey Şincan'dadır. Yazı dili ağırlığı, güneyde iken esas olarak Kaşgar ağızına dayanıyordu. Ağırlık kuzeye geçtikten sonra, Yeni Uygur Edebi dili Gulca ve Urumçi ağızına dayanmaktadır. Bugün kuzeydeki kültür merkezi Urumcidir. Yazında Arap alfabetesinin İslahıyla ortaya çıkan bir alfabe kullanılmaktadır.

Dil bilginleri, Türk dillerinin sınıflandırmasını yaparken Uygurca'yı farklı gruplarda göstermişlerdir. Radloff Orta Asya Diyalektlerin'e(Tarançı, Kumul, Aksu, Kaşgar, Çağatay diyalektleri); Foy Vo Ramstedt Doğu Grubuna (*d* > *y*, *taǵ* > *tağ*), Sart(Buhara, Hive); Yarkend, Kaşgar, Turfan, Kumul, Tarançı, Çağatay; Ligeti, Türk dillerine(Cağatay, Yogur, Çin Türk diyalektleri, Özbek, Salar, Tarançı) dahil etmişlerdir. Prof. Dr. Talat TEKİN, Türk lehçelerinin tasnifini yaparken, Uygurca'yı şu şekilde yerleştirmiştir: *taǵlıq* veya *Çağatay* grubu: Özbekçe ile Yeni Uygurca.

Uygur'lar, bugünkü Çin sınırları içinde "Şincan" diye adlandırılan bölgede yaşarlar. Destanlara göre Türk milletini meydana getiren Tanrı Dağları bu bölgenin tam ortasındadır. Türkük açısından bu bölgede yaşayan Uygurlar ve onların konuştuğu dil de o kadar eskidir.

Kaşgarlı Mahmut tarafından "Uygurların şivesi Öztürkçe" diye ifade edilen Uygur Türkçesi, o zamanki resmi ve edebi şive olan Hakanîye Türkçesinin temeli idi. Sonradan Ali Şir Nevai tarafından edebi dil olarak geliştirilmiş Çağatay Türkçesi'nin de ana unsuru Uygur Türkçesi idi. Oğuz ağzına dayanan Azeri Türkçesi'nde de Kıpçakça ile beraber Uygur Türkçesi'nin tesiri vardır.

Eski Uygur Türkçesi'nin devamı olarak yaşayan bugünkü Uygur Türkçesi, tabii olarak, eskiye nazaran değişmiş ve gelişmiştir. Bugünkü Uygur Türkçesi Çağatay edebi diline, Özbekçe ile beraber en yakın olan şivedir. İşte bu Yeni Uygur Türkçesi henüz tam tetkik edilmiş değildir. Ben tezimde halk destanlarının dil özelliğini göstermekle beraber Yeni Uygur Türkçesinin Türkiye Türkçesinden farklı olan bellibaşlı yönlerini karşılaştırma yolu ile açıklamaya çalıştım.

Uygur halk destanlarının dil malzemesini inceleyeceğimiz için destan üzerinde durmaya gerek duuyuyorum. Uygur halk destanlarının en eski Türk destanlarının ortaya çıktığı dönemlerden kaynaklanarak babadan oğula anlatıla anlatıla gelen bu destanlardan kaynaklandığı bilinmektedir. En eski tarihsel dönemlere, yani 7. yüzyıldan önceki dönemlere ait olanlar Orhon, Silinga nehirleri kıyısında yaşamış On Uygur, Dokuz Oğuz boyları ile Tanrıdağ eteklerinde yaşamış Oğuz boylarının yaratmış oldukları kahramanlık destanlarıdır. Bunlar, OĞUZNAME, DEDEKORKUT, ALP ER TUNGA, ERGENEKON destanlarıdır.

Bunlardan başka İslamiyetten sonra yaratılmış halk destanları da vardır. Bunlar, LEYLA ile MECNUN, YUSUF ile ZÜLEYHA, GARİP İLE SENEM, TAHİR İLE ZÜHRE KAMERŞAH İLE ŞEMSİCANAN, HÖRLİKA İLE HEMRACAN ... gibi aşk destanlarını içерir.

Üçüncü olarak yakın çağda yaratılmış halk destanlarını gösterebiliriz. Bu döneme ait destanların çoğunda Mançu hükümdarlarının Uygur halkına yaptığı zulme karşı girişilen mücadeleler dile getirilmiştir. Uygurlarda 18. yüzyılın başından 20. yüzyılın başına kadar bir çok kahramanlar ortaya çıkmıştır. Uygur halkı bu kahramanlar hakkında birtakım destanlar yaratmış. Bu destanlar günümüzde kadar söylene gelmektedir. Örneğin, SADIR PAHLİVAN destanı, NOZUGUM destanı (1826 yıllarında yaratılmış), ÇİN MUDEN KİSSASI (1830 yılları), SEYİTNOÇI destanı (Kaşgar'da yaşamış olan faşist askeri hükümdar Matitay

döneminde, yani 1911-1914 yıllarda yaratılmış) gibi destanlarda konu olarak gerçek tarihi olaylar ele alınmıştır.

Tezimde yakın çağ ile orta çağ'a ait üç tane destanı inceledim. Bunlar NOZUGUM (Naziğim), KAMERŞAH ile ŞEMSİCANAN, HÖRLİKA ile HEMRACAN'ı içerir. Bugüne kadar bu destanlar üzerinde Çin'de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunların hepsi folklor ve edebiyat yönünden yapılmış çalışmalarlardır. Şimdiye kadar Çin Halk Cumhuriyeti Şinjian Uygur Özerk bölgesinde halk arasında yaşayan destanların bulunması, derlenmesi için pek çok çalışmalar yapılmışsa da, zengin halk edebiyatı verileri ve dil özelliklerine sahip olan Uygur Halk Destanlarının büyük bir kısmı henüz derlenmemiştir. Çin'de açıklık politikasının uygulanmaya başladığı 1978 yılından beri Şincan Sosyal Bilimler Akademisi Halk Edebiyatı Araştırma Kurumu, Şincan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kaşgar Pedagoji Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çin Sosyal Bilimler Akademisi Azınlıklar Edebiyat Araştırma Kurumu ve Pekin Merkezi Milletler Enstitüsü Azınlıklar Dili ve Edebiyatı 2. Fakültesi (Türk Dilleri ve Edebiyatı Fakültesi) tarafından büyük çapta halk edebiyatı derleme çalışmaları başlatılmıştır. Halk destanları ile birlikte, zengin halk edebiyatı ürünleri derlenerek yayına hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Şincan Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden Prof. Abdulkerim RAHMAN'ın ilk kez hazırladığı UYGUR HALK DESTANLARI adlı kitap Ocak 1981'de Şincan Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Prof. Mehmet ZUNUN ile Prof. Abdulkerim RAHMAN'ın yazdığı UYGUR HALK AĞIZLARI EDEBİYATI'NIN TEMELLERİ (Şincan Halk Neşriyatı Mart 1982) adlı kitabında da bu destanlar ele alınmıştır. NOZUGUM (Naziğim) HÖRLİKA İLE HEMRACAN, KEMERŞAH İLE ŞEMSİCANAN ... gibi destanlar Şincan Uygur Tiyatrosu, Kaşgar Uygur Tiyatrosu, Aksu Vilayeti Uygur Tiyatrosu, Gulca Uygur Tiyatrosu ve Kumul Uygur Tiyatrosu tarafından sahnelenmiştir.

Kazakistan, Özbekistan Cumhuriyetlerinde çeşitli çalışmalar yapılmış ve derlenen eserler çeşitli dergilerde yayımlanmış, çeşitli tiyatrolar tarafından sahnelenmiştir.

Öte yandan, destanların tarihi değeri çok yüksektir. Uygurların en karanlık tarihi devri olan Mançu hükümdarlığı döneminde tutsaklık zinciri ile eli-kolu bağlanmış olan halkın çektiği acıları dile getirmiştir.

lerdir. Buna ek olarak destanlardaki hayali kişiler, simge alınarak feodalitenin zulmü altında ezilen, acı çeken halkın özgürlüğe olan özlemini ve hakka, adalete ve dostluğa karşı duydukları sevgiyi dile getirmişler ve destanlar yoluyla karanlık dönemlerdeki gizli tepkileri canlı bir edebi tasvir halinde ortaya koymuşlardır. Bunlar gerçekçi oluşları nedeniyle Uygur Tarihi bakımından büyük bir önem taşırlar. Bu yüzden pek çok tarihçi, bu destanları tarihsel ve siyasal açılarından değerlendirmiştir. Ancak dilbilgisi bakımından bugüne dek hiçbir incelem yapılmamıştır. Dolayısıyla bu gibi çalışmalar edebiyatımıza olduğu kadar dilimize ve kültürümüze de katkı sağlayacaktır. Uygur Halk Destanları ne Çin'de, ne Eski Sovetler Birliğinin'de, ne de Avrupa ve Türkiye'de kapsamlı bir dil araştırmasına tabi tutulmuşlardır. Bu destanlar özellikle Uygur Türkçesi'nin dil yapısını yansıtması açısından önem taşır. Bu çalışmanın Uygur Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtması ve Türkiye-deki Türkoloji araştırmalarına katkıda bulunması açısından önemli olacağı kanısındayım.

v i l l

UYGUR TÜRKÇESİNİN FONETİK ÖZELLİKLERİ

UYGUR TÜRKÇESİ'NİN FONETİK ÖZELLİKLERİ

Yeni Uygur Türkçesi'ndeki sesleri şöyle sıralayabiliriz:

A , E, B, P, T, C, Ç, H, D, R, Z, J, S, Ş, G, F, K, K,
G, L, M, N, H, O, U, Ö, Ü, V, E, İ, Y .

ÜNLÜLER:

1. Yukarıdaki alfabe sırasından da görülüyor ki, bütün Türk lehçeleri için ortak olan ünlüler Yeni Uygur Türkçesi'nde de vardır. Alfabe i ile i sesi tek bir işaret ile gösterilmektedir. Bu uygulama Yeni Uygur Türkçesi'nde ı' sesinin i'sesine daha yakın bir telaffuzla ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır.

2. Yeni Uygur Türkçesi'nde özel yeri olan kapalı é iki veya daha çok heceli kelimelerde kullanılır. Uygur Türkçesi'nin tarihi seyri dikkate alınınca, bu kapalı e'nin a ve e'nin zayıflamasından ortaya çıktığı anlaşılmır. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
éyik	ayı
bélik	balık
yérím	yarım

3. Uygur Türkçesi'nin en önemli özelliklerinden biri, vokali a ve e' nin kapalı é'ye dönmesidir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
al-, éliş	al-, alış
at, éti	at atı
ket-, ketiš	git-, git
kaş, készim	kaş, kaşim
yaş, yészim	yaş, yaşim
baş, bészim	baş, başım
taş, téşim	taş, taşim

4. Çok heceli kelimeler ek alırken, o kelime'nin son hecesindeki **a** ve **e** sesleri **i'**ye dönüşür. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
dada, dadisi	baba, babası
ana anisi	ana anası
idare,idarisi	idare, idaresi
kelem,kelimi	kalem, kalemi

5. Uygur Türkçesi'nde, ekten dolayı kelime kökündeki vokallerin incelme ve daralmasına bakarak, gerileyici bir vokal benzeşmesinin kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

Alınma kelimelerdeki bazı kısa **a'**lar, **e'**ye dönmüştür. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
kelem	kalem
şepenk	şafak
ķeder	kader

ÜNSÜZLER:

Uygur Türkçesi'nde **b**, **p**, **d**, **t**, **g**, **ğ**, **k**, **ķ**, **s**, **z**, **ş**, **ç**, **m**, **n**, **ŋ**, **y**, **r**, **l**, **v** ünsüzleri Türkçe kökenli kelimelerde bulunur. **f**, **h**, **ħ**, **j** ünsüzleri ise yalnız ödünçleme ve yabancı kelimelerde bulunur.

Kelime başında bulunabilen ünsüzler: **b**, **t**, **k**, **ķ**, **s**, **ç**, **m**, **n**, **y**'dir. Kelime başında **m-** taşıyan Türkçe kökenli kelimelerin sayısı oldukça azdır. Başta **n-**ınız "Ne?" soru sözünde bulunur. Brahmi metinlerine göre başta **p-** de bulunmuştur. Bu sadece Brahmi metinlerine ait bir lehçe özelliği olabilir. Uygur Türkçesi'nde **b-** yalnız başta bulunabilir. **d**, **ğ**, **l**, **ŋ**, **p**, **ş**, **v**, **z** ünsüzleri sadece kelime içinde ve sonunda bulunabilir.

ç, **k**, **ķ**, **m**, **n**, **t**, **y** ünsüzleri her üç durumda bulunabilirler; Bunların **m-** ve **n-** başta, **s-** de sonda çok az yer alır.

Göktürkçe'de **b**-ile başlayan ve içerisinde benzer bir ünsüz bulunan kelimeler, Uygur Türkçesi'nde **m**-ile başlar:

Uygur Türkçesi	Göktürkçe	Türkiye Türkçesi
menggü	bengü	ebedi
min-, müñ-,	bin-	binmek
ming	beng bing	bin

Göktürkçede kelime içinde ve sonunda b- ile bulunduğu kabul edilen kelimeler Uygur Türkçesi'nde v- iledir.

Uygur Türkçesi	Göktürkçe	Türkiye Türkçesi
av	ab	av
yavuz	yabız	yavuz

Ünsüzlerin bu genel bir değerlendirilmesinden sonra, her ünsüzün özelliklerini ayrı ayrı ele alacağız:

p: Sesi Uygur Türkçesi'nde kelime başında, sonunda içinde bulunabilir. Başında bulunan p- genelde değişmez. Genelde iki ünlü arasında -p- -v- gelmesi olur. Örneğin:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
aptap aptivi	afitap
mektəp mektivi	mektəp

b: Ünsüzü Uygurca kökenli kelimelerde kelime sonunda bulunamaz. Yalnız ödüncleme ve yabancı kelimelerin başında, içerisinde, sonunda bulunabilir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
tebrik	tebrik
tabiat	tabiat
mirap	
yambu	para birimi

t: Ünsüzü kelimelerin başında, içerisinde sonunda bulunabilir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
taş	taş
odun	odun
kanat	kanat

Bazı kelimenin başında t- d- ve t- ç- gelişmesi görülür. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
tolkun dolkun	dalga
tiş çiş	diş
töşek çüşek	döşek

d: Ünsüzü Uygurca kökenli kelimelerin sonunda bulunamaz. Onun için Ödünçleme ve yabancı kelimelerdeki -d -t gelişmesi meydana gelir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ebed	ebedi
zavod	fabrika

Yalnız kelime sonunda -d sesi bulunduran kelimelere vokalle başlayan ekler eklendiğinde eski durumunu alır. Örnek: yadimda, ebediy, zavudi

k: Ünsüzü kelimelerin başında, ortasında, sonunda bulunabilir. Örnek: kepter (güvercin), keklik (bir kuş cinsi), ikki (iki).

Genelde çok heceli kelimelerin sonunda -k -ç gelişmesi meydana gelir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ötük	edik, çizme
tilek	dilek, istek
kiçik	küçük, küçüklüğünden

Uygur Türkçesi'nin güney şivelerinde kelime başındaki k ünsüzü ç ile değişir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Güney Şivesi	Türkiye Türkçesi
kim	çim	kim
kiringlar	çiringlar	giriniz

Bunun gibi k-ç değişimi Türk lehçelerinden Azerbaycan'ın güney şive-sinde mevcuttur. Örnek:

Uygur Türkçesi	Azerice'nin güney ağızı
koça	çuçe
kiçik	çıçih
kent	çent(1)

g: Ünsüzü kelimelerin her yerinde bulunabilir. Örnek: gez (uzunluk ölçümü birimi', gunggut 'kibrit', eg- 'eğmek'.

ķ: Ünsüzü de kelimelerin her yerinde bulunabilir. Örnek: kar, sakal, kandak.

v: Ünsüzü çoğu zaman kelimelerin başında ve içersinde bulunabilir.

Örnek: vakit, avare, tevriniş. Kelimelerin sonunda çok seyrek rastlanır.

Örnek: birev

f: Ünsüzü ağızlarda yoktur, ancak yazı dilinde 'fabrika' gibi batı dillerinden giren tek tük yabancı kelimelerde kullanılmaktadır. Çince, Arapça ve Farsçadan giren f'li kelimeler p'leşmiştir. Örnek: atmosfera, fung>pung, nefret>nepret, şefek>şeppek, taraf>terep, fakat>peket, defter>depter, fen>pen.

j: sesi oldukça yaygındır, genellikle kelime başında y yerine kullanılır. Örnek:

Uygur Türkçesi

jil

jürek

jingne

jilan

jigirme

Türkiye Türkçesi

yıl

yürek

iğne

yılan

yirmi

h: sesi de oldukça yaygındır. Genellikle kelime başında ve ortasında bulunabilir. Yabancı dillerden giren kelimelerde kullanılmaktadır. Örnek:

Uygur Türkçesi

həlk

ham

şehs

behit

Türkiye Türkçesi

halk

ham

şahıs

baht

g: sesi Uygur Türkçesi'nde kelime başında, içseste ve sonseste bulunabilir. Ama kelimelerin sonunda çok seyrek rastlanır. Örnek:

Uygur Türkçesi

gaz

bugday

Türkiye Türkçesi

kaz

buğday

tag

dağ

Türk lehçeleri içersinde kelime sonundaki 'g'sesi'ni koruyan lehçeden biri de Uygurcadır. Türk lehçeleri'nin tarihine baktığımız zaman kelimenin sonunda veya iki seslenin ortasında çeşitli değişikliklere uğramıştır. Örnek:

Eski Uygurca,	Yeni Uygurca,	Kazakça	Kırgızca,	Diğer Altay dilleri
tag	tag	taw	tou	
bagir	bégiř	bour	biar	
sog	soğuk	siwik	souk	
ogulan	oğul	ol	oöl/uul	
agir	égiř	awir	oor	

Uygur dili tarihinde kelimenin sonundaki g- sesi çoğu zaman k- sesiyle değişir. Örnek:

Eski Uygurca	Yeni Uygurca
kaniq 'koyu'	kénik
sariq 'sarı'	sérik
katiq 'katı'	kétik

ç: sesi, kelimelerin başında, içerisinde sonunda bulunabilir.

Bazı diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi Uygur lehçesindeki kelimelerin içinde k, ç, t, l, m, n, gibi sessizlerden önce ş sesiyle değişir. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
keçkiçe, keçkiçe	geç zamana kadar
kaçtı, kaçtı	kaçtı
uçluk, uçluk	uçlu

ng: sesi Uygur Türkçesi'de kelime içinde ve sonunda geniş olarak kullanılmaktadır. Örnek:

Uygur Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ming	bin
minge	beyin
öyüng (ikinci şahıs iyelik eki)	evin

L: Sesi (yabancı kelimelerde) ortada ve sonda bulunabilir. Genellikle telaf-fuzda çoğu zaman düşer. Örnek:

Uygur Türkçesi

ke (kel)

kemiduk (kemiduk)

yagan (yalgan)

Türkiye Türkçesi

gel

gelmedik

yalan

L- sesinin kelimelerin sonunda düşmesini Eski Uygur Dilindeki "ol, şul, bul", şeklinde kullanılan kelimelerin Yeni Uygur Dilinde "U, ŞU, BU" olan biçimleri olmasında görmekteyiz.

Uygur Türkçesinin Söz Varlığı

Yeni Uygur Türkçesinin söz varlığında uygur Türkçesine özgü olan sözler, tüm Türk lehçelerinde ortak olan sözler, ayrıca yüzyıllardan beri çeşitli ilişkiler sonucunda diğer dillerden alınan kelimeler vardır. Bunlar genellikle Arapça, Farsça, Çince, Moğolca ve Rusça'dan giren kelimelerden oluşmaktadır.

İslamiyeti kabul ettikten sonra, uygurlarda diğer Türk boyları gibi din ve bilim dalı olan Arapçanın ve edebi dil olan Farsçanın etkisi altında kaldılar. Bu etkiden dolayı yeni uygur Türkçesi'nde Arapça ve Farsça asılı kelimeler çoktur. Örnek:

Abroy (itibar), ahang (beste), bahane (bahane), bývíş (<behîst) (cennet), beden (beden), biçare (biçare), bivaste (<bi-vasita) (doğrudan), canan (canan), cup (çift) dastan (destan), davan (dağ geçiti), dert, derya (nehir), mozdoz (<mest-düz) (ayakkabı tamircisi) nam (ün) namrat (<nâ-murâd) ('Fakir), sim (tel), şagirit (<şagird) satar (<se-târ) "üntelli saz" hesel (<casel)' (bal) göst (et), tilla (altın), şebnem-kiru ('çiğ, kırığı') gibi.. Arapça ve Frasçadan alınmış olan bu sözlerin bir kısmı Türkçe karşılığı ile beraber kullanılmaktadır. Farsçadan yalnız isimler değil, bazı edatlar, bağlaçlar ve ekler de alınmıştır. Çünkü, eger, gerçe, guya, hem, her, hiç kaşkı; -dan, -der, bi, -ger, -kar, -ker, na,

Son zamanlarda Ruslar vasıtasyyla Avrupa dillerinden de kelimeler girmiştir: ayruplan (uçak), Fabrika (fabrika), iliktir (elektrik), radyu (radyo) dohtor (doktor), şepke (şapka), ustel (masa) gibi

Yeni uygur Türkçesi'nin diğer Türk lehçelerinden farklı kendine özgü özelliklerinden biri de Çince'den girerek yerleşen kelimelerin, çok fazla olmasıdır. Bu da uygurların Çinliler ile tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerde bulunmasından kaynaklanmıştır. Örnek:

leğmen (makarna), manta (mantı), yuan (Çinin para birimi), hoşang (bir çeşit hamur yemeği), sangza (bir çeşit börek), sey (sebze), cusey (sebze çeşidi) çeyze (patlıcan), dadur (Fasulye), gazir (çekirdek), yang yu (patates), coza (masa) laza (biber) vb.gibi

Çince'den alınmış kelimelere yazı dili de olsun halk ağızında olsun sık sık rastlayabiliriz.

Örnek:

yamulning yağaçları,

égiz Karigay çengze

yamulunu tēşip çikkan

Sadir öze hohenze

(SADIR PAHLIVAN Koşmalarından alındı)

Bu örnekten Çince kelimelerin uygurca da ne kadar benimsendiğini görmek mümkündür.

YAPI BİLGİSİ:

YAPIM EKLERİ

İsimden isim yapma Ekleri:

-çi: Bu ek tek şekillidir, yuvarlak ve sedalı şekli yoktur. Örnek: işçi (işçi), közlükçi (gözlükçü), otunçi (oduncu), yolçi (yolcu), gibi.

-çe, tek şekillidir, kalın ve sedalı şekli yoktur. Örnek: parsče (Farsça), İngilizce (İngilizce), Mungulçe (Moğolca), Türkçe (Türkçe) gibi. Bu ek yeni uygur Türkçesi'nde göre, kadar anımlarına da gelir. Örnek:

Méningçe bu iş tuğri emes (bana göre bu iş doğru değil). Yarsız ömrüm mening, ming yaşısam bir Künçe yok; eski otungning aldida, duzak oti uşkunçe yok.

(yarsız ömrüm benim bin yaşasam bir gün kadar değil; sevgisi ateşinin önünde cehennem ateşi kıvılçım kadar değil.)

-siz yokluk bildiren isim yapma ekidir. Bu ek tek şekillidir, yuvarlak şekli yoktur. Örnek:

ékilsiz (akılsız), susiz (susuz), bilimsiz (bilgisiz),

-lik, -lik, -lük, -luk: Türkiye Türkçesindeki

-lı ve -lik eklerini karşılar. Hem sıfat yapar, hem isim yapar. Örnek: lezzetlik (lezzetli), güllük (güllü), baylık (zenginlik) yolluk (yolluk) gibi.

-nçi: sıra sayı isimleri yapan bu ek de tek şekillidir, sedalı ve yuvarlak şekilleri yoktur. Örnek:

birinci (birinci), beşinci (beşinci), onunçi (onuncu) gibi.

XVIII

-rak, -rek: karşılaştırma eki "örnek":

yahşırak (biraz iyi), yékimligirak (biraz sevimli), tesirek (biraz zor), kiçigirek (biraz küçük) gibi.

-la, -le: ekleri eklendiği kelimeye anlam vurgusu verir. Türkiye Türkçesinde bu anlamın karşılığı sadece kelimesi ile ifade edilmektedir. Örnek:

Bu kitap mangila ait. (Bu kitap sadece bana ait).

-ki, -ķi, -gi, -ğı: Yeni Uygur Türkçesi'nin aitlik ekleridir. Aitlik ekinin yuvarlak şekli yoktur. Örnek:

ički (içe ait, dahil) kečki (geceye ait), taški (dışa ait), yučurki (yukarıki), kuzgi (güze ait, güzlük) kuzgi buğday (güzün ekilmiş buğday), yazgi (yaza ait, yazılık), yazğı buğday (yazın ekilmiş buğday) gibi.

-daş: Bu ek de tek şekillidir. Örnek:

yoldaş (yoldaş), yurdaş (yurttaş) gibi

-lač eki, kışlač, yaylač (kışla, yayla), kelimelerinde görüldüğü gibi yer ismi yapar.

-eylen,-ylen ekleri: Sayılara eklenecek, topluluk gösterir. Beşeylen (beşimiz), töteylen (dördümüz), alteylen (altımız), yetteylen (yedimiz) gibi.

-çilik, -çılık: İki isimden isim yapma ekinden müteşekkil olan bu ek, daha çok sıfat anlamını ifade etmektedir. Örnek:

azçılık (sayıda az olan topluluk), oğuçılık (öğrencilik) bélékçılık (balıkçılık) gibi.

-çıl eki tek şekillidir. Sedalı ve yuvarlak şekli yoktur. Bir şeye eğilim duyanı gösterir. Örnek:

rastçıl (gerçekçi), şahsiyetçıl (bencil), izçıl (devamlı)

-çak, -çek, -çuk, -çük ekleri başlıca küçültme anlamını ifade etmektedir. Bu eklerin sedalı şekli yoktur. Örnek:

oyunçak (oyuncuk), tayçač (küçük tay).

-key, -gey, Bu eklerin örneği çok azdır. Teriskey, teskey (kuzey), Küngey (güney) gibi,

İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

-la., -le, Bu ek isimden fiil yapma eklerinin en işlek olanıdır. Örnek:

başla- (başla-), taşıla-(at-), tazila- (temizle-), atla- (sıçra), keçile- (gecele), sakla- (bekle-),

-a-, -e-: oldukça işlek bir ektir: yaşa- (yaşa-), kana-(kana-) oyna-(oyna)

-r, -ar, -er; Şu örneklerde görülür: kıskar- (kısal-), akar- (ağar-),

-sıra-, -sire-. Bu eklerin örnekleri çok azdır: Kansıra (kan kaybetmek), uykusıra (uyku basmak), külümsire- (gülümsemek)

-da-, -de-, ta-, -te-, ekleri de epey işlektir: alda- (aldatmak) izde-(aramak), makta- (övmek), horulda- (horulda-) gibi.

FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

1 -mak, -mek; fiilden isim yapan en işlek ektir. Örnek: açmak (açmak) basmak (basmak), kelmek (gelmek)

2. -ş eki de -mak, -mek eki kadar işlek fiilden isim yapma ekidir. Bu ek yeni Uygur Türkçesi'nde tek seslidir. Örnek- éliş (alış), okuş (okuyuş), bériş (veriş), sokuş, uruş (savaş)

3- m. Bu ek de çok işlektir. Örnek:

ukum (anlam), tüzüm (düzen), kirim (gelir), çıkışım (gider) gibi.

4. -ma, -me eki fazla işlek değildir. Örnekleri azdır: orma (ekin biçme), körgezme (sergi), örme saç (örülen saç) gibi.

5. -ğak, -gek, -kąk, -kek ve -çağ, -çek, -çan: insan karakterine ait bir özelliği gösterir.

Suķuşkaķ (çok dövüşen, geçimsiz), tunğak (soğuğa dayanıksız çabuk üşüyen), terikkek (sinirli, çabuk kızan), könülçek (başkalarının isteğine meyilli olan kimse), işçan (çalışkan) gibi.

6. -ğuç, -güç -ķuç, -küç ekleri alet isimlerini ifade etmektedir: tutkuç (kapı kolu), açkuç (anahtar), süsgüç, (süzgeç), körsetküç (karne).

7. -k, -ķ: Fasta işlek değildir, şu örneklerde görülür.

boya-k (boya), sora-k (sorgu), yaz-i-k-yézik (yazı) tüz-ü-k (düzgün), buz-u-k (bozuk).

8. -ç eki: Dönüşlü fiil köklerine getirilir. Örnek: işenç (inanç), korkunç (korkunç), jırkıncı (iğrenç) gibi.

9. -ğu: Bu ek ile yapılan isimlerin örnekleri azdır:

tuyğu (duygu), térilgu (ekilen yer, tarla) yékilgu (yakit)

10. -ğuçi, -kuçi, -güçi, -küçi İki ekten oluşan bu ek bir işi sürekli yapanı gösterir. Örnek:

Okuguçi (öğrenci), yazguçi (yazar), okutküçi (öğretmen), körgüçi (gören kimse, şahit) gibi.

-ğur, -kür, -gür, -kür ekleri fiillerden sıfat yapar. Örnek: bolmığur (yaramaz), uçkür (hızlı), sezgür (uyanık), ötkür (keskin) gibi.

FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

1. -ma-, -me-: menfi fiil yapan ekidir. Örnek:

alma-, (almamak), berme- (vermemek) kütme (gülmemek) gibi.

2. Dönüşlülük eki -n- ve meçhullük eki -l-'lerin işlekliği ve fonksiyonu, hemen hemen Türkiye Türkçesi ile aynıdır. Örnek:

éçin (acın-), ögen- (öğren-) Körül- (görül-), gibi.

3. -ş-. Bu ek Yeni Uygur Türkçesi'nde çok geniş biçimde kullanılır. Birden fazla gözne tarafından yapılan fiili ifade eder. Bir de bu ek, üçüncü şahıs çekiminde çokluk eki yerine kullanılır. Örnek:

bölüş- (bölüş-), külüş-(gülüş-), yügrüş-(koşuş-) uçuş-(uçuş) ve kelişivatıdu (geliyorlar), içisti (içtiler) gibi.

İSİM ÇEKİM EKLERİ

Iyelik Ekleri

Teklik:

1. 1. Şahıs -m: dadam (babam), bészim (başım).

2. 2. Şahıs -n: dadan (baban), bészin (başın).

İkinci şahıs iyelik ekinin nezaket şekli niz'dir. Bu ekin yeni Uygur Türkçesi'nde çokluk anlamı yoktur. dadanız (babanız), bésziniz (başınız) gibi. Bir de, çokluk ekinin iyelik şekli -liri, ikinci şahıs iyelik ekinin nezaket şekli yerinde ağızlıarda kullanılır: dadılırları (babanız) gibi.

3. 3. Şahıs -i, -si: dadisi (babası), bési (başı).

ÇOKLUK:

1. Şahıs -miz: dadımız (babamız), bészimiz (başımız)

2. Şahıs-nlar: dadanlar (babanız), bészinler (başınız)

3. Şahıs-i,-si: dadaları (babaları), bési (başları)

Üçüncü şahıs iyelik ekinin çokluk şekli yoktur. Genelde yeni Uygur Türkçesi'nin üçüncü şahıs çekimi çokluk eki almaz.

4. Çokluk ekleri: -lar, -ler.

5. Bildirme ekleri: -dur, -tur

HAL EKLERİ:

1. Şahıs: Yalın hal: (baş keliş): öy (ev), baş (baş). Yalın hal daima eksizdir.

2. Şahıs: Genetif hali: -ning: (igilik keliş): öyning (evin), başning (başın), yeni Uygur Türkçeside genetif eki tek şekillidir: -ning

3. Şahıs: akuzatif hali: -ni (çüşüm keliş): öyni (evi), başni (başı).

4. Yönelme hali (yönü'lüş keliş): öyge (eve), başka (başa). Yeni Uygur Türkçesi'nde yöne ekleri: -ga, -ge-ge, -ka, -ke, -ke şahıs zamirlerinin yön halleri ise daha değişiktir. manga (bana), sanga (sana), unung'a (ona)

5. Lokatif hali: -da,-ta, -te, -de: (Orun keliş): öyde (evde), başta (baştan),

6. Ablatif hali (çıkış keliş): din-tin: öydin (evden), baştin (baştan),

7. Lokatif eki üzerine aitlik eki -ki getirilerek kullanılması yaygındır. (Orun belge Keliş): Öydiki (evdeki), baştiki (baştaki).

8. hali (çék kéliş): öygiçe (eve kadar), başkiçe (başa kadar). Ekleri: -giçe, -kiçe-kice, -giçe.

9. Benzetme hali (ohşatma kéliş): öydek (ev gibi), baştek (baş gibi). Ekleri: -değ, -tek.

10. Eşitlik hali (tengleştürme hali): -çilik, -çe öycilik (ev kadar), başçılık (baş kadar.)

SORU EKLERİ:

-mu, -mdu, -mikin, -kin, mdi Yeni Uygur Türkçesi'nin soru ekleridir. Yeni Uygur Türkçesi'nde soru ekleri bitişik yazılır.

-çu, -gu, -ku, ekleri hakkında:

Eklendiği kelime ve bulunduğu cümle yapısına göre: istek, tekit, ünlem, şüphe ve soru anlamını da vurgulamak için kullanılan -çu, -gu ekleri, yazı diline nisbeten ağızlıarda daha yaygındır. Örnek:

Sen mu bir nahşa okusangçu (sen de bir şarkı söylesene).

Mengu bugün kétimen, amma sen kandağ kılasen?! (Ben bugün gidebilirim, ama sen ne yaparsın).

FİİL ÇEKİM EKLERİ

Şekil ve Zaman Ekleri:

Geniş Zaman Eki: -ar, -er, -r

Teklik 1. Şahıs, kelermen (gélirim), alarmen (alırim), Teklik 2. şahıs: kélersen (gélirsün), alarsen (alırsın),

NEZAKET ŞEKİLİ: Keltersiz, alarsız

3. Şahıs; Keler (gelir) alar (alır).

Çokluk 1. Şahıs, kelermiz (geliriz), alarmız (alıriz).

2. Şahıs: Keltersiler (gelirsiniz) alarsiler (alırsınız)

3. Şahıs: Kelişer (gelirler), alışar (alırlar)

Geniş Zaman ÇEKİMİN olumsuz Biçimi:

Teklik 1. Şahıs, Kelmesen (gelmem), almasmen (almam), Tek. 2. şahıs:
Kelmessen (gelmezsin), almassen (almazsın)

NEZAKET ŞEKLİ: Kelmessiz, almassız

Tekil 3. Şahıs: Kelmes (gelmez), almas (almaz)

Çokluk 1. Şahıs, Kelmesmiz (gelmeyiz), almasmız (almayız)

Çokluk 2. Şahıs, Kelmessiler (gelmezsiniz), almassiler (almazsınız)

Çokluk 3. Şahıs, Kelişmes (gelmezler), alışmaz (almazlar).

ŞİMDİKİ ZAMAN EKİ: -vati-

Teklik 1. Şahıs, kelimatimen (geliyorum), élivatimen (alıyorum)

2. Kélivatisen (geliyorsun), élivatisen (alıyorsun)

Nezaket Şekli: Kélivatisiz, élivatisiz

3. Kélivatidu (geliyor), élivatidu (alıyor),

Çokluk 1. şahıs, kelimatımız (geliyoruz), élivatımız (alıyoruz)

2. Kélivatisiler (geliyorsunuz), élivatisiler (alıyorsunuz),

3. Kelişivatidu (geliyorlar), Elişivatidu (alıyorlar)

ŞİMDİKİ ZAMAN ÇEKİMİNİN OLUMSUZ BİÇİMİ:

Teklik: 1. Şahıs, kelmeyvatimen (gelmiyorum) almayvatimen (almıyorum)

2. Şahıs: Kelmeyvatisen (gelmiyorsun), almayvatisen (almiyorsun),

NEZAKET ŞEKLİ: Kelmeyvatisiz, almayvatisiz

3.Şahıs: Kelmeyvatidu, almayvatidu

Çokluk 1. Şahıs, kelmeyvatimiz (gelmiyoruz) almayvatimiz (almıyoruz).

2.Şahıs, Kelmeyvatisiler (gelmiyorsunuz), almayvatisiler (almiyorsunuz).

3. Kélişmeyvatidu (gelmiyorlar), alışmayvatidu (almıyorlar)

Şimdiki zaman üçüncü şahıs çekimi sonundaki -du daima yuvarlak (u) vokallidir.

Şimdiki zamanın bu fiil çekiminden başka, aynı Türkiye Türkçesideki gibi, Fiil isminin lokatifine şahıs ekleri getirilerek, ikinci bir şimdiki zaman şekli yapılabilir;

1. Şahıs, kelmekte-men, kelmektimen (gelmekteyim, çokluğu: kelmektimiz.

2. Kelmekte-sen, kelmektisen (gelmektesin) kelmektisiler

3. Kelmekte (gelmekte) gelişmekte

Bu çekimin menfi şekli, i. fiilinden yapılmış emes olumsuzluk edatı getirilerek yapılır: kelmekte emesmen (gelmekte değilim) gibi.

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN EKLİ: -di, -ti, -du, -tu,-dü, -tü

Teklik 1.Şahıs, keldim (geldim), aldim (aldım)

2. Keldin (geldin), aldin (aldın)

NEZAKET ŞEKLİ: Keldingiz, aldingiz

3. Keldi (geldi), aldi (aldi)

Çokluk 1. Şahıs, kelduk (geldigik), alduk (aldık)

2. Şahıs, Keldinglar (geldiniz), aldinglar (aldınız)

3. Şahıs, Kéliştii (geldiler), éliştii (aldılar)

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ

Teklik 1. Şahıs, Kelmidim (gelmedim), almidim (almadım)

2. Keldiniz (geldin), aldınız (aldın)

NEZAKET ŞEKLİ: kelmidiniz, almidiniz

3. Kelmedi (gelmedi), almidi (almadı)

Çokluk 1. Şahıs, kelmidük (gelmedik), almidük (almadık),

2. Kelmidinglar (gelmediniz), almidinglar (almadınız),

3. Ke'lişmidi (gelmediler), elişmidi (almadılar)

BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN EN BELİRGİN EKİ:

-ğan, -gen, -kan, -ken, olup, bu fiil çekimi aşağıdaki gibi iki şekilde yapılır:

BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN BİRİNCİ ŞEKİLİ:

Teklik 1. Şahıs, kelgenmen (gelmişim), alğanmen (almışım),

2. Şahıs, Kelgensen (gelmişsin), algansen (almışsin),

Nezaket Şekli: Kelgensiz, algansız

3. Şahıs, Kelgen (gelmiş), alğan (almış)

Çokluk 1. Şahıs, kelgenmiz kelgenduk (gelmişiz), alganmiz, alganduk (almışız).

2. Şahıs, Kelgensiler (gelmişsiniz), algansiler (almışsınız)

3. Şahıs, Kelişken (gelmişler), elişkan (almışlar),

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN BİRİNCİ OLUMSUZ ŞEKİLİ:

Teklik 1. Şahıs, Kelmigenmen (gelmemişim), almığanmen (almamışım),

Nezaket Şekli: Kelmigensiz, almığansız

3. Kelmigen (gelmemiş), almığan (almamış)

Çokluk 1. Şahıs, Kelmigenmiz, kelmigendük (gelmemişiz) almığanmiz, almığanduk (almamışız)

2. Şahıs, Kelmigensiler (gelmemişsiniz), almığansiler (almamışsınız).

3. Şahıs, Kelişmigen (gelmemişler), elişmigan (almamışlar)

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMANIN İKİNCİ ŞEKİLİ:

Teklik 1. Şahıs, keliptimen (gelmişim), eliptimen (almışım)

2. Şahıs, Keliipsen (gelmişsin), elipsen (almışsin)

NEZAKET ŞEKLİ: kélipsiz, élipsiz

3. Şahıs, kéliptu (gelmiş), éliptu (almış)

Çokluk 1.Şahıs, kéliptimiz, kéliptuk (gelmişiz)

2. Şahıs, Kélipsiler (gelmişsiniz), élipsiler (almışsınız)

3. Şahıs, Kelişiptu (gelmişler), Elişiptu (almışlar)

BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN İKİNCİ ŞEKLİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ

Teklik 1. Şahıs, kelmeptimen (gelmemişim)

2. Şahıs, Kelmepsen (gelmemişsin), almapsen (almamışsin)

Nezaket Şekli: Kelmepsiz, almapsız

3. Şahıs, Kelmeptu (gelmemiş), almaptu (almamış)

Çokluk 1. Şahıs, Kelmeptimiz, kelmeptuk (gelmemişiz)

2. Şahıs, Kelmepsiler (gelmemişsiniz), almapsiler (almamışsınız)

3. Şahıs, Kelişmeptu (gelmemişler), elişmaptu (almamışlar)

Geçmiş zaman eklерinin birinci şahıs çokluk eki -duk, -tuk daima yuvarlak u vokallı kalın konsonantlıdır.

Gelecek zaman eki i'dir. Vokalle biten fiillerde y'dir.

Teklik 1. Şahıs, kelimen (geleceğim), yéymen (yiyeceğim),

2. Şahıs, Kélsen (geleceksin), yéysen (yiyeceksin)

Nezaket Şekli: kelisiz, yeysiz

3.Şahıs, Kéldu (gelecek), yéydu (yiyecek)

Çokluk 1. Şahıs, kelimiz (geleceğiz), yéymiz (yiyeceğiz)

2. Kélisiler (geleceksiniz), yéysiler (yiyeceksiniz)

3. Kelişidu (gelecekler), yéyişidu (yiyecekler)

GELECEK ZAMAN EKİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ:

Teklik 1. Şahıs, Kelmeymen (gelmeyeceğim), yémeymen (yimeyeceğim)

2. Kelmeysen (gelmeyeceksin) yémeysen (yimeyeceksin)

Nezaket Şekli: Kelməysiz, yéməysiz

3. Kelmeydu (gelmeyecek), yémeydu (yimeyecek)

Çokluk 1. Şahıs, kelmeymiz (gelmeyeceğiz), yémeymiz (yimeyeceğiz)

2. Kelməysiler (gelmeyeceksiniz), yéməysiler (yimeyeceksiniz)

3. Kelişmeydu (gelmeyecekler),

Gelecek zaman ekinin daha çok amaç ve niyeti ifade eden şekli -makçı , -mekçi eki ile yapılmaktadır.

Teklik 1. Şahıs, kelmekçimen (geleceğim)

2. Kelmekçisen (geleceksin)

Nezaket Şekli: Kelmekçisiz, yémekçisiz

3. Kelmekçi (gelecek)

Çokluk 1. Şahıs, kelmekçimiz (geleceğiz)

2. Şahıs, Kelmekçisiler (geleceksiniz)

3. Şahıs, Kelişmekçi (gelecekler)

Maksatı belirten bu çekimin olumsuz şekil i- fiilinden türeyen emes olumsuzluk edatı ile yapılır:

Kelmekçi emes-men (emesmen) (gelecek değilim).

FIİL ÇEKİMİNİN EMİR ŞEKLİ:

Teklik 1. Şahıs, keley (geleyim), yey (yiyeyim) .

2. Şahıs, kel, kelgin (gel), ye, yegin (ye.)

Nezaket Şekli: Keling, yeng

3. Kelsun (gelsin), yesun (yesin)

Çokluk 1. Şahıs, Keleyli (gelelim),

2. Şahıs, kelinglar (geliniz)

3. Şahıs, Kelişsun (gelsinler)

EMİR ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ

Teklik 1. Şahıs, kelmey (gelmeyim)

2. Şahıs, Kelme, kelmigin (gelme)

Nezaket Şekli: Kelmeng

Çokluk 1. Şahıs, Kelmeyli (gelmeyelim), yemeyli (yimeyelim)

2. Şahıs, Kelmenglar (gelmeyiniz), yemenglar (yemeyiniz)

3. Şahıs, Kelişmisun (gelmesinler),

Emir çekiminin üçüncü şahıs eki daima -sun şeklindedir.

Fil çekiminin şart ekleri -sa, -se'dir.

Teklik 1. şahıs, kelsem (gelsem), yesem (yesem),

2. Şahıs, Kelseng (gelsen), yeseng (yesen)

Nezakat şekli: kelsingiz, yesingiz

3. Şahıs, Kelse (gelse), yese (yeses)

Çokluk 1. Şahıs, kelsek (gelsek), yesek (yesek),

2. Şahıs, Kelsenglar (gelseniz)

3. Şahıs, Kelişse (gelseler)

ŞART ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ

Teklik 1. Şahıs, kelmisem (gelmesem)

2. Şahıs, Kelmiseng (gelmezsen)

Nezaket Şekli: Kelmisingiz, yémisingiz

3. Şahıs, kelmise (gelmese)

Çokluk 1. şahıs, kelmisek (gelmesek)

2. Şahıs, Kelmisanglar (gelmeseniz)

3. Şahıs, Kelişmise (gelmeseler)

Yeterlik Eyleminin Geniş Zaman Çekimi:

Teklik 1. Şahıs, Keleleymen (gelebilirim), yéyeleymen (iyebilirim)

2. Şahıs, Keleleysen (gelebilirsin), yéyeleysen (iyebilirsin)

Nezaket Şekli: Keleleysiz, yéyeleysiz

3. Şahıs, Kéleleydu (gelebilir), yéyeleydu (iyebilir)

Çokluk 1. Şahıs, Keleleymiz (gelebiliriz).

2.Şahıs, Keleleysiler (gelebilirsınız)

3. Şahıs, Kelişeleydu (gelebilirler)

YETERLİK EYLEMİ GENİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ:

Teklik 1. Şahıs, Kelelmeymen (gelemem) yéyelmeymen (iyemem)

2. Kelelmeysen (gelemezsin),

Nezaket Şekli: Kelelmeysz, yéyelmeysiz

3. Kelelmeydu (gelemez)

Çokluk 1. Şahıs, Kelelmeymiz (gelemeyiz)

2. Kelelmeysiler (gelemezsiniz)

3. Kelişel meydu (gelemezler)

YETERLİK EYLEMİNİN BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN ŞEKLİ:

Teklik 1. **Şahıs, Keleldim (gelebildim), yeyeldim (yiyebildim)**

2. **Kelelding (gelebildin), yeyelding (yiyebildin)**

3. **Keleldi (gelebildi), yeyeldi (yiyebildi)**

Çokluk 1. **Şahıs, Kelelduk (gelebildik),**

2. **Şahıs, Keleldinglar (gelebildiniz)**

3. **Şahıs, Kelişeldi (gelebildiler)**

YETERLİLİK EYLEMİNİN BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ

Teklik 1. **Şahıs, kelelmidim (gelemedim),**

2. **Şahıs, Kelelmiding (gelemedin)**

3. **Şahıs, Kelelmidi (gelemedi)**

Çokluk 1. **Şahıs, Kelelmiduk (gelemedik)**

2. **Şahıs, Kelelmidinglar (gelemediniz)**

3. **Şahıs, Kelişelmidi (gelemediler)**

YETERLİK ŞEKLİNİN "MIŞ" Lİ GEÇMİŞ ZAMAN ŞEKLİ:

Teklik 1. **Şahıs, Kelelgenmen (gelebilmişim)**

2. **Şahıs, Kelelgensen (gelebilmişsin)**

Nezaket Şekli: **Kelelgensiz, yeyelgensiz**

3. **Kelelgen (gelebilmiş), yeyelgen (yiyebilmiş)**

Çokluk 1. **Şahıs, kelelgenmiz, kelelgenduk (gelebilmişiz)**

2. **Şahıs, Kelelgensiler, (gelebilmişsiniz)**

3. **Kelişeligen (gelebilmişler)**

YETERLİK ŞEKLİ GEÇMİŞ ZAMAN ÇEKİMİNİN OLUMSUZ ŞEKLİ:

Teklik 1. **Şahıs, Kelelmigenmen (gelememişim)**

2. **Şahıs, Kelelmigense (gelememişsin)**

Nezaket Şekli: **Kelelmigensiz,**

3. **Kelelmigen (gelememiş)**

Çokluk 1. **Şahıs, Kelemmigenmiz, kelelmigenduk (gelememişiz)**

2. **Şahıs, Kelelmigensiler (gelememişsiniz)**

3. **Şahıs, Kelişelmigen (gelememişler)**

Yeni Uygur Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki gibi gereklilik eki yoktur. Ancak, Yeni Uygur Türkçesindeki gelecek zaman şeclinin daha çok amaç ifade eden -makçı, -mekçi ekinin fonksiyonu, Türkiye Türkçesindeki gereklilik -malı, -meli eklelerinin fonksiyonuna çok yakındır.

BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Yeni uygur Türkçesinde, fiili kiplerine idi yardımcı fiili getirilerek, birleşik çekimlerin hikayesi; iken yardımcı fiili getirilerek, birleşik çekimlerin rivayeti; bolsa yardımcı fiili getirilerek, birleşik çekimlerin şartı yapılmaktadır. idi yardımcı fiili ekleşmiş durumdadır. iken yardımcı fiili tamamen ekleşmiş değildir.

Birleşik çekimlerin Hikayesi:

Geniş zaman hikayesi: **Kel-er-idi-m, kelerdim (gelirdim), Kelerdin (gelirdin), Kelerde (gelirdi).**

Şimdiki zaman hikayesi: **Kel-vatidu-idi-m, Kelivatattim (geliyordum), Kelivatattin (geliyordun), kelivatatti (geliyordu).**

Belirli geçmiş zamanın hikayesi: **keldi-idi-m, kelettim (geldiydim), kelettin (geldiydin), keletti (geldiydi)**

Belirsiz geçmiş zaman hikayesi: **Kelgen-idi-m, kelgendim (gelmıştim), kelgending (gelmıştin), kelgendi (gelmisti).**

Belirsiz geçmiş zaman hikayesinin bir başka şekli:

Kélip-idi-m, kélividim (gelmıştim), kélividin (gelmıştin), kélividi (gelmisti)

Gelecek zamanın hikayesi: kél-idigan-idi-m, kélidigandim (gelecektim), kélidigandin (gelecektin), kélidigandi (gelecekti)

Gelecek zamanın hikayesinin bir başka şekli: Kél-idiganmen, (gelecektim), kélidigansen (gelecektin), kélidigan (gelecekti)

Şartın hikayesi: kel-se-m-idi kelsemdi (gelseydim) gelsengdi (gelseydin), gelsidi (gelseydi)

İstek şeklinin hikayesi: kel-gey-idi-m, kelgeydim (geleydim), kelgeyding (geleydin), kelgeydi (geleydi)

BİRLEŞİK ÇEKİMLERİN RİVAYETİ:

Geniş zamanın rivayeti: kél-er iken-men, (gelirmişim), keler ikensen (gelirmişsin), keler iken (gelirmiş)

Şimdiki zamanın rivayeti: kél-vatidu-iken-men, kélivatidikenmen, (geliyormuşum), kélivatidikensen (geliyormuşsun), kélivatidiken (geliyormuş)

Belirli geçmiş zaman rivayeti: kél-i-p-tu-iken-men, kéliptikenmen (gelmişmişim), kéliptikensen (gelmişmişsin) kéliptiken (gelmişmiş)

Belirsiz geçmiş zamanın rivayetinin başka bir şekil: kel-gen iken-men (gelmişmişim), kelgen ikensen (gelmişmişsin) kelgen iken (gelmişmiş)

Gelecek zamanın rivayeti: Kélidigan ikenmen (gelecekmışim), kélidigan ikensen (gelirmişsin), kélidigan iken (gelecekmiş)

Şartın rivayeti: kelsem iken (kelseymişim) kelsen iken (gelseymişsin), kelse iken (gelseymiş)

İstek şeklinin Rivayeti: Kelgey iken-men (geleymişim) kelgey ikensen (geleymişsin), kelgey iken (geleymiş)

Birleşik Çekimlerin Şartı

Geniş zamanın şartı: Keler bolsam (gelirsem), keler bolsang (gelirsen), keler bolsa (gelirse)

Şimdiki zamanın şartı: Kélivatsam (geliyorsam) kélivatsang (geliyorsan), kélivatsa (geliyorsa)

Belirsiz-Geçmiş Zamanın Şartı: Kelgen bolsam (gelmişsem). Kelgen bolsang (gelmişsen), kelgen bolsa (gelmişse)

Gelecek zamanın Şartı: Kélidigan bolsam (geleceksem), kélidigan bolsang (geleceksen), kélidigan bolsa (gelecekse).

SİFATFİLLER (Süpetdaşlar)

Yeni Uygur Türkçesinde -gan, -gen, -kan, -ken, -idigan -ydigan ekleri en işlek sıfat fiil ekleridir:

Yeni Uygur Türkçesi

kétilgan kegez

kel-gen (mihman)

Kör-idigan (kitap)

Çapkan (at)

Türkiye Türkçesi

atılmış kağıt

gelmış, gelen (Konuk)

okunacak (kitap)

koşmuş, koşan (at)

Yeni Uygur Türkçesindeki -mas, -mes eki, Türkiye Türkçesindeki -maz, -mez ekini karşılar:

korkmas (kişi)

zırıkmes

korkmaz (kişi)

yılmaz,

Bir de, Yeni Uygur Türkçesinde, şimdiki zaman eki vat- (<.p.yat.) ile -kan sıfat fiil ekinin birleşmesinden ortaya çıkan -vatkan (<-p yatkan) sıfat fiil eki var. Bu ekle yapılan sıfat fiilde şimdiki zaman anlamı da vardır:

Kélivatkan adam

ékivatkan su

yézivatkan kitap

gelmekte olan adam,

akmakta olan su

yazılmakta olan kitap

-ar, -er ekleriyle yapılan sıfatfiillere örnek:

akar su (akan su), uçar kuş (uçan kuş), kokar et (kokan et)

ULAMA ZARFFİLLERİ (Revişdaşlar)

Yeni Uygur Türkçesinde en çok kullanılan ulama zarffii ek -p'dir. bu ek Yeni Uygur Türkçesinde vokalsiz ve tek seslidir. -p ekli ulama zarffillerinin Yeni Uygur Türkçesinde özel bir yeri vardır ki, bu da çekimli fiillerde kullanılmasıdır. Bir de Yeni Uygur Türkçesinde geniş halde kullanılan yardımcı fiiller genellikle bu -p ekli ulama zarffiller birlikte kullanılır.

Yeni Uygur Türkçesi :

kélip

yürüp

oynap

Türkiye Türkçesi:

gelip

yürüyüp

oynayıp

Zaman zarffilleri, ekler: -ğansırı, -gensırı, -ķansırı, -kensırı

Körüş-kensırı

görüştükçe

kel-gensırı

geldikçe

bar-ğansırı

gittikçe

yat-ķansırı

yattıkça

a,e ekleriyle yapılan ulama zarffillerine ber- yardımcı fiili ekleneerek, ana fiilin süreklilığı ifade edilir.

Körüş-i-ber- körüşiver

görüşmeye devam et-

kel-e-ber kéliver

gelmeye devam et-

yat-i-ber yativer-

yatmaya devam et-

Son örnekte iki sesli arasındaki bu dudak sesi v'ye dönmüştür.

Türkiye Türkçesinde olumsuzlu ifade eden -madan, -meden eklerinin karşılığında, Yeni Uygur Türkçesinde -mastin, -mestin, -may, -mey ekleri kullanılmaktadır:

kel-mestin

gelmeden

bar-mastin

varmadan

-ağac, -geç ve bu eklerin datif ekiyle birleşen -ağacka, -geçke şekilleri, bugün Yeni Uygur Türkçesinde işlek ulama zarffilleri sayılır.

Kitaplirimni sen alağac kel,

kitaplarımı sen beraberinde getir

u kelmegeçke keçiktim

o gelmediği için geçiktim

Uygur Gramercileri edatları bağlaçları ve ünlemeleri edat atı altında değerlendiriyorlar. Türk dilcisi Muherrem ERGİN de aynı şekilde hareket etmektedir. Biz de burada edat kelimesini bu geniş anlamıyla alındı.

EDATLAR

mu, edatı, Yeni Uygur Türkçesini diğer Türk şivelerinden ayıran belirgin özelliklerden biridir. Bu edat, -mu soru eki ile karıştırılmamalı. İkisinin fonksiyonu tamamen ayrıdır. mu, edatı Türkiye Türkçesindeki da, de, bile, edatlarının yerini tutar. yeni Uygur Türkçesi imla kaidesine göre mu, edatı da, dek, tek edatları gibi bitişik yazılır. Örnekler:

Ahmetmu mening bilen bille keldi. (Ahmet de benimle beraber geldi.)

Eski Türkçedeki teg, edatı, dek ve tek şekillerinde bugün Yeni Uygur Türkçesinde canlılığını korumaktadır.

Ottek issık, muzdek soğak (ateş gibi sıcak, buz gibi soğuk)

i. Fiilinin olumsuz şekli olan emes olumsuzluk edatı, Türkiye Türkçesindeki değil edatının yerine işlek halde kullanılır: Sen emes (sen değil),

Ve bağlacının yerine kullanılan, sürekliliği, keşintsizliği gösteren de edatı, işlek bir vaziyettedir. Bu edatın da, ta-te gibi şekilleri yoktur:

u keldide yemek yeyişke başlıdı .

(O geldi ve hemen yemek yemeye başladı.)

Türkiye Türkçesindeki fakat' bağlacının karşılığında, yeni uygur Türkçesinde 'peket' 'şekli ile "yalnız, ancak, artık" manalarında kullanılır. Örnekler:

Men peket bu mekset üçün okuymen (Ben yalnız bu amaç için okurum.)

Türkiye Türkçesindeki fakat edatının karşılığında, Yeni Uygur Türkçesinde 'bırak, ' amma' edatları kullanılır. Örnek:

barmakçı idim, bırak işim çıkıştı kaldı.

(Gidecektim fakat işim çıktı)

Türkiye Türkçesindeki ile edatının yerine yeni Uygur Türkçesinde bilen edatı kullanılır. Örnek:

O dadisi bilen bille keldi. (O babası ile beraebr geldi).

Bu bilen edatı cümledeki yerine göre, bazen Türkiye Türkçesindeki bile edatının anlamını karşılar:

u sözligen bilen bu işni kilalmaydu.

(O söylese bile bu işi yapamaz).

YENİ UYGUR TÜRKÇESİNEDEKİ YARDIMCI FİİLER

Yardımcı fiiller Yeni Uygur Türkçesinde çokça kullanılarak, çeşitli nüansları ifade etmektedir. Yardımcı fiiller genellikle -p ekli zarffiiller kullanılır. Bu yardımcı fiil kendi manasından çok, kendisinden önce gelen fiillen anlamına bağlı kalarak, belli bir nüansı ifade eder. Eski dönemlerde süreklilik, ivedilik, tarz v.b. gösteren bu fiiller bugün bu görevlerinin dışında yoluyla bir alışkanlık sonucu olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden de Türkiye Türkçesine çevrilirken herhangi bir karşılığı gösterilmemektedir. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan yardımcı fiiller şunlardır:

Kal-

Telvizonning avazini küçük kiling, bala uhlap kaldi.

(Televizyonun sesini kısın, çocuk uyudu.)

Koy-

Somkangni bizning öye taşlap koy.

(Çantanı bizim eve bırak)

ket-

ular yekinda bu yerdin köçüp kétidu.

(Onlar yakında buradan göçüp gidecekler)

yür-,

Balilar mektepte oynap yüridü.

(Çocuklar okulda oynamaktadır)

tur-

Sen bu yerde turup tur

(Sen burada bizi bekle)

oltur-

Bu yerde yiğlap olturuşning haciti yok.

(Burada ağlamanın lüzumu yok.)

idi,-di-

Olumsuz fiillere -gay/-gey eki ve yardımcı fiil idi eklenecek, ana fiile tereddüt, endişe anlamı yüklenir.

Örnek:

kelme-gey-iki, Kelmeye (gelebilir mi acaba)

et-

u balisini öyge kirgüzüvetti. "O çocuğunu eve sokuverdi"

taşla-

Düşmennin planlarını bitçit kılıp taşlıduk "Düşmanın planlarını başına çaldık"?

ber-

Bizge bolğan vekeni sözlep berdi "Bizde vuku olan olayı söyleyiverdi"?

bol-

Bu kitapni bugün okup bolimen "Bu kitabı bugün okumuş olacağım"

bak-

Sanap baktım, dürüs iken. "Saymış oldum doğruymuş"

kör-

Bu mesilini yene bir kétim müzakire kılıp köreyli .

"Bu meseleyi yine bir defa müzakere edelim bakalım".

Kel-

u ta hazırlığa bir Künmu iştin Kalmay kélivatidu

"O günümüze kadar bir gün bile işte kalmadan geldi."

öt-

Menmu öz pikirimni beyan kilip ötey" Ben de kendi fikrimi beyan edip geçeyim"

başla-

yeni okuguçilar gelgili başlıdi. "Yeni öğrenciler gelmeye başladı".

I. NOZUGUM

Zalim duvang zar yiğlatti
Yoksullarni köp kakşatti.
Yaş demidi yaki keri
Darğa asti pulğa satti.

5. Ni yigitler, solun kızlar,
Erk yolidə kanga patti.
Günahi yok mesumlerning,
Başlirişa kılıç çaptı.

Tümen Derya nere tarttı,
10. Su ornida kanlar aktı.
Şahit bolup şu tarihka,
Minglap Nozuk nezme kattı.

Elkisse, Keşker həlkinining Mançuriye baskunçliriga karşı azatlık kürisi
meğlup bolğandin keyin, Mançu Hani Duvang Kozgilang katnaşçiliridin minglijan
15. kişilerni darğa asti, zindanıga taşlıdi ve minglijan kişilerni Keşkerdin ilığa
sürgün kılıp heydep mangdi. İlığa heydelgen sürgünler içinde kelişken, yokşul
ailidin bolğan danişmen Uyğur kizi Nozugummu bar idi.

Nozugumning Mançu mustebitliri teripidin sürgün kılınişi Keşker həlkin-
ing dilini örtep-köydürdi. Behtsiz sürgünler yürekliridiki dert-elem, kayğu-
20. hesret, arzu-tileklirini éyişip, çarısız kalgan el yurti bilen ahişki mertive
piğan içinde hoşlaştı.

Sürgünlerni uzatkuçilar içidin sakılı süttek akargan, azap içinde yüzü ta-
tarğan bir bovay şungkardek şungkup çıkışip yiğe arilaş titrek avazda mundak bir
munacat okudi:

25. Huş, gül kızım Nozugum,
Yorup turğan yultuzum.
Külpet çüşüp bësinggä,
Tutkun boldung kunduzum.

On gulinining bir güli
30. Eğilmigan Nozugum.
Purakläri bir yoli,
Çeçilmigan Nozugum.

Otka salsa köymestim,
Emdi köyüp kül boldum.

Yamğur yakkan bağlardek,
Köz yeşimda höl boldum.

Duvang digen kasapet,
Uningda yok şapa'et
5. Appak sakal yulundi,
Yürigim çak-çak boldi.

Hiçkim mendek bolmigay,
Amrak kizim Nozuk ay.
Akangdinmu ayrilsam
10. Seningdinmu ayrilsam.

dep yitim kuzidek telmürüp Nozugumning arkisidin mangdi. Callatlar bovayni miltikning paynigi bilen urup yıkitip koydi. Nozugum taşet kılalmidi. Topa-çangga milinip bihus yatkan keri dadisişa karap:

Heyr, hoş dertmen dada,
15. Gemgüzarin yahşı kal.
Közlirim ağu-karası
Gülüzarim yahşı kal.

Kacliği bu şum pelekning,
Meni sendin ayridi.
12. Sayisi segü terekning
Şahlırini kayridi.

Miskin kizing közi daim
Tümen boyığa bağıdu.
Zalim Duvang kepizini
25. Gezep küçi çakıdu.

dep, çeksiz nadamet içinde dadisi bilen razilaşkandin keyin, Mançu çeriklir-inning kanlık kiliçığa perva kilmay sep bolup turğan yurtdaşliriga karap:

Bille oynap bille öskən
Yaru-dostlar yahşı kal.
30. Miskin başka saye bergen,
Bostan yurtlar yahşı kal.

Qöl-deştlemi kezip yürgen,
Pirak otida bagri köygen.

Putlirida ḫanlik kişen
Baki canim yaḥsi kal.

dəp kérindəsliri bilen ahirki ketim hoşlaştı.

Elkisse, Nozugum günasız sürgünler katarida dak yerni sélince, bulutni
5. yépinca kılıp, deşt-bayavamlarını kezip, igiz davamlardin eşip ikki aydin ar-
tuk piyade yol yürdi. Gugum karangğusida muzat boyığa yétip keldi. Kara bul-
ut arisiga mükünüşke aldiravatkan guva ayğa karap Nozugum:

Ayni bulut tosuptu,
Yultuzlarmu uçuptu.
18. Gör azavi ölüktin,
Tiriklerge köçüptu.

Kiçkirip kelgen kakkukning
Üni hercayda gérip.
Kel kakkuk aşna bolayli
15. Sen musapir, men gérip.

Muz davanda kar yağdı
Tüzlengde yalang yamgur.
Dertmenlerge kün bermes
Duvang çerigi ḫanhor.

20. Muz davanning yolidin
Ötmeske amal barmu?
İlihoga bargunçe
Cenimiz aman barmu?

dep, hesret bilen köngül tarığa zehmek urdi. Minglijan sürgünler Nozugumga
25. cür boldi.

Elkisse, ular üç aydin artuk yol yürüp putliri yeğir bolup madaridin
ketkende İliga yétip keldi. Heydəp kelingen peti ḫan purap turidiğan yamul-
ğa kamalди. Karangğu penciridin talaga telmürgen Nozugum bir munacat okudi:

Epiyunkeş callatlar,
30. Macang oynap yatiđu.
Karangğu zey zindanda,
Nozuk yalguz yatiđu.

Atam meni, anam meni
Nemışka arzulaptikin.

Bu künlerge kalarimni
Başta oylimaptikin.

Komuşlukka ot yaksa
Gürüldep köyüp ketse,

5. Mundağ künni körgiçe
Yaş turup ölüp ketse.

Béşimizda callatlar,
Kılıçını oynitar.

Bu dozaktın Nozukni,

10. Kandak bir can acritar?

Yol azavi,gör azavi idi. Nozugumning közi uykuğa ketti. U, çüs kördi. Çüsüde söygen yarı-Bakı yigit bilen uçrişip özara séginişini izhar kiliştii:

Nozugum:

Sen segindingmu meni?

15. Bakı Yigit:

Höyma segindim men seni.

Nozugum:

Sen keyeringde seginding?

Bakı Yigit:

20. Men yürekimde seni.

Nozugum:

Haling niçük dep sormigil
Körgin cirayimdin uni.

Sen mening Bakım bolsang

25. Kutkuzup algın meni-

Bakı Yigit:

Künde körmidim yarni

Künide körermen dep.

Ümit üzmidim yardin

30. Ölmisem söyermen dep.

Altinci ay kirgende

Ara,gürcek hamanda.

Nozuk yarni körüşke

Bakı yigit armando.

Nozugum:

Kaçkan başta munq bolar
Mükken caylar bök bolar.
Biz bu yerdin kaçkanda
5. İstekçiler köp bolar.

Ata-anam kütmekte
Kayğu içinde ötmekte.
Belni mehkem bağlaylı
Meğsetlerge yetmekke.

10. Tarak-turuk avazdin Nozugumning şirin çüsü buzuldi. Karigudek bolsa, Duvang başçılıgida bir top dive süpetlik melunlar aç börilerdek levlirini yalışip, hew- yarlık bilen karişip, Nozugumni özara talişip turattı. Çoşkidek hartildaydigan isketsiz bir mancu bégining tükken altunliriğa aħir Duvang Nozugumni setivetti.

Elkisse, Nozugum mancuming çong bayliridin birige setilip "çong yultuz" yez-
15. isığa elip kélindi. Bu zulmetlik karanggu künler içinde nime kilarini bilmey Nozugum mundak zarlinatti:

Men Keşkerdin çıkışkili
Töşek selip yatkan yok.
Anam örgen géçimga
20. Tagak selip baķkan yok.

Çong Yultuzga barganda
Ot yakimen komuşka.
Nepret bilen karaymen
Mancu begi gomuska.

25. Can atamni körelmey
Ölüp keter oħșaymen.
Nev baharga yételmey
Sulup keter oħșaymen.

Akamni tapalmasmen
30. Tapsam ayrilalmasmen.
Baķini körüp ölse
Hergiz arman kılmasmen.

Atam mundu kélermu?
Meni élip kétermu?
Keşkerge can yétermu?
Bararimni bilmesmen.

5. Elkisse, Nozugumning Abdulla isimlik bir akisi bar idi. Abdullamu Nozugumdin burun İliga sürgün kilinganlar qatarida muşu mancu begige esir bolğap idi. Oylimiğan yerde bu aka-singil uçrişip, hang-tang bolup bir birige karaştı. Özara munghalini eytişip sırdaştı:

Nozugum:

10. Konuvaptu çagilar
Bulbul bağdin köctigu?
Sanga kelgen külpetler
Nozuk başka çüştigu?

Abdulla:

15. Tömür kepez derdini
Menla tartsam bolmamdu?
Seni mundak körgende
Yürek dertke tolmamdu?

Nozugum:

20. Bizmu adem nimişka
Yoktur şunçe kedrimiz.
Vehsi kavan duvangşa,
Taşar gezep kehrimiz.

Abdulla:

25. Yamgurlar tola yağsa
Muz davanlar pesleydu.
Sen özengge agah bol
Duvang bizni kestleydu.

Nozugum:

30. Putumdiki kişenni
kelgin aka çakayli,
Yeksan kılıp düşmenni
Kanlırını çağayıli.

Nozugumning güldek çirayi özige düşmen boldi. Üningga Mancu emeldarlrining yaman közi çüsti, Nozugumni mecburi hotunlıkkä elisni oylidi. Deslep türlük zibuzinnet, altun-kümüş bilen aldimakçı boldi. Bu aldamçılık Nozugumning keletalide iplas Mancu emeldarlririğa karşı téhimu küçlük ȝezep-nepret կozgidi:

5. Töge yatar kamgakta

Bir akam bar kalmakta,
İnsavi yok melunning
Kesti meni almakka.

Darén öyi zinnetlik

10. Altun-kümüş tamliri.

Çay ornida içkini
Sürgünlerning կanlıri.

Kéri tülke kulkisi
Yavuzluğning şepisi.

15. Manga cennet körüner

Baki yigit kepisi.

Tagdin çüsken lay suni
Süzüp içer er barmu?
Nazuk başka mung çüsti,

20. Elip kaçar er barmu?

Baki yigit kelsengçu
Meni elip kaçsangçu.
Kılıç bilen Duvangning
Kallisini çapsangçu.

25. Elkisse, Duvangning zülmidin deşt-çöllerde keçip yürgen Baki yigit söygen vapadari Nozugumning Mancu emeldariğa mecburi sétilganliğidin hever térip, Nozugumi ni kutulduruşka bel bağlaydu, Aygakçı arkilik Nozugumga salam yollaydu:

Nozuk yarım amanmu?

Renggi-royi samanmu?

30. Nozugumga çang salğan
Mancu begi kavanmu?

Atlarnı tokup կoydum
Purset kütüp yatarmen.
Çüsken çağda karangğu
Seni çokum taparmen.

Elkisse, aldamcılık bilen Nozugumni kolğa çüsürelmigen beg zorluğ küğe yölinip yavuz kolini uzattı. Tiz pükmes Nozugum toy keçisi darénni boğup öltürüp alvastilar garidin kaçtı. Şu kaçkança ni-ni tag-davanlardın aştı. Nozugumning arkisidin nurgun istekçiler koğlıdi. Nozugum deşt-bayavanlarda yürüp, komuşlukka möküp alte aygiçe 5. callatlarşa tutuk bermidi. Aşu kaçkunluğ eger künlerini eslep, yürek riştisidin nezme tüzdi:

Komuş arilap kün çüştı,
Yalğuz başka mung çüştı.

Men Nozukni tutușka

10. Yüzlep çerik yol tosti.

Kaynap turğan kazanıga
Çömüç selip baķkan yok.
Yar uyakta men buyakta
Mungdişipmu yatkan yok.

15. Yalğuz yattim hamanda

Nan pişurdum samanda.

Aciz Nozuk canggalda

Bakı yüler kayanda.

Komuşluk boldi cayim

20. Böre, tülke hemrayim.

Mundak eger künlerdin

Kutkuzgaymu hudadım!

Yayı çıktı tutkili

Ecdar bolup yutkili.

25. Çerik miltik tengleydu,

Komuşlukka atkili.

Meni tutuș kestide

Otni koydi komuska.

Händin buyruk çüsüptu

30. Sulun közüm oyuşka.

Komuşlukka ot koysa

Men Nozukni tapalmas.

Men Nozukni tapkanda

Tirik kolğa alalmas.

Alte ay boldi yalguzmen
Keşker yolin bilmesmen
Huda aman saklisa
Çeriklerni körmesmen.

5. Atam meni oylaydu,
Nozugum dep yiğlaydu.
Can akamning hesriti
Yürigimni tilgaydu.

Komuşlukta sayrigan
10. Ördekmikin, gazmikin?
Yürigimni yerip bek
Taza yeri barmikin?

Şundak egir künlerde
Yar yenimda bolsangçu!
15. Mundak künni körgendin,
Yer koyningga alsangçu
.....
Kepe kildim yawanga,
Çerik keldi davanga.
Cenim azla ılganda
20. Tutuldum men kavanga.

Ahiri ming bir müşekkette Mancu çerikliri Nozugumni tutuvaldi. Put-kolini mehkem bağlap, onlığan çerik töt etrapidin yalap, aldi-arkısını çarlap, udul ili yamuliga heydep keldi. Yamul içi alakzadilikke toldi. Poteylerge callatlar kara kagidek kon-di. Nozugum hayattın ümit üzdi:

25. Nozuk koli bağlandı
Öltürmekke çağlandı.
Keşkerdiki atamning
Yürek bagri dağlandı.

Yalguz gerip Nozukni
30. "x" yamulga solaştı.
Kan içmekke çerikler
Çümülidek olaştı.

Tutğun kılıp Nozukni
Korkutkili bolmigay.

Baķi üçün can berse
Dilda arman kalmigay.

Duvang həndin het kelse
Nozugumni "çeping" dep.

5. Yurtdaşlirim eytidu
"Şéhitlikni téping" dep.

Cangcung Nozugumni sorak kildi. Kehriman Nozuk Cangcung aldida merdane turup sözde kattik élisti. Cangcung Nozugumni darga ésip öltürüşke buyrudi.....

Moytungza adem déngiziga aylandi. Nozugum köz yeşi kılıvatkan kérindashaşliriga

10. karap:

-Eziz vetendaşlirim! zalimlar meni darga asmakçı, Kolidin kelginini kilsun, men ölüştin korkmaymen. Men ölgen bilen méning kovm-kérindashaşlirim ölmeydu,-didide lağıldap titrevatkan callatka hitap kildi:

Buyruğingni ber callat
15. Méni darga ésişka.

El kisasi minelhek
Sanga yol yok keçişka.

Méni darga aşkanda
Agah bol öz ésingga.
20. Rohim gürzi-omut bop,
Bir kün téger bésingga.

Elkisse, Nozugum merdane halda dar astığa özi keldi. Meydanda kiya-çıya kötürlüdü. Nozugum caranglık avaz bilen kökni lerzige saldı:

Hiçkim mendek bolmisun
25. Balalarga kalmisun,
Manga kelgen dert-elem
Hiç bendige kelmisun.

Sel emestur akkanlar,
Bizning tökkenn yesimiz.
30. Kanlık kılıç kehridin,
Kesilmekte besimiz.

Köyüp yansun zalimlar
Tacu-tehti kül bolsun.
Erkinlik düşmenliri
Yer bilen yeksan bolsun.

Gem-ğüssige baş egme
Elni başkan tün kétéř.
Ot koyaştek nur çaknap,
4. Bizni parlak kün küter.

Notlar:

- (1). Duvang : Mancuriye hakimiyitinin çirik emeldarı.
- (2). Tümen derya : Keşker şehrini késip ötken derya ismi.
- (3). Sulun : çiraylık.

"Nozugum" UYGUR HELLK DASTANLIRI sayfa 1-20

KAMER ŞAH VE ŞEMSİ CANAN

Diviler şundak rivayet kılıduki, İspihan şehride şah Hüsen isimlik namdar bir padişa bar idi, uningga bihisap altun-kümüş, gezne-depinler yar idi, emma şunge sel-tenetlik bu padişanıng birmu perzenti bolmigaçka köngli sekpare idi. Padişa hudadit-5. aaladin bir perzent telep kılıp 40 keçe-kündüz ibadet bilen yiğliğan idi, allataalla öz bendisining bu təlivini kobul körüp, bir oğul perzent padişanıng puştı kemiridin Zeipning kosiğiga bend boldi. Toğkuz ay toğkuz kün toğkuz saettin keyin bir oğul tu-ğuldi. Padişa bu oğulning hösni-camalığa karap așmandiki ayağa menzul kılıp "kemersah" dep at koydi.

10. Emdi bir kelime sözni kuyıkap dive-pirilerning padişası Şaperkuttin anlaylı, padişahi Şaperkutningmū bu dunyada hiçbir perzendi yok idi. U padişamu alladin bir perzent telep kılatti, künlerning biride Şaperkutning telep-duasi icabet bolup, hot-unı hamildar boldi. Ay-kün kararı toşup bir kız tuğdi, padişanıng dili şatlıkkä toldi Bu kızning rengi-ruhsarıga karap, așmandiki künge menzul kılıp "Şemsi Canan" dep at 5. koydi.

Elkisse, Kemer Şahning atisi Şah Hüsen yalguz oğlining paragiti üçün vezirliri-ge emir kılıp heşemetlik bir çarbağ bina kildurdi. Kemer Şah çarbağı körmek bolup ba-ka kirip tehti-ravak üstide olturdi, bir azdin keyin közi uykuğa esir boldi. U şun-dak bir çüş kürdi, çüşide kismet bir iş kördi; birneçce hörperi kızlar Kemer Şahni 20. orap algudek, ularning arisida kündinmu nurluk sahipcamal bir kız Kemer Şahning mub-arek kolunu tutup muhebbet neştirini yürügige şançip turğidek, şuning bilen bir işık çaklığı çüşüp Kemer Şahning cismini yargudek, ular özara toymay bekışip birbirlirige könglini bildürmek bolup bir söz eytişkanlıri:

Kemer Şah:

25. Ruhsaringni körüp ağdi hıyalım,
Ey dilraba, kayda bolur makaning?
Perimu sen, behşermu sen nigarım,
Eyitkin canan kayda sening makaning?

Şemsi Canan:

30. Meni sorisang Şaperkutning kızımen,
Şemsi bostan irur mening makanım.
Halimni sorisang perizatning şahımen,
Yékin yerde yoktur mening makanım.

Kemer Şah:

35. Seni körse aklı yoldın adışar,
Cümle alem belki séni talişar.
Menzilingge neçce künde yol toşar,
Kayda bolur canan sening makaning?

Şemsi Canan:

Aşık bolsang köyüp-yenip öçersen,
Sevri kilsang seiy şerbet içürsen.
Üç yüz atmış menzil keçersen,

5. Biler bolsang şunça caydur makanım.

Kemer Şah:

Kemer Şahdur şah Hüsenning oğlumen,
Taebetke müştağində ötermen.
Vesling üçün canni pida étermen,
10. Neziringde tursun uşbu ekidem.

Şemsi Canan:

Şemsi Canan perilerning birimen,
Bilip algil küyikapning pirimen.
Menmu seni köptin izlep yurimen,
15. Şemsi bostandidur sening cananing.

Elkisse, Kemerşah çöçüp oyginip karidi, çüşide huş söhbet bolğan canani hiç-
yerde körümidi. Kemer Şah şu kündin başlap işk vesveside keşe-kündüz nadamet çek-
ip zar eylep, közliri taldi, yimek-içmektin kaldı, ahu-nalisi cahanni bir aldı.
Kemer Şahning bu halidin hever tapkan atisi Şah Hüsen cimiki vezir-Ölimalarını yi-
20. gip eyttiki: "oğlum Kemer Şah nime dert-elemge muftila boldi? tézdin bilip keling-
lar"-didi. Vezir-Ölimalar Kemer Şahning derdini bilmek bolup ehval soriganda, Kemer
Şahning eytkanlısı:

Erzu-halim işiting dana emirler,
Bir peri halimmi harap eylidi.
25. İşk izharığa müştağ ömürler,
Lutpi menzur, bağrimni simap eylidi.
Katarida bardur kenizekliri,
Meşuk der özini, şu iken siri.
Yıraktur nigada turğan menzili
30. Vedisige kesemdin cavap eylidi.
Silkinip oyğandım boldum gumanı,
Beşimga çüştiler işki pervane.
Derdimge uşbu iş boldi bahane
İşk oti dilimni kavap eylidi.

35. Elkisse, emirler Kemer Şahın bu sözleri anglap padişa bir birlep bayan
kıldı, Kemer Şahning derdini atisiga ayan kıldı. Padişa ǵemkin bolup mehremliri
bilen kenges tüzdi. Kançe çare kılısimu Kemer Şahka dal bolmidi. Ahiri oğlining
telivini makul körüp, Kemer Şahka şu mehbupni izlep tépis üçün ruhset berip bir
söz éytķını:

Karametlik ~~kadir~~ ~~huda~~ balamni sanga tapşurdum,
Şapaetlik rusulilla, balamni sanga tapşurdum.
Şemsi baka, mahi taba(1), balamni sanga tapşurdum.
Kudretliksen hudadende, balamni sanga tapşurdum.

5. Kemer Şahka berdim ruhset, pirakidur canga külpet,
Hahişingdur kilsang ülpel, balamni sanga tapşurdum.
Şahi Hüsen nadamette, kaldi başim malamette,
Tengrim özeng adalette, balamni sanga tapşurdum:

Elkisse, Kemer Şah atisidin bu sözni anglap hoşal boldi. Anisi keşiga kirip

10. eyttiki: "İ ana, dadam ruhset kildi, senmu icazet berseng" -dep anisiga bir söz
eytkini:

Kibligahim canim ana, duayingga dutar(2) boldum,

Visal izlep yat yerlerdin özge veten tutar boldum,

Savdayimen yol adaştım, meni toğra yolga salgın,

15. Davasi yok dertke kaldım, şipasi bar çölge salgın.

Muradimga yetermenmu, yanni körmey ölermenmu,

Yanni körmey ölüp ketsem, bihiş yüzü körermenmu?

Kemer Şah der gemkin başım, zehir-zokum boldi aşım,

Yar iştida aşkar yaşım, ana canım dua kılgil.

20. Elkisse, Kemer Şahdin bu sözni anglap anisi zar-zar yiğlap eyttiki:

"İ, balam, heter yolga atlinipsen, kaytキン yolungdin" -didi. Kemer Şah eyttiki:
"İrademin yanmaymen, vedemdin kaytmaymen, mendin razi bolung" -didi. Na ilac anisining bir söz eytkini:

Bargın balam yolda kalma, ölçmes otta köyüp yanma,

25. Medet kilsun perverdiga, seni allaga tapşurdum.

Yolung-menzil baş algunge, üç yüz atmiş yaşı algunge,

Dildaringga kavuşkunge, seni allaga tapşurdum.

Perilerning çin vapasi, yalginı yok, can capası,

Sözlirining bar bakası, seni allaga tapşurdum.

30. Huda sanga bolsun derkar, nesip etsun vesli didar,
Anangga yok uyku, bidar, bargıl allaga tapşurdum.

Elkisse, Kemer Şah anisidin icazet elip, Şemsi Cananning visaliga yetiş niyitide etisi çashka vakti bilen Şehri İspihanning dervazisidin çıkışıp karijudek bolsa,

(1). Şemsi baka,mahi taba - Ölmes kün, tulun ay.

(2). dutar - igilgüci - Bu yerde "muhtac" meniside.

İspihan helki çong-kiçik, keri-yaş, er-ayal hemmisi sancak-sancak bolup yolning ikki
kasnigida sep tartip turatti. Şunda Kemer Şahning kevmi-kerindaş, ehli-camaet bilen
hoşlışip bir söz éytkini:

- Kéter boldum yaru cananni izlep,
10. Mährivanim ata-anam hoş emdi.
Üç yüz atmiş yil menzilni közlep,
Kéter boldum, camaitim hoş emdi.
- kota ömrüm yüz yil vapa kilarmu?
Yol azavi canğa capa kilarmu?
10. Arminimga teley téngi atarmu?
Gül camalim singlim sanga hoş emdi.

Men kétermen "tevekkül"ge bel bağlap,
Yari yar dep sinelirimni dağlap.
Hicran okı yürek bagrimni tiğlap,
15. Kéter boldum ana yurtum hoş emdi.

Elkisse, Kemer Şah yurtdaşliri bilen hoşlışip yolga ravan boldi. Kirik keçe-
kündüz yol yürsimu hiç bir menzil körünmedi. Çöl-cezire
içide ganggirap yürüp bir söz éytkini:

- Kadir alla salding visal derdige,
20. Men neyliyin yardin nişan bolmisa.
Yar-yar dep kezdim hicran deştide,
Men neyleyin yatar makan bolmisa.
- Şemsi Canan ey nigara, kaydisen,
Visalinga emdi kaçan yetermen.
25. Kay tamanga başım elip yürermen,
Men neyliyin yardin epğan bolmisa.
- Men bararmen, dilda ümit kütülgén,
Payani yok yolu-menzil ötülgen.
Pişanemge nime kısmet pütülgén,
30. Men neyliyin yardin ehsan bolmisa.

Elkisse, Kemer Şah şu yürginiçe üç yil tohtimay mangdi. ahiri putliri yegir
bolup, elliri taldi. Hiçkandak ademzat uçrimidi. İşki-pirakı eşip uning bir gezel
éytkini:

Barçe derler: işk yoli vapasini,
Lökman dermiş, derdi hicran davasını.

Nale eylep, deşti geryan ahturay,
Ecep ermes, uçrap kalsa bakasını.

Ger yoluksa birer peri yolumda,

Ömrüm kalmış terki didar sanasız,

5. Yürek pare, ateşi(1) hicran bilen,

Leyli-Mecnun vesli barmu gadasız.

Men perişan tağu-deştler kezermen,

Kayda didar, cananga can pidasız.

Tevekküldin beht-teley tapmisam,

10. Hézir uni belkim bermes hudasız,

Şemsi Canan ruhsariga yetmisem,

Mehşer(2) künü Kemer Şahni sorarsız.

Elkisse, Kemer Şah kayısı terepke mengisini bilelmey alladin pana tilep beşini

secdige koydi, şu haman bir şepe boldi, beşini kötirip kariğudek bolsa, yer bilen

15. asman arısida bir ak nurane kişi kelimatkidek. Kemer Şah u gayip kişige izzet-ikram
bilen salam kıldı. U kişi éyttiki: "İ oğlum, yolundın kalma, alla telivingni kobul
körüp, sanga herdem medetkar bolgay, yene üç yıl yürseng bir bovay yolukkay. U yol-
umgni körsetkey, miradingga yetkeysen" digen duayı nedə keldi.

Kemer Şahka kaytidin can kirdi. Yene 99 kün yürgendin keyin payansız deştkə
D. yetti, kumluq içide 7 keçə-kündüz yürgendin keyin teşnalıktın yıkıldı, Kemer Şah
közini yaşıladı. "emdi öler boldum" dep nezme başlıdı:

Niçük canni kutkuzay bu çölistan içinde,

Nitey şunçe azgastım, kaldım arman içinde,

Hesret tolğan bu bəşim kayğu-pigan içinde,

25. Boyum otta örtinür, yürügim kan içinde.

İşk otida köygenning bolurmikin davası,

derler: aşık digenning mehserdimiş gizası.

Aşıklarşa alemning şunçimiken cazası,

Perhat kebi zarimen bu çölistan içinde.

30. Aştım capa tegidin sersanmen yolunda,

Razi idim can bersem, canan sening kolunda.

Pervanidek ne bolgay çörgelsem ong-solunda,

Şemsi Canan bilurmu kaldım gülham içinde.

Hicran deştide yiğlap aktı közüm karaklı

ketmes dertlik beşimdin Şemsi Canan piraklı.

Aramı can bolarmi aşıkka yol yıraklı,
Kemer Şahdur nadamet, nale epğan içide.

Elkisse, kattık boran kötürilip, Kemer Şah közini açalmay kaldı. Eyyuhannas!

Kemer Şahning cismi barğansıri kum tégide kelişka başlıdi, şunda nadamet nalisi

5. birle, "Şemsi Canan kaydisen" dep bir söz éytkini:

Men balaga muptilamen, Şemsi Canan kaydisen?

Vesli didar yol açar canımga derman kaydisen?

Bu ħudalik deştide biçare boldum hestidek,

Közlirimning għohiri, nuri ġilman kaydisen?

10. Örtiner ķelbim zileyhadek pirakinq išķida,

Terki didar ötse canim, kaldı arman kaydisen?

Aħ ecep yetmey visalga boldima kumlargħa yem,

Boldi alem bir dozak, Ey mahi taban kaydisen?

Sendin özge yar tutar bolsam, yüzüm bolgħay kara,

15. Ay yüzüng misli bedehşan(1) leili-marcan kaydisen?

Neyliyin uşbu Kōngħol ġem teğidin sekparidur

Qün Kemer Şah yarı bolgħay apiti can kaydisen?

Elkisse, Kemer Şah şundin sung: "Mening beşimġa kelgen bu kūlpettin Şemsi Cananning heviri barmidur" -dep öz halini izharlap bir munacat okugħini:

20. Gemler teġi çuştuptu bu beşimġa cananim,

Neċże yillap zarlisam yetmes sanga epġanim,

Köyüp hicran otida, uçur uk̄may kül boldum,

Kaydin tapay aħturup, Seni şahi hubayim(2).

Pelek cuuda eyleptu cevri birle seningdin,

25. tümen ming dert-balaga, sen iding nezergahim.

Didar izlep künütün yetelmidim meksetke,

Şemsi Canan amanet, bir özüngge ilahim.

Beħti kara Kemer Şah, seginar pverdigħah,

Keçürgeysem aldingda kanċe bolsa günahim.

30. Elkisse, Kemer Şah nale-epğan içide közi uykuga ketti. Bir hazzadin keyin oy-
ġinip karigudek bolsa bir kömzek su bilen tokkuz nan turgidek, Kemer Şah nan bilen
suni toygiçe yep-içip kaytidin madarija keldi, bir şolginip kum içidin çıkti, yene
yolga ravan boldi. Şu yürginiçe 14 keċċe-kündüz yol mēngip, akivette taşliri tonur
teptidek kizīġan giltang sayga kēlip kıldı. aq-zarlik, teşna-tekezzaliż apitidin

35. midirliğidek hali kalmidi, hayat koyida sevep izlep yerni kolap su tapmak boldi.

Yerni bir az kolividid, bir ademning cesidi çıktı. Kemer Şah buni körüp heyran kaldı.

(1). bedehşan - tūrlük rengdiki incü-marcan. Leile-yakut çıkidigan cay.

(2). Şahi hubayim - güzellerning şahi.

"Bumu mendek bir dertmen oħšaydu" dep belidin belviġini yeşip engigini tangdi. Yüzközini oçuk koyup, bedinini kömdi. Şu esnada bir salkın şamal Kemer Şahning yüzini sipap ötti. Kemer Şah hoşal bolup şamalğa karap bir söz eytğini:

Saba(1) yetküz salamimni u ay yüzlük kelem kaşka,
10. Ki mendin dil üzüp canan köngülni kilmisun başka.

Şikeste hakini eylep zeherler salmisun aşka,
mening iştiku-ekidem eyt göherni kim urar taşka.

Bu göller deştide kaldim kiyani zaru-zar yiğlap,
körermen akitet bir dep kemer himmetni çing bağlap.

10. Haman hicran pirakıda yüler boldum yürek dağlap,
körelmey yar camalini közüm toldi hunap yaşka.

Bu hicran pirakıda hemşem bir gadahdurmen,
Künge ming elem birle teği mingbir yanadurmen,
Körer bolsam camalini visaliğa kanadurmen.

15. Kiçkirsam ünüm yetmes yoktur hiç amal başka.

Elkisse, Kemer Şah yene kırık keçe-kündüz yol yürüdi. Hiçkandaq candardin dērek bolmidi. Bir bayavan içinde temtirep yürüp havada kanat kekip sayrap turğan bir torğayni kördi. Kemer Şah éyttiki:"Bu canivarmu öz topidin ayrılgan mendek bir müşapir oħšaydu, şu torğayga erzi-halimni bayan kilsam yarımda yetküzse ecep emes"

20. dep bir söz éytğini:

Havadiki boz torgay,
Sayrimisang nim bolgay
bu göllerde cenimni,
kiynimisang nim bolgay.

25. Sözligli tiling yok,
Kemer Şahka diling yok.
Uçup berip yarımda,
hever berseng nim bolgay.

Başım üzre turarsen,
30. Şunçe cevlan kılarsen.
Huş huy zuvan sürersen,
hever berseng nim bolgay.

Meni sorisang bimarmen,
bu deşt içre bararmen.

35. Gem léyiga patarmen,

Ecep boldi zamane,
can bolarmu bigane.
Yar üçün men pervane,
hever berseng nim bolgay.

5. Yürey disem derman yok,
turay disem perman yok.
yaki Şemsi Canan yok
hever berseng nim bolgay.

Kemer Şahning salami,
10. yoktur köngül arami.
Çin işkining davami,
hever berseng nim bolgay.

Elkisse, Kemer Şah torgay uçkan tamanga egişip yene üç yil yol yürdi. Hiçkan-
dak ademzat körmidi. U özige pana tilep bir söz eytkini:

15. Kudret bilen kaba pelek meni dertlik koyga salding,
Capa eylep İbrahimdekköyüvatkan otka salding.
Seher turup alla didim, özge işni hiç bilmidim,
Yarnı izlep tapalmidim, meni geyri yolga salding.
Keldim yarimni soraglap, yar kaçtı mendin yiraklap,
20. hicran otida sinem(1) dağlap meni nagah çölge salding.
Körgenlirim pirak boldi, yekinlirim yirak boldi,
Şemsi Canan cirak boldi, pervanengni otka salding.

Elkisse, Kemer Şah karugidek bolsa, bihiştin nişan beridiğan bir çarbag iç-
ide özini kördi. Bir yeşillik arisidin appak sakal nurane çiray kişi çıkışip kelim
25. eyttiki: "İ oğlum, men seni muradıngşa yetküzgili keldim. Azdin keyin çüşüngde kö-
rgen cananıng bilen uçraşkan östeng boyığa barisen, yar veslige kanisen" dep köz-
din gayip boldi. Kemer Şah hezirga yolukkan oħşaymen" dep, uning yoliga karap bir
söz eytkini:

Şemsi Canan sening üçün yahşı künüm yaman boldi,
30. Zileyhadek Yusüp üçün menzilgahim zindan boldi.
Men sarğıyip güldek suluç ciraylirim saman boldi,
Gem piraki içre ötken ömrüm manga ziyan boldi.
Kaldım ecep eğir künde, işking kıldı meni bende,
Zar eylidim her birdemde, tenhaligim yaman boldi.

(1). sine - kökrek, yürek.

Ayrılıp men birneççe kün, yurdüm goya halim zebun(1)
Köz yaşamda toldi camun(2) çekkenlirim piğan boldi.
Kemer Şahdur miskin bésim, tinmay akur közdin yéşim,
Çöl içinde sol yoldaşım, Hiziriliyas ayan boldi.

5. Elkissse, Kemer Şah östeng boyida olturğan idi, bir cuvan iki kapaklı kötürip
ga çıkışip kaldı. Ü cuvan östeng boyidiki natonuş ademge şundak bir karivididi, uningdi
bir ot çıkışip cuvanning sinesini harap kıldı, cigrini kavap kıldı. Cuwan éyttiki:
"Bu yigit nime digen otluk, aldi bilen hal-ehval sorişip siri esralışip bakay" dep
Kemer Şahka telmurup bir söz éytkini:

10. Hudayai yigit éytkin, hüzirmu sen ya ezrail,
Keyerlerdin kelip kaldıding bu yerlerge cavap bergil.

Köründüng közge bigane, özüng miskinki gemgane,
Peil, kamette yigane, keyerliksen cavap etkil,
bu yerlerge musapirmu? veya terki mucapirmu(3)

15. igengdin ya bizar kulmu? keyerliksen cavap etkil.
niçük sersane-sergerdan, nepes alsang çıkar epğan,
veya senmu birer kaçkan, supatingdin cavap etkil.
meni bilseng şirin nadir, dilim boldi sanga mayıl,
niler sorisang cenim kadir, keyerliksen cavap etkil.

20. Elkissse, Kemer Şah cavap kıldiği: "Ata bizar emesmen, ana bizar emesmen,
bu şeherde kim yahşı, kimler yaman bilmesmen, Şemsi Çanan yarımnı tapmığunge
külmesmen" didi. Cuwan éyttiki: "İ yigit, Men ömrümde seningdek oti ateşni kör-
günüüm yok, Yürigimge kadalding sen bolup guya bir ok. Men ömürbat sanga yahşilik
izleymen" didi.

25. Kemer Şahning dilşadiligidin bir söz éytkini:

Keç kiriptur yakı yurtta men gerip baray kayan,
Kelse şutap can nigarım dil sirim etküm bayan.
Siri aşkar etmidim, herkimge sırdaş özgidur.
Şemsi Çanansız manga ötken ömür bir küzgidur.

30. Alma boyluk evrişim, éytkil gepingni sirdişim,
Üz nigarın tapmığunge hiç aram almas bésim,
Şemsi Çanan derdide halim haraptur herkaçan,
Keçe-kündüz tolğinip hesret yütüp örtendi can.
alte yıl göller kezip köplep ketim yoldın ezip,

(1). zebun - aciz, veyran, naçar, hamuş.

(2). camun - cam(kaça).

(3). mucapir - hoşna, hemsaye.

yari tursa, hiç bolarmu özgige dilni berip?
Kimligim etsem ayanım, Şah Kemerdur öz étim
yarni izlep baş elip çıkışkan yigane bir yitim.

Elkisse, Kemer Şah bu sözni kilgandin keyin, cuvan zoķi ziyade bolup éyt-
5. tiki:" Ey yigit işkingşa sadaketlik ikensen, ekipideng ibari üçün sanga çüşken
iştikimni kurban kilişka razimen, séning yaring tolimu heter cayda iken, Şemsi
Cananning dadişı Şaperkut inisi-cin, dive-pirilerning padişahi, ular ademzatka
öç, könglüng üçün men seni Şemsi Canan olturidigan çarbağning çakiri Salmas
bovining işigige yetküzüp koyay, uning sanga yardimi bolar" dep bulaktek köz-
10. liridin munçaktek yaş töküp arkisiga yandi. Kemer Şah bu mömin cuvanning sad-
akıtige teselli bérrip bir söz éytğini:

Alimi içre hıramsız, mung bilen toljan bésim,
Tagu-deştte künü, tün, külpet kuşi kongan bésim.
Kaya barsam çerh uradur şum pelekning gerdişi.

15. Her zaman sansız balaga muptila boljan bésim.
Menmu sendek yiğilan birdem parağıt kilmigan,
hicridin bağıri kavapka aşna boljan bésim.

Şundak kılıp cuvan uzun yol yürüp Kemer Şahka Salmas bovining turidigan
cayini körsitip koydi.

20. Elkisse, Salmas bovining bir kizi bar idi, ismini Ayhan der idi. Kiz talaga
çıkıp karigudek bolsa bir yigit işikke telmürüp karap turğidek, yigitlikte
hiç eyip noksan yok bu natonusk kişiye bir karapla Ayhanning yürügi şamdek érip
kétip bir söz éytğını:

İşik aldida bir yigit eyminidur kirgili,
25. Béli mehkem bağlaklı telmüridi közliri.
Bizarilik halidin belge bérer yüzleri,
kilmay tola intizar, eytsa iken sözliri.
Ol yigitning hösnidin çörgelgusi yer-cahan,
aldig'a çık ey ata, az kaldigu tende can.
30. Ey ata çik talaga, öyge başlap kirgili,
gemguzardin hal okup, mung-zarini bilgili.

Elkisse, Salmas bova işiktin çıkışın arslandek kametlik bu natonusk yigittin
"nedin kelipli kalanding" dep soridi, Kemer Şah eyttiki: "menzilgahimni bilmesmen,
Şemsi Canan yarım bar, tapmiğunge külmesmen" - didi. Salmas bova eyttiki: "manga
35. oğul bolsang kandak" kandak didi. Kemer Şah makul boldi, öyige elip kirdi. Kü-
nler ötti, ay ötti,..... şundak kılıp Salmas bovining gerip külbiside, Şemsi
Cananning pentide yürginige yene üç yil boldi. İspihan şehridin çıkışkanına tokkuz

yıl toştı. Salmas bova Kemer Şahning halini biliп könгли ýerim boldi. Üning könгlini tériş üçün éyttiki: "yür oğlum manga dora-dermek yiгишip ber" -didi. Kemer Şah: "Ey bova, her künlüğü türlüк-tümen, gül-giya térisiz, uni nime kiliсisiz?" dep soridi. Salmas bova éyttiki: "Bu şeherning padişahsining кизи 9 yil-5. din beri işki savdasiga giriptar bolup, hiçkandaк dora şipa kilmidi. Şu perining kesilige şipalik üçün her yangza mehrigiyalarni terip padışanıg hozuriga yet-küzimiz, şu ecrimiz hesavığa kün ötküzimiz" - didi. Kemer Şah bu sözni anglap Salmas boviga yalvurup éyttiki: "Ey ata menmu bir deste mehriġiya térip b̄erey şu canan huzuriga yetküzüp bersingiz" -didi. Salmas bova makul boldi. Kemer Şah 10. köngül tarliridin yip eśip, işk b̄egidin gül tizip, deste içige özining barlık dert-elemlirini ýezip çıktı.

Elkisse, Salmas bova bugün yene bir tutam mihrigiyani Şemsi Cananning huzuriga sundi. 9 yıldın beri Kemer Şahning derdide sarğıyip ýetip, tartışıp kalan peyliri koyup bérivatkan Şemsi Canan bugünkü mihrigiyani purığandın keyin 15. pütün ezayığa işk titrigi olaştı. "Acayıp huş buy ipar hidi puraydigu!" dep mihrigiyani kökrigige bastı. "Buningda nime hasiyet bardur?" dep kétini ecip karigan idi, arisidin bir parça name çıktı:

İşk bagidin barar bu name ersalim(1) sanga,
Şu bilen bolgay ayankim namu-emalim sanga.

20. Sen üçün çektim piğan, sinelirim boldi yara,
melum olgay zepirendek renggi ruhsarım sanga.
Munçe cebring etkiçe, meyli idi kilsang halak,
ger visal etseng nesip, bolsun pida canım sanga.

Heк eziz eylep сéni, çöl kezgüzüp herdem méni,
25. cör kiptu bu şahzadini, ey şevki dildarım sanga.
Rehmi kilsang, laçining bolgum bu bostanlar ara,
can tesedduk ta ömürbat, Şemsi CAnanim sanga.

Elkisse, Şemsi Canan bu ersalnamni okup huşidin ketti. Huşiga kelgendifin keyin Salmas bovini derhal çakirtip keldi: "Ey dora-dermekçi bova, bu mihrigi-30. yani ibertken oğlingiz hazır keyerde?" -didi. Salmas bova ehvalni ukturğandın keyin derhal dadisi Şaperkutning aldigä kirip carbakka seyli etiske icazet soridi. Padişa hoşallık bilen kobul eylep, 40 kénizekning hemralığında Şemsi Canan- ni carbakka uzattı. Ehvaldin heverdar Kemer Sah su halette yarining aldiğä çıkışın uyulup, güller arasiغا kirip cul-cul kiyimlik bedinini pinhan tutti.

35. Şemsi Canan çuisse körgen yarini tekezzaliк bilen izlep hiçyerdin tapalmay menyüslendi. Azdin keyin aldidiki gülliktin acayıp huş purak urgup Şemsi Cananni meptun kildi. "Nime hikmet bu!" dep gullerning şéhini şundak kayriğan idi, U yerde 9 yıldın beri tekezza kilgan yarining nek özini kördi ve şu haman bihuş

bolup giller arisiga yikildi. Kemer Shah çacrap ornidin turup Şemsicananning
besida pervaidek aylandi, şundak çin dilidin yariğa nicatlik tilep bir munacat
okugini:

Karametlik ey kadir hıdaya,
rahim eyligeysen Şensi Cananga.
Zar kılma meni perveydigara,
Rehim eyligeysen Şensi Cananga.

Özide yoktur es bilen huş,
Sendin özge yok medetkar kişi.

10. Nekilay yarning egirdur işi,
rehim eyligeysen Şensi Cananga.

Haraptur hali, yoktur dermani,
yaki tolğamu ecel-peymani.

15. Manga ber uningga kelgen kazani,
rehim eyligeysen Şensi Cananga.

Kemer Shah tiler yarga esenlik,
Keçür mëninde bolsa sevenlik.
Yar üçün ténim bolsun kepenlik,
rehim eyligeysen Şensi Cananga.

20. Elkisse, Kemer Shahning köz yesi Şensi Cananning yüzige yanğındek tamdi,
Şensi Canan çöcüp huşa keldi. Eyyuhennas! Bu aşık-mesükler şunçe toymay karaştı,
heşkipiçektek bir birige çırmaştı, Şemsicanan Kemer Shahni altın teht iüstige
teklip kilip bir söz éytkini:

Endi aram algaysen eziz mehmanim,
25. işengin ey Kemer Shah gemicig tügeyedu.
Sanga bolsun tesedduk bu şirin canim,
işengin sen Kemer Shah derding tügeyedu.

Pida kilğan men yolungga éziz canimni,
niçik untay tartkan ahı-zaringni .
30. Kurban kilgum bar sanga yoku-barimni ,
işengin sen Kemer Shah derding tügeyedu.

Çin aşiksən tutkil otluk kolandin,
Bağven bolup uzgil taza gülündin.
Nepes algin huş etirlik boyundin,
35. işengin sen Kemer Shah derding tügeyedu.

Endi bildim pani dünya pentini,
tétip körüp vesli didar kentini.
Çin aşıklar çakar kepes bentini,
işengin ey Kemer Shah derding tügeyedu.

Elkisse, ular 40 keçe-kündüz çarbagda birlikte seyli-tamaşa-ķildi. Bir kuni seher vaktida Şemsi Canan eyttiki: "ey ay mesellik dildarim, dadamning bergen vakit-sürigi toşuptu. Men emdi aldiğa bérüp yene ruhset elip kéléy, bolmisa,sir aşkarilinip қalsa her ikkimizge yahşilik bolmas"-didi. Bu sözni 5. anlap Kemer Shahning köngli buzulup bir söz éytkini:

Kurbaning bolay şirin söz canan,
Men қandak ćiday bérüp kelgünçe.
Cenimni berey, ey nuri cahan,
men қandak ćiday kaytip kelgünçe.

10. Hicranning oki patkan beşimga,
rehim eyligeysen akkən yeşimga.
Barsang kelgeysen patrak késimga,
қandak қilay men kaytip kelgünçe.

Elkisse, Şemsi Canan atisining aldiğa bérüp izzet-ikram bilen tazim kili-
15. lip, yene 40 künlük ruhset soridi. Şaperkut: "Bargin kızim, çarbagning havasi
sanga yarışıptu, késiling şipa tépiptu" dep razılık bérdi. Işık aldiда köz Üz-
mey kütüp turğan Kemer Shah Şemsi Cananning huş keypini körüp çavak çelip sek-
rep ketti, ular yene murat-mekşetlirige yetti.

Künlerning biride Şemsi Canan éyttiki: "Ey Kemer Shah! bizning bu huşal key-
20. pimiz uzunça barmas. Bu կepeз içide hupiyane yürüp könglimiz қanmas. Salmas bo-
vini ata ornida dadamga elçilikke ibertip körsek" - didi. Kemer Shah bu teklipni
can dep kobul kordi. Bérüp Salmas boviga telivini éytti. Salmas bova: "oğlum bu
bek heterlik yol, padişa қandakmu gadaylarning telivini kobul körsün! bu telep
orniga şu an méninig beşimni tenimdin cuda қılarmikin", - didi. Kemer Shah: "elçi-
25. ge ölüm yok digen gep bar. Navada muşu telivimiz bilen sizge ölüm keler bolsa,
men cenimni beriske razi. Cenim ata manga rehim kiling" -dep yiğlap yalvurdi.
Salmas bova: "heyr! pişanemge pütülgenni körermen, haman bir kuni ölermen" -dep
altun sazni қoliga elip, udul padişa ordisiga yol aldı. Şaperkutning aldiğa tiz-
linip bir söz éytkini:

30. Panahim padişahim sen, bararǵa dadi hahim sen,
köngülge çin aramim sen, cénimga can-madarimsen.
Kélipmen bu hozuringga, mukeddes tehtu-nurungga,
sadaket mende yolungga, қulak salgaysen қulungga.
Arzuga éyip yoktur, elçige ölüm yoktur,
35. keçürseng bir koşuk қanni, saadetlik sanga ciuktur.
Kéliptu Şemsi Cananga, bolup çin aşıgi oğlan,
telepni terk éter bolsang bosugangda bolur kurban

Elkisse, Şaperkut Salmas bovining sözini yene anglaverişke taket kılalmay, dergezep bolup "callat" dep car saldi. Şu haman 18 callat kılıçlırını yalingaçlap hazır boldi. Padişa şundək perman berdiki: "Şahning şanu-şevkitige bihörmətlik kılıp til tekküzgen kérini derhal ketle kilinglar" - didi. Callatlar Salmas 5. bovining boynığa sırtmak sélip ölümge élip mangdi.

Şaperkutning bir aklane veziri bar idi. U callatlarga uçrap "bu adem nime güna kılğan" dep soridi. Callatlar "elçi"lik ehvalini izhar etti. Vezir: "Men kaytip çıkkıçə ornunglardın midirlimaysiler" -dep buyrudi. U şah aldiğa kirip: "İ padişahi alem! Kizi barning aldiğa elçi kiriş yahşılığın bisariti, şeriette 10. hıçkaçan elçige ölüm cayiz emestur, nahek tökülgən kan üçün ahirette cavap bermek berhektur" -didi. Padişa nailac boldi. Vezir éyttiki: "Eger kobul körmisingiz bermes kizning toylığı pütmes digendek, égir telep koysingiz yoliğa ravan bolur" - didi.

Elkisse, Şaperkut vezirinining meslihiti boyice Salmas bovini ölümdin keçürüm 15. kıldı, Salmas bova külbisige kaytip, tekezzalik bilen cavap kütüp turgan Kemer Şahka padişanining "toyluk" telivini yetküzdi, bu égir toyluk Kemer Şahni hoşidin ketküzdi.....Şemsi Canan éyttiki: "Bu telepni kandakmu beca keltürgili bolsun? birla çare, ikkimiz İspihan şehrige kaçaylı, behtke özimiz yol açaylı" -didi. Kemer Şah: "yeru-asmandiki cimi dive-piriler Şahperkutning kol astida tursa, biz 20. kandakmu keçip kutulalaymiz? Eng yahşisi manga 40 künük icazet bering, geriptiki kum arisidin késip ötken hasiyetlik derya boyiga bérip allaga iltica kılıp körey bendisinining telivini bicaz keltürse ecep emes" - didi. Şemsi Canan: "sendin 40 kün ayrılishka takitim yok, nime bolsaq bille köreyli" -dep yoldin tosti. Kemer Şah: "ey cananim, méri yolumdin tosmang, ümüt bolsa, ölüm vehimisi bolmaydu!"-dep 25. bir söz éytğini:

Şemsi Canan tosma méri, sen atangga hizmette bol,
keçe-kündüz ibadet kıl, seher kopup telepte bol.

Men barurmen derya boyi, könglüm sendin ketmes neri,
undin başka ilacım yok, bendidurmen allaga kul.

30. Men hudaşa zar yiğlisam, toyluklarni telep kilsam,
belki tengrim bendisinining telivini kılgay kobul.
Senmu yarım seherlerde, telepler kıl ibadette,
Kemer Şahka rehim eyle, tiligeysen manga ak yol.

Elkisse, Şemsi Canan bu sözni anglap: "Bu 40 kün manga 40 yılçe biliner, ung-
35. giçe méri halim ne bolur" -dep bir söz éytğını:

Kurbaning bolay şirin söz yarim,
men kandak çidarmen 40 kün bolgiçe.

Canimni b̄erey eziz dildarim,
Otungda köyermen k̄irik kün tolgiçe.

Taşlap k̄etip zamin bolma c̄enimga,
rehim eyle közning yeşi k̄enimga.

5. Ketseng kaytip pat kelgeysen yenimga,
takitim tak visal kuni bolgiçe.

Bölek çare kelmigecke k̄olumdin,
acizengmen k̄alduruşka yolungdin.

- 10.. pat kaytarsen, özge sözler bolgiçe.

Elkisse, Kemer Şah Şemsi Canan bilen vidalişip yollıga ravane boldi. Deryada boyını suğa s̄elip toyluk üçün hudaşa munacat okup bir söz eytkini:

Alemni yaratkan ey perverdigar,
bir yargı bedelni sendin tilermen.

15. H̄ever al bendengdin eylimigin h̄ar,
bir yargı bedelni sendin tilermen.

Toğkuz yillap öz yurtumdin ayrılip,
yar vesliçün zepirengdek sargiyip,
munacatlar ettim sanga yalvurup,

20. bir yargı bedelni sendin tilermen.

Elkisse, Kemer Şah 40 keşe-kündüz taet-ibadet birle hudaşa nale k̄ildi. Sayga su başlap çar bağ teyyarlaş koyida derya levini tırnakları bilen tildi, capa çekmey halavet, amal kilmay saadet yokluğun bildi.....ungrę şundak bir herembağ bina bolupturki, eyyhennas! Kemer Şah Şemsi Cananga h̄ever b̄erip, bağ 25. aramni seyli k̄ildurmakçı boldi. Şemsi Canan intayın huş keyp bolup: "ey c̄enimning cananisi, huda tiligimizni icabet kiptu. Yürüng emdi seyli-tamaşa k̄ilayli" -dep bir söz eytkini:

Şemsi Canan:

- K̄elem k̄aşlık, şirin sözlük Kemer Şah,
30. ecring bilen toyluk teyyar boluptur.

Oti yaman tolun aydekk Kemer Şah,
Geyritingdin bakka toyluk toluptur.

Kemer Şah:

Yarim sanga éytsam yürek sirimni,
Perzentimiz uşbu bagni körermu?
Musapirmen elçilikke kişim yok,
5. atang séni men géripka bérermu?

Şemsi Canan:

Körgenmiding şahlar sözde turganni,
Kiliçliri ketle kanga toyganni,
acriticalmas vedisi qing bolganni,
10. gem yemigil toyluk teyyar boluptur.

Kemer Şah:

Bir özengde hasil méning muradim,
ilkingdidur esri tekdir iradem.
Sendin özge yoktur méning panahim,
15. şapaetlik atang séni bérermu?

Şemsi Canan:

Ey vapadar könglüng malal kilmigil,
gem teğida yürigimni tilmigil.
Hesret bilen yürigimni şilmigil,
20. visal vakti bugün bizge boluptur.

Elkisse, Şemsi Canan éyttiki: "Ey Kemer Şah! emdi hemme nerse teyyar boluptur, tézdin atamga kişi ibertip melum kileyli, raziliğini élip derhal nikalinaylı" -didi.

Emdi sözni padişadin anglaylı: Şaperkut bu heverni anglap vezir-emir-
25. liri bilen birlikte bir kusur tapmak niyitide Kemer Şah teyyarlığan aram
bagni közdin keçürüşke keldi.

Eyyühennas! hıyalı cennettinmu yüz hessilep artuk zinnetlengen bu her-
em bagni körüp, padişa hang-tang bolup kétip kaldi, çongkur gemge pétip
kaldi. "Bermey" diše, öz levdidin artuk teyyarlık pütken, "bérey" diše,
30. ata-anisi melum bolmięgan bir ademzatka rayi barmidi. Ahiri kızni çakiritip
uning könglini yandurmak koyida boldı.

Şemsi Canan atisi aldida hörmette turup Kemer Şahni teriplep bir söz
éytkini:

Kemer Shahtın rivayet bayan eylisem,
yürektiki sözlirim teripke yetmes.

Siyakini kaçan kim bi kararar körsem,
Közlirimning hunliri zayige ketmes.

Kemer Şah dep etini bilip koygandur,
arslandek undak erni kimmu tukkandur.

5. Yüzi goya tangdiki tulun çolpandur,
teripini känge kilsam şunçila pütmes.

Boylirining tüzligi çinarga oħħaydu,
ruhsarining uzlığı bir tulun aydur.

10. Közlirimning nurliri kudretke baydur,
bir karaşning şolisi bir ömür pütmes.

Kim körgendur bu süpet kabil yigitni,
iški ateş, kehri ot, kiran bürkütni.

Sel çağlima bu közlerdin çaknigan otni,
hezer eyle, kılıç, hencer bargisi ötmes.

15. Birneççe yıl bağda yurdüm kaygu-hesrette,
Kemer Şahnning pirakida derdim elvette.

Kurumidi közümdin yaşı şunçe gurbette,
rastim ata usiz kizing muratka yetmes.

Elkisse, padişa bu sözni anglap gezivi taşıti. Hatuni büvi Henipini
20. çakırıp: "Ey hatun, sening bu kizingda haya-nomus yokmu? Mening yüzümdin-
yüzümge şundak biedeplik kılamdu? Emde bizge ölüm hek boluptur" -dep
bir söz éytğini:

Kırık yıl boluptu öy tutkili biz,
peket şu idı baķkan balımız.

25. Aldi-keynide yok idı hiç iz,
alemde idı yigane bir kız.
Kerek emesmu bizge atak-yüz?

Mukeddes bizge abroy-atak,
kızdin çıkışamdu aşundak çatak,
30. dunyanı emdi kılay men talak,
şundak hayasız bolgaş balingiz.

Keçtim ebetke biedep kızdin,
közdin yokatkıl apetni téz din.
Sözü-çöçekler kalmisun bizdin,
gum bolsun şumluk toljan öyingiz.

Elkisse, bu sözni anglap büvi Henipining köngli buzulup: "Ey padişahi alem, huda guvaki, kizingizning bu işliridin heversizmen, özingiz yette iklimidiki insi-cinlarning padişahi turukluk çare tapalmiga yerde, men kandak kılurmen? Téhimu aciz, mezlumdurmen, el hökmi lilla, ularga huda

5. salgan işk savdasi iken, bizde nime amal bolsun?" -didi.

Şaperkut der gezep bolup, ğayiptin spiride bolğan Kemer Şahni közdin yükatmak boldi. Callatliriga baş bolup argimaklirini oynitip yolga ravan boldi. Yerim yolga barmay turup şahning éti kattik müdürüp kétip Şaperkut yerge yıkildi. Şundin başlap közi körmes, tili sözge kelmes bolup kaldı.

10. Şehermu-şeherge cakarçi ivetip hakim-lokmanlarnı çakirtip keldi. Hiçkay-sisi amal kılalmidi. Bir yıl ötti, Şaperkut kündin-künge yamanlaştı. Büvi Henipe: "Kimde-kim Şaperkutning késilige şipa tapsa, şahlik tacı-tehti pütün veci bilen koşup inam kılıp bérilidu, şipatlık bérelmise, beşi élinidu" dep yarılik çıktı. Yette iklimdin kelgen hekim-hökümalar, kuran-15. dazlar kelgen bolsimu, padişaşa şipa tapalmay beşi ténidin cuda boldi.

Kemerşah bu heverni iştirip Şemsi Cananga bir söz éytķini:

Yahşilikka yamanlık her kişining işidur,
yamanlikka yahşilik er kişining işidur.

İcazet ber bérişka, şahka şipa tépişka,
20. besir bolğan közige nüri göher selişka,

Təşvişlerni tügetkin, Salmas bova yol tapar,
Ümit, işenç bolganda, yolga endaz gül yapar.

Kemer Şahın bu sözni anglap Şemsi Canan çöçüp ketti. Uni tosmak bolup Şemsi Cananning bir söz éytķini:

25. Tevekkül deryasiga salmigil keme,
taş yürek atamdin Ümitler kütme.
Ecdiha aldiğa barimen dime,
barsang hayat kalimen dime.

Ya şevking barmidi şahlik tehtige,
30. işençing yokmidi işkking behtige.
Kaşallar keltürüp pürset vehtige,
cénimga capalar salimen dime.

Ni-ni serhil lokmanlar öldi,
Şah ordisi şehtke toldi.
Şöhret, atak, ecel-ök boldi,
55. senmu uni alimen dime.

Kemer Şah nigari Şemsi Canandin bu sözni anglap dili biaram boldi. "İ Şemsi Cananim, ménin şahlıktın tamayim yok, padişani sinap köreyli, vediside turmisa başka kelgenni köreyli, yahşılıktın at, yamanlıktın dat kalar. İşençim kamilki, sen ümitsizlenmey manga yol ber, bugünla yetküz-
5. ermen sanga hoş hever" -didi.

Şemsi Canan ilacısız Kemer Şahka söz berdi: "heyr, mertligingge kayil-men, sanga yardımım şu bolsun" -didi -de, koltuğiga esivalğan sirlik tum-arını yeşip Kemerşahka uzatti.

-Buni nime kılımen? -didi teeccüp bilen Kemerşah.

10. Bu hasiyetlik tumarni men tuğulganda ağzıma çişlep dunyaga köz açkan ikenmen, piri ustazning eytişiçe bu tumar içinde ölüknii tirilduridigan hanyatlık dorisi barmış. Doriger Salmas bova buning sirini bilse ecep emes" didi. U, ömürlük işk nəpisi bilen ak yol tilep Kemerşahni uzitip koydi.

Elkisse, Kemerşah derhal Salmas bovining yéniga bardi. Ular uzungice
15. Şaperkutka kelgen tuyuksız hadisini birlikte tekbir kıldı. Cahan kurelirini écip çare yazdi. Ekil kanlıridin durdaniler kazdi. Salmas bova alemge ayan kilmigan sirlik dora tügütini yeşti. Tirik yilanning kosiğidiki tuhumga mehrigianing urugunu koşup Şemsi Canan bergen tumar içidiki 72 ming hil müşki enber cevhiri bilen melhem kılıp davayıl hayat cevhiri teyyar-
20. lap berdi.

"Ey oğlum Kemerşah! bu dorini üç ketim közige sürtseng közi eğiliğu, nuķuttek yigüzseng tili zuvanga keliğu. Orda akabirliri aldiğa padişadin tilhet algandın keyin andin hüniringni körsetkeysen dep Salmas bova dua bilen Kemerşahni yolga saldi.

25. Kemerşah orda içige kirgende, orda akabirliri meshire kilişka başlıği.

"Ey yigit, séningmu ölgüng keptu-de, aldi bilen arka koranı bir aylin-ip çıkip andin kılıç astığa kelgeysen" dep emir kıldı. Karigudek bolsa, adem beşi tagdek dögliniptu. Kemerşahning yürügi silkinip ketti.

"yigit sözidin kaytmas, yolvas izidin. Beşimdin korkup arkamga yansam,
30. manga azaplık ölüm şu bolmasmu? irademdin kaytalmaymen" dep Kemerşah call-atlar kolidiki kanlangan kılıçları pisent kilmay Şaperkut yatkan çüşek yéniga keldi. Salmas bovining éytakanırını beca keltürdi. Şah yenida yiglap olturğan büvi Henipe Ayim tilhet yezip baş mérzining möhrini basti.

Şundan keyin Kemerşah hünirini körsetti. Hemmisi Salmas bova éytkandek

35. bolup çıktı. Şaperkut şu haman közini açtı, ziben sürdi. Kemerşahni tebrikliği, orda içi zilzilige keldi. Kemerşah éyttiki: "Ménin şahlıktın tamayim yok, men İspihanlık adem, bu yurtunglarga padişa boluş kolumdin kelmigey, Şahlik bedilige Şemsi Canan bilen nikalinişka icazet bersingiz küpaye" -didi.

Padişa Şaperkut həlki alem aldida tilhetini fesige elip amalsız kaldi.
Kızını Kemerşahka ehdi nikalik kılışka mecbur boldi. Herembagda kırık
keçe-kündüz toy debdebisi kötürlildi. Kemerşah bilen Şemsi Cananning köng-
li şatlıkkə toldi.

5. Şundin alte yıldın keyin Kemerşah ikki oğul, bir kız perzentke ata boldi.

Emdi sözni İspihan şehrining padişası Şah Hüsendin anglayli:

Padişa Hüsen oğlu Kemerşahının ayrılip 10 yıl ötkendin keyin yalguz oğ-
lining pirakida tola yiğlap közliri nabina(1) boldi. U keçe-kündüz alla-
din oğlu Kemerşahning aman-ésenligini tilep munacat eylidi:

10. Kudritingdin alemni yaratkan cappar,

Kemerşah oğlumni sendin tileymen.

Derdim tola sen özeng bolgil medetkar,

Kemerşah oğlumni sendin tileymen.

Bibişning balliri Hesenu-Hüsen(2),

15. kerbala(3) şehidi yetmiş ikki ten.

Nabina közlirimni eyligin roşen,

Kemerşah oğlumni sendin tileymen.

Şah Hüsenni bu azaptin kıl nicat,

dergahingga eytar boldum munacat,

20. tilegimdur şu oğlumni keltür pat,

Kemerşah oğlumni sendin tileymen.

Elkisse, künlerning biride Kemerşahning çüsige ata-anisi kirip, uning-
ga yengi bir pirak oti tutaştı. Şemsi Cananga éyttiki: "ey məhrivan
vapadarım, men yurtumdin ayrılgılı uzun yollar boldi. Ana yurtumni, ata-

25. anamni köp seğindim, bérıp kelsem nime deysen?" -didi. Şemsi Canan: "ey
cenimning canani, yürigimning sekparisi, sendin bir kün ayrılip bu dunya-
da tırık yürginimdin ölgünüm hoprak. Keyerge barsang birge bolimen. Eger
tekdir ölümge buyrusu birge ölimen, dunyaning şatlığı ve həpiliginini sen
bilen birge körimen" -didi.

30. Kemerşah: "undak bolsa, padişadin cavap sorayli, ruhset kilsa birge
mangayli" -dep padişanining aldiğa kirip bir söz éytikini:

Atalıkalar, analıklar deste-deste gül iken,

Atasızlar, anasızlar hercaya barsa har iken.

(1). nabina - közi körmeydiğan kişi, kör.

(2). Mehmet peygamberning nevrisi,

(3). kerbala - İrakning köpe digen yéridiki Purat deryasi yénidiki
kumluk göl.

Mekkige baray disem yurtum uningdin etiva,
ol Mekkining uluglugi ata bilen ana iken.
Bu keçe bir çüş körüp, çüsti tenimge iştイヤك,
ana yurtnı körmisem, terki hayat bekar iken.

5. Ol huda berse medet, atamni men izlep tapay,
yurti barlarǵa haman rena süpetler yar iken.
İspihan şehrим ara, ruhset killing kaytay bugün,
el süyer oğlanya yat yurt, cenniti hem tar iken.

Elkisse, Kemerşah bu sözni kılgandın keyin, padişa: "Ey balam, tekdirning
10. kudriti bilen ademzat iz basmaydigan-dive-pirilerning şehrige keldingiz, em-
di kaytip ketişingiz bihaldur(1)" -didi. Kemerşah: "ata-anam ve yurtum için
beş kedem bésip ölseم şihit ölermen, puşmanım yok şat külermen, meni bu yol-
din tosmangiz" -dep iltica kıldı. Padişa: "Şunda kiziǵa éyttiki: "Ey kızim
Şemsi Canan! ademzat vapasizdur, siz barmang" -dep érdi, Şemsi Canan nime
15. deptu deng:

Leyli bilen Mecnun ötti dunyadin,
ular kaçan öz işkidin ayrılgan.
Canan Üçün candın keçmek evzeldur,
Şirin bergen Perhat Üçün ezizcan.

20. Kemerşahka işkim çüşkeç ziyade,
Üç yüz atmış yilni kezdi piyade.
Yarda bolgaç vapadarlık irade,
Çidam birle ahir tapti murade.

25. Meni emdi yoldin tosmak bihacet,
ruhset eyleng kılıp bizge şapaet.
Menki yardin ayrılışka bitaket,
hekkigizde hekke kılğum ibadet.

- Elkisse, bu sözni anglap padişa kizining cudalığiga köp yiglidi. Ahiri
nailac ruhset kılıp bir söz éytkini:
30. Mundin keter bolsang oğlum Kemerşah,
Şemsi Canan kızımnı sanga tapşurdum.
Alla saldi Cudalığının derdige,
yigane kızımnı sanga tapşurdum.

- Şaperkut der tacu-tehtim,
35. yékinlaptu öler vaktim.
Nitey iken kara behtim,
acize kızımnı sanga tapşurdum.

Men neyleyin muradıma yetmediim,
Şah turukluk gemni halas etmediim.
Niçün patrak u alemge ketmediim,
Şemsi Canan kizimni sanga tapşurdum.

5. Elkisse, Şaperkut el-camaiti yişa-zare içinde Kemerşah bilen Şemsi Cananni yolğa selip koydi. Er-hotun üç perzent bilen tokumluğ arğimaklarğa seper cabduklirini artip İspihan şehrige karap ravane boldi. Şundak kılıp 360 yıllık yolni 40 künde, yene bir rivayette 40 saatte bésip Şaperkutning dive-piriliri ularni İspihan şehrige sak-salamet yetküzüp koyup yandi. Kemerşah
10. öz şehrini tonuyalmay temtirep kaldı. Şu arida bir top kiz-cuvanlar yügürüşüp ularning aldiğa keldi. Kemerşah ulardin ata-anisini sorap bir söz éytkini:

Tolun aydek hösni canan cuvanlar,
Şah Hüsen dep atam munda barmidur?
Perzent üçün bağıri zerdap bolğanlar,

15. ata-anam munda aman barmidur?

Hicbir bende mendek künni körmisun,
Yürek-bağıri işk otida köymisun.
Kançe yillap çöl-deştlerde kezmisun,
İspihanda atam Hüsen barmidur?

20. Bayan kilsam cananlara zarimni,
Elip keldim yaru-perzent barimni.
El yurtumning işki örter canimni,
Bille öskən dostlar aman barmidur?

25. Hever eyleng yurtka Kemer kelginin,
Şemsi Canan yarı hemdem bolğinin.
İkki oğul, bir kiz perzent körginin,
Gülcamal Melike singlim barmidur?

- Elkisse, hemsöhbet kız cuvanlar arisida Melike Gülcamlımu bar idi. Bu sözü ni angliğandin keyin Gülcamlal Kemerşahka özini atti: "Ah! sen akam" -dep zar-
30. zar yiğlap bir söz éytkini:

Üç yüz atmiş yil yollıa bel baglap ketken,
Şah Hüsenning oğlimu sen bir-bir bayan et.
Şunçe yıldın yat yawanda capalar çekken,
Akammu sen, ya emesmu? bir-bir bayan et.

Atam tola yiğlap közi ḡubare(1) boldi,
miskin anam sinesige Zehmetler toldi.
Gülcamat singling köp ḡemguzar boldi,
akammusen, ya emesmu? rastin bayan et.

5. Singling Gülcamatga yetti köp piğan,
Sen bolmığaç dert-elemge çökti İspihan.
Seni izlep yaru-dostung ketti herkayan,
akam bolsang geçmişingni bir-bir bayan et.

Elkissem, bu söz bilen aka-singil zar-zar yiğlap girelişip körüştü. Şu
10. haman Gülcemile şah Hüsen'ge hever yetküzdi. 15 yıldın beri Kemerşah işkida sevdayı bolup yetip kalğan anisi bu uştumtut heverni anglap yıkılıp-kopup Kemerşahning aldiğa çıktı. Bu oğlunu körüpla bihuş bolup, şu yatkançe huşığa kelmey u aleme dihlet kıldı. Kemerşah anisining cesidini üç kün turguzup çong izzet-ikram bilen öz kolida yerlikke koydu. Atisi şah Hüsenning mubarek 15. tizişa baş koydu. Andin koyıkaptın elip kelgen tilsimlik abi hayatını şah Hüsenning közige sürtken idi, şu haman közi roşen boldi. Oğlu Kemerşahni kaytidin bağırıga bastı. Şundan keyin padişa Hüsen yene üç yıl ömür körüp alemdin ötti. Şah Hüsenning orniğa halayık bir eğizdin Kemerşahni İspihanining padişahi kıldı. Kemerşah elge asayışlık keltürdi. Ana yurtını gül-purakka toldurdu.

(1). ḡubar - çang-tozang.

Bu KEMERŞAH ve ŞEMSİ CANAN destanı UYGUR HALK DESTANLARI adlı kitaptan alındı.
Sayfa, 145'ten 186'ya kadar.

Derleyen: Abdulerim RAHMAN

Yayım yeri: Xinjiang Halk Basım Evi ,URUMÇI, Ocak, 1981.

HÖRLİKA-HEMRACAN

Çin-mağın yurtining Hisraw digen padişasi künlerning biride şundak çüs kördi, çüsde şundak bir iş kördi: Uning қолiga bir bulbulgoya huş letapet bilen sayrap turğidekmiş, padişa çöçüp oyğansa қolida hiç nerse yokmiş. Şun-
5. din başlap, uning yürigige bulbulguyağa aşıklik oti tutışiptu.

Padişanıng üç oğlı bolup, çongining ismi Eşkerşah, otturancısining Nurdun şah, kiçigining Hemracan idi.

Padişa şu haman oğullarını çakırıp, ehwalni éytip: "yette iklimni kézip
'Üç ay içinde nedin bolsimu bulbulguyani térip kelsengla u dunya-bu dunya razi
10. emesmen" didi.

Bu üç oğul dadisining telivini beca keltürüp, bulbulguyani térip kélép dadisining inamiga érişis üçün seperge teyyarlinisti.

Eşkerşah bilen Nurdunşah ukisi Hemracandın kızgınip, uningga tuydurmay yolga ravan boluştı.

15. Elkisse, Hemracan ehvalni bilgendifin keyin, umu ata hizmiti üçün cénini pida kılıp, on kün keyin seperge çıkışip, üç ağa yolning bentide akiliriga yetişivaldi. Bu yerde taşka oyulğan üç het turattı:

Birinci yolning bésiga "barsa keler", ikinçi yolning bésiga "ya keler, ya kelmes", üçüncü yolning bésiga "barsa kelmes" dep yezilğan iken.

20. Eşkerşah bilen Nurdunşah ukisi Hemracanni közdin yüttürüş koyida kengeş tüzgendifin keyin étiştiki:

-Her birimiz bir yolga kirip bulbulguyani izleymiz, kayası yolga kirişni çongdin başlap tallaymiz."

Hemracan razimenlik bilen:

25. -Akilar, iş siler digendek bolsun, -didi. Eşkerşah "barsa keler" yolga, Nurdunşah "ya keler, ya kelmes" yolga kirdi. Hemracan bolsa "ya igem"-dep "barsa kelmes" yolga merdane kedem taşlıdi. Eşkerşah bilen Nurdunşah yolga karap beşini kaşlıdi, nime kilişini bilmey közini yaşıldı.

Emdi bir kelime sözni "barsa kelmes" yoldin anglaylı:

30. Elkisse, Hemracan adem ayığı başlığına deşt-çöllerde uzun yürdi, acayıp möcizilerni kördi. Kosığa açsa komuş bilen çucukbuya yiltizini yep, ussisa yamgur süyi içip kum döngliridin aştı. Yol azavi dermanidin ketküzgen Hemracan bir yerde uhlap kélép, çüsde hézirni kördi. Hézir süttek sakilini sipap turup:

35. -Oğlum keyerge yurdung? -dep soridi. Hemracan: "ata hizmiti üçün halisane beşimni élip çıktıım" dep cavap berdi.

Hézir: "arkangga yan oğlum! sen heter yolga kirip kapsen" -didi.

Hemracan: "Ölüp ketsem razimenki, yolumdin yanalmaymen" -didi.

Hézir bésini lingşitip: "heyr, iradilik yigit körünisen, aň yol tileymen, murat-meksidingge yetkeysen" -dep dua eylidi:

Çikipsen Çin-maçindin,

5. Kiripsen bir heter çölge.

Éling Ümidi yar bolsun,

Her zaman burçungni yad eyle.

Ata hizmiti hem ulugtur,

riyazet(1) unda toluktur.

.10. Arslan yoli yoruktur,
her zaman yurtungni yad eyle.

Emestur yolliring tüp-tüz,

tikilgendor sanga köp köz.

Aşiktur ne peri hör kız,

15. her zaman behtingni yad eyle.

Écilsun gülliring rena,

sanga hemdem bolup dena,

Ekilning yarı bol hemra,

Her zaman ehdingni yad eyle.

20. Elkisse, nezmidin keyin hézir éyttiki:

-Ey oğlum, yene on beş kün yürseng bir bulakka yetip barisen. Uning süyini hergiz içip kalma, navada teşnai tekezza bolsang etrapingga nezer salğın, hemmini çüşinersen, -dep közidin gayip boldi.

Hemracan oyğinip karissa etrapida hiçkim körünmidi. U ornidin des turup,
25. yene yol yürdi, yol yürgende mol yürdi. On beş kün digende bir bulakka yetti. U rasa çangkap ketkeçke bulak süyidin toyup içküsi keldi. Lékin şu haman çüs ésige kélép etrapka nezer saldı, karigudek bolsa bulak etrapida kaga kuzğun, yolvas, yilpiz katarlik candarlarning ölükliri tagdek dövilişip ketken iken, "hézir hemmini biliğiken, bu zeherlik bulak iken" dep uningga
30. nezer közlirinimu salmay kétiverdi. Payani yok bir deşt-çölde yigane kétip barsa uningga heyvetlik bir gümbez yolukti. Bugün muşu yerde konay dep uning içige kirgen idi, "ipar, zeper purap Hemracanni mes kılıvetti. Birdemdin keyin yer yerilgandek güldürligen sada keldi. Arkidinla bir top çiltenler(2)
maşayihlirini egestürüp gümbezde tüneşke kirdi. Hemracan bir bulungda ting-
(1). riyazet : Capa-müşekket.
(2). Çilten - (çihlten) kırık gevđining bir yerge yiğilişi.

şap ün-tinsiz olturdi.

Çilten pirim éyttiki:

-"Ey çiltenler, biz mundak tünisek közimiz uykuga kétidu, şunga derhal Hörlığa hever béringlar" -dep buyruk kildi.

5. Köp ötmeyla peri Hörlığa çilten pirim aldi da tazim beca keltürdi.

Çilten pirim éyttiki:

-"Ey Hörlığa peri! Bu olturğan immetlirige öz kolliri bilen bir piyalidin zemzem tutsila kandak?" -didi. Hörlığa "hop" dep kabul eylep kedehni abi zemzemge toldurup çiltenlerge sunuşka başlidi. Aylinip yürüp Hörlığanıning 10. közi gümbezning bulingida olturğan Hemracanğa çüştü. Hemracan şundak beşini kötergen idi, uning közi Hörlığanıning otluk közi bilen uğraştı. Çakmak çekiliğandek bir gayivane ot her ikkisining yürigige tutaştı. Şu haman Hörlığanıning kolidiki altun kedeh yerge çüşüp ketti.

Çilten pirim bu ehvalni körüp heyran boldi ve könglide zokmenlik peyda

15. boldi. Sühi mezgili bolganda çilten pirim éyttiki:

-Hey peri kız, sizge ademzat aşık boptu. İnsan iz basmigan bu iklimimizga kedem teşrip etkinige kariğanda bu yigit cigerlik, vapadar körünüdu. Kabul körsingiz behtingizge tilekdaşmen, -didi ve ularni hali kaldurup yoliğa ravan boluştı.

20. Hörlığa éyttiki:

-İ yigit! Özingiz kim bolursız? Kayaktın kelim yurisiz?

Hemracan éytti:

Atam aşık bolğan idi, bulbulga,
Üç kérindaş izlep çıktıuk üç yolga,

25. Şunça izlep yetelmidük uningga,
şu seveptin ahu-pığan çekermen.

Elkisse, andin Hemracan Hörlığanıning namu-ehvalini soridi. Hörlığa ca-
vap orniga acayıp huş letapet bilen kakaklap küldi-de, bir parça ot bolup
asmanga çıkışip ketti. Uningga köngli mehliya bolğan Hemracan arkisidin kog-
30. lidi. Anggiçe Hörlığa peri özining karargahıga yetip maşayihlirige éyttiki:

-İ ménig immetlirim, bizning dergahımızda bir ademzat peyda boldi, un-
ing aldını tosap sinap beklinglar, nime derdi bar tinglap beklinglar, -didi.

Dive-piriler cem boluşup Hemracanın aldiğa köz yetmes kum barhanliri-
ni peyda kildi. Hemracan yol yürüşke amalsız kaldı. Kumdan çıkalmay ayaklıları
taldi. Barganseri Hemracanni kum öz koynığa aldı. Uşbu halitini nezmige kat-
ti:

Visal izlep bu makanga k̄elurmen,
mundin kutulmişimni kaydin bilurmen.
Çeşme izlep uşbu çölde ölürmen,
zagi-zugunlarga rast toydur bugün.

5. Pelek m̄eni bu göllerdin ötküzse,
başka kelgen heterlerni ketküzse,
rehmi eylep muradıma yetküzse,
közdin akkan yaşlırim kandur bugün.

Körelmidim yar bağcısı anarmidur,
10. şul nigarım manga oħħas yanarmidur,
visaliga yürek bağrim kanarmidur,
manga usiz cahan goya tündür bugün.

Günahim yok pelek m̄eni har kılma,
acizingga keng koynungni tar kılma,
15. mert bəndemni namertlerge yar kılma,
ni sevdalar başka müşer kündür bugün.

Elkisse, Hemracan bu nezmini okup zaru-zar yiglap közi uyķığa ketti. Ga-yiptin uning aldiğa h̄ezir k̄elip, aǵziǵa su temitti. U oygansa töt etrapıki kumdin bölek hiç dérek yok idi.

20. Dive-piriler Hörlikaning yeniga kaytip Hemracanning malisini yetküzdi. Hörlika yene sinap körmek bolup dive-pirilerge éyttiki:

- Siler emdi hada kuyup bolup, gakirap-şakirap uning közlirige kum-topa tikip békinqlar, -didi.

Dive-piriler derhal beca keltürdi. Hemracan bu kabahetlik kuyunga karap:

25. Ey badi saba(1) piyam(2) yetküz,
m̄ening yarımğa salam yetküz,
özi bir gül l̄evi günçe,
çışlıri durdanığa yetküz.

Özümdur men elge növker,
30. kaytsam m̄ening kānim töker,
yanalmasmen kuruk eger,
l̄evi şeker yargı yetküz.

- (1). badi saba -- uçkur şamal, tang şamili.
(2). piyam - derhal, téz meniside

Hemra denglaşul atimni,
kimge éytay men dadimni,
alla bersun miradimni
Hörlikahan yarga yetküz.

5. Elkisse, Hemracanning bu salimini dive-piriler Hörlıkaga yetküzgendifin keyin, Hörlika éyttiki: "mertem, mertem, üç mertem" digen gep bar, ahirki kétim özem bir sinap körey, ekidisini andin biley" -dep tehittin çüşüp, toğay süritige kirip, Hemracanning besidin çu-çulap aylandi.

Hemracan: "ecep iş he! herkandak bolsa kaniti bar canivarken, salamimni 10. yarıma yetküzse ecep emes" -dep bir söz éytkini:

Huda meni yaratti,
kara tuman keçide.
Özem kaldim gurbette,
deşt-bayavan içide.

15. Güldék yüzüm sargaydi,
kaldim piğan içide,
yarım anda oynaydu,
bağu-bostan içide.
Havadiki boz torgay,
20. sayrimisang nim bolgay.

Méning miskin canimni kiynimisang nim bolgay.

Yürektiki armanim,
çiçek açsa nim bolgay.
Yol başlisang cennetke,
25. dozak kaçsa nim bolgay.
Bu göllerde azgaştım,
yolga salsaş nim bolgay.
Hörlikahan yarıma,
hever kilsang nim bolgay.

30. Elkisse, torgay Hemracanşa yol başlap mangdi. Bir cayga kelgende bir Ali korgan közge namayan boldi. Hemracan: "Bu korgan içinde nime karamet bardur?" dep yékin kélép karigan idi, uning tamam tamliri altundin yasalğan iken, u korgan içige kedem koydi. Heyyat bir bagdurki mirgizar güller eğilip, bulbullar sayrisip turğan, korgan içi nazu-nimetler bilen tolğan idi.

35. Hemracan bakka zokmen bolup, bir mehel aylinip yürüdi. U korganning otturisida müellek turğan bir almini kördi. Uni elip puray déyişige şuan gäyip bolup derhal bir serik şungkarga aylandi. U kanat kérip bir silkvidi, bağ

aramning içi divi-pirilerge toldi.

Hemracan: "eyyuhennas! nime karamet?" -dep sarasimige çüsti. Arkidin bir top torgaylar vicirlişip, baǵ içinde hör-periler peyda boldi. Ularning hösünliri aptaptin ziyade idi. Birdemde bir şungkar kuş kanat kekip Hörlika-
5. ga aylandi. Hemracan özini gül arisiǵa pinhanǵa aldi. Hörlika öz tehtte ka-
rar tapti. Yüzidin peri nikavini echip turuşiga dive-piriler "baǵ aramdin
ademzatning buyi kélélidu" dep erz éytişti.

Hörlika: "derhal ahturunglar, ademzat bolsa, dehli-terüz yetküzmey elip
kelingler" -didi. Dive-piriler baǵ aramning içini izleske başlidi.. Güler
10.arisidin Hörlikanı körgen Hemracan özini aşkarılımakkā can-cigiridin bu be-
yitni okudi:

Ne kismettur közümge,
yar köründi-köründi.

Uning şemi hösmidin,

15. can ber emdi, ber emdi.

Ruhset ber bakkā kirey
güli renadin tizay.

Keddi kamiting körey,
yür seylane, yür emdi.

20. Yettim ahiń şahimge,
köp köydürgen yarimge.
Can koşuldi canimge,
ber kolungni ber emdi.

Elkisse, Hörlikanın Hemracanining avazini anglap, uning köngröße teselli
25. hatime bermekligidin bir söz éytikini:

i yaranlar sap imanlar,
yara boldum yar derdidim.
İşk otida köyüp-yenip,
sevda boldum yar derdidin.

30. Mende hiçbir paraget yok,
ötken künde halavet yok.
Mundin artuk palaket yok,
öler boldum yar derdidin.
Ateş kebi köyer boldum,
pirakingda öter boldum.

Seni közge sürter boldum,
Öler boldum yar derdidin.
Etim sorisang Hörlıqadur,
panı dünya bi bahadur,
5. körgünüm cevri-capadur
Öler boldum yar derdidin.

Elkisse, Hemracan Hörlikaning nezmisini anglap köngli teskin tapti.
"Hörlıka yarım ménинг halimdin heverdar iken" -dep öylidi. Şu esnada dive-piriler kélép Hörlıkağa ademzatni tapalmiganligidin hever berdi. Hörlika 10. éyttiki: "Ey Hemracanım! emdi özengni aşkare kılgin, cimiki perizatlar camalingni körsün" -didi. Hemracan güller arisidin çağrıp çıkışip Hörlikaning aldig'a keldi. Ular özara cay menzil soraştı:

Hörlıka:

Ademzatning ey isil nesli,
15. sadigang kétey kaydin kelürsen?
Eziz elning bahari-pesli
sadigang kétey kaydin kelürsen?

Hemracan:

Meni sorisang Çin-mağın yurtidin,
20. visal izlep sergerdane kelürmen.
Neççe künlep derdu purak hicridin,
köyüp pişip, aşıkane kelürmen.

Hörlıka:

Kişi munçe keç kelürmu dostige,
25. köz tiktingmu yaki canning késtige.
Kondurimen séni sinem üstige
sadigang kétey kaydin kelürsen?

Hemracan:

Ömrüm ötti botilaqték telmürüp,
30. hesritkingde zepirandek sargiyip,
neççe künlep gölistanni ahturup,
séni izlep bayavandin kélürmen.

Hörlika:

Kandak kilay sening ahü-zaringga
bilgil izlep kanje bardim cayingga.
Can payandaz bolsun haki-pahingga(1),

5. sadigang ketey kaydin kelürsen?

Hemracan:

Çin aşikmen körgin ciray-terimdin,
kulung kebi ketmigeymen deringdin(2).
vesling üçün keçtim yoku-barimdin
10. Seni izlep bu makanga kelürmen.

Elkisse, "ademzatni bivapa dep angligan idim, yene bir sinay" -dep

Hörlika Hemracanga eyttiki:

"-İ Hemracan! Yeningizda kirik bir hör-peri turuptu, haliginizingizni
tallivelip könglini huş kılğaysız" -didi. Hemracan kattik rənciş içide:
15."Hörlikahan! sen nime hiyal kilursen? mening könglüm haman sende, men sang-
ila bende" -dep bir söz eytkini:

Könglümdiki şudur sanga kul bolsam
nidur könglüng nimilerni oylaysen?
İşking oti kildi meni pervane

20. nidur könglüng nimilerni oylaysen?

Meksidim şu bende bolsam elingge,
levlirimni koysam şirin levingge,
çirmaşsamdim sening nazuk belingge
nidur könglüng, nimilerni oylaysen?

25. İçkeç şarap huş mubarek kolungdin,
men kaytmasmen meger kelse ölümdin,
ming örgiley kara nerkes közüngdin,
nidur könglüng, nimilerni oylaysen?

Elkisse, Hemracanning bu sözini anglap hör-periler bir birige menilik
30. karışıp közdin gayip boluştı. Bağ aramda Hörlika bilen Hemracan yigane ke-
listi. Bir birige toymay karışıp, hösn-i-camallirini marişip köngül sözlirini

(1). haki-pahing : toprak, çay meniside

(2). dering : ışık aldı.

eytişalmay köz bekışip kança künler ötüp ketti. Ahiri Hörlığa bitaket bolup, altın sazını қoliga élip, aşıklar mukamıga çélip bir söz éytkini:

Bügün mening bolursem eziz mehmanım,
söhbet tüzgil hemrayım devran seningdur.

5. Şirin canım sanga bolsun kurbanım,
gündek eçil hemrayım devran seningdur.

Seni dep keçtim men gül uzarimdin,
hever algin mening ahu-zarimdin.

ak köksüm arası almizerimdin,

10. Üzüp körgil hemrayım devran seningdur.

Aşik bolsang teşviş kilma ölümdin,
bagven bolup buy al taza gülümdin.

Bildim otluk sirliringni sözüngdin,

oynap kulgil hemrayım devran seningdur.

15. Muhebbetni gülleyli biz dünyada,
Hemracanım ömrüng uzun ziyade,
Meni sanga nesip etmiş irade,
kolum tutkil hemrayım devran seningdur.

Hörlığa bilen Hemracan bağ aram içinde yene birkaç kün seyli-tamaşa
20. ķildi, Gülşen ķuċigida işk peyzini sürdi. Künler ötüp bir kuni Hörlığahan
yari Hemracanni hamuş halette kördi. Hörlika:

-İ Hemracan, derding nidur? nime şunçe ahu-epjan çekersen? -didi.

Hemracan bilen Hörlika bir birige erz-halini bayan kılmaktañ can-cigi-
ri bilen eytkañlırı:

25. Hörlika:

Boýungdin örgiley ay mesel yarım,

nime şunçe ahu-epjan etersen?

Sözüng iştmeske yok sebir-ķararım.

Eytkil niçün ahu-epjan etersen?

30. Hemracan:

Yaştin sözley yetkil dadu-halimğa,

şunga her an ahu-epjan etermen.

Kerindaşlirim çüsti mening yadimğa,

şunga her an ahu-epjan etermen.

Hörlika:

Bağviningmen begim içre yaring bar,
ol bağ ara alma bilen naring bar.

Ne yiğlaysen közliri humaring bar

5. nime şunçe ahu-epgan etersen?

Hemracan:

Su keçrisi ötmes hazır gelimdin,

cuda bolgaç vetinimdin elimdin,

niçük çıkış kay ata sözü dili mdin,

10. şunga her an ahu-epgan e ermen.

Hörlika:

Ne seveptur séning izlep çıkışının,
şirin canja hicran otin yakķinanı.

Canja patti "uh" tartip ok atkınanı

15. Éytkil niçük ahu-epgan etersen?

Hemracan:

Bulbulgoya körmüş atam çüşide

tapmak şarttur uni üç ay içinde,

könglüm kézer kündüziyu-kéçide,

20. şunga her an ahu-epgan étermen.

Hörlika:

Hörlikahan eytur, köngül muhtaci,

bulbul bolsa, bolur uming ilaci,

terki didar kilma güna rivaci,

25. yene niçük ahu-epgan etersen?

Elkisse, eyttiki: "Ey melikem, atam çüşide körgen bulbulguyani izlep
çıkıp séning işkingğa muptila boldum. Atam: "Üç aygiçe takitim bar, undin
ötse manga ölüm bar" digen idi. Hazırkıçe bulbulgoyani tapalmidim. Şunga

"Uh tartmay nime ilac" -didi. Hörlika eyttiki: "Bulbulgoyani tepişning il-

30. acı bar, u ığışem hör zepiranng begida altun kepezde esiglik. Halisang

ménинг арам бегимда бәхузур сейли қилип олтурғын; bulbulgoyani men élip

kéley" -didi. Hemracan: "özem ecri қилип élip kelürmen, teyyarşa heyyar

bolmaymen" -didi. Hörlika: "undak bolsa seni bir saetke қalmay bağ simenge

yetküzüp koyay" -dep eng yaramlik kabil immetliridin bolgan dive keknusini çakirdi. Hörlıka Hemracanni uning üstige mindürüp koyup: "hetersiz bag si-
men'ge yetküzüp bërip, aman-esen élip kelgeysen" -didi. Keknus tazim kılıp
asmanga şundak pervaz kildikim, eyyuhennas! digendek közni yumup-açkiçe
5. Hemrani bag simenning üstige çüşürdi. Kördiki: Bag simen Hörlikaning begi-
din ziyade, çong bir bag iken. Hemracan bagni arilap Hörlıka nişan kılıp
bergen yerge keldi. Eytkandek bulbulgoya altun kepezde igiz peştakka esig-
lik turuptu. Hemracan teslikte kepezni yesip yolga ravan boldi. Bir yerge
kelgende "atam aşık bolgan bu canivarning hasiyitini bir körey" -dep altun
10. perdisini şundak eçividi, acayip uz ve huş huy bir kuş ayan boldi. Bulbul-
goya Hemracanni körüpla şundak sayrap kettiki, uning avazidin hemracan bi-
huş boldi. Bag simendiki hör zepiranning immetliri geplet uykusidin oygan-
di. Karigudek bolsa bulbulgoya yok idi. Ular derhal hör zepirança hever
kildi. Hör Zepiram cimiki dive-pirilerni yiğip nedin bolsun tézlikte bul-
15. bulgoyani tépik kelişke buyrudi. Hör Zepirenning kabil divisi bolgan Heşret
arambagning yoliğa karap borandek uçti. Bir cayga keliip bihuş yatkan bir
ademzatni kördi. U ademzatning aldidiki altun kepezde bulbulgoya sayrap
turatti. Dive Heşret şu haman bu ehvalni Hör Zepirança melum kıldı. Hör
Zepiran: Bulbulgoyani oğrılıgan bu ademzatni yette kat kök kehridden yerge
20. taşlivetinglar" -dep perman berdi. Dive Heşret Hemracanni asmanga élip ci-
kip ketti. Dive Keknus bu ehvalni körüp dive Heşretni koğlap asmanga köti-
rildi. Ular kökte şundak ceng kildiki; yer ve asman tevrep ketti. Hemracan
dive heşretning kolidin acrap kétip yerge karap muellek mollak atti. U öz-
ige medet tilep munacat ýetti:

25. Kara tuprak alvastidek yutmakçı boldi,
arzu gülüm çiçek ağmaya elemde suldi.
Heste canim payani yok gemlerge toldi,
bügün manga medet bérer künündür.

Barçimizning atasidur adimi nebi
30. Hemra kulin ing piridur hezriti Eli,
kördungmu sen halim niçük Hörlıka peri
bügün manga medet bérer künündür.

Berse eger bir cup kanat şungkar bolattim,
Keknustek kök kehride pervaz kılattim.
35. Mehkum kuşlar kepizini koymay çakattim,
bügün manga medet birer künündür.

Elkisse, emdi sözni Hörlıka Hemracanni kütüp takiti ta boldi. Könglige geyri guman çüştü. Derhal kurandazlirini çakırıp: "Ey münecimler, Hemracanım hiligiçe kelmidi, könglüm geş turidu, bir kur'e taşlap bekınglar" -didi. Kurandazlar kur'i kitaplirini écip: "Ey melike, cahan yaringiz asman bilen yerning 5. arılığida nimcan çüşüp kétip baridu" -didi. Hörlıka buni anglap derhal şungkarga aý inip kökke pervaz ķildi. Kördeki Hemracan yerge ķarap muellek çüşüp kétip bargidek Hörlıka çebdeslik bilen Hemracanni tutuvelip heterdin kutkazdi. Hemracan téhiçe bit idi. Hörlıka neçce, neçce dorilarnı işletti, hiçkaysisi şipa bermidi. Ahiri hasiyelik romalini Hemraning yüzige ýepip կoyup, hın-cigridin esenlik tilep munacat éytik:

10. Kara künler çüştü mening bésimga,
nezer eylep kutkazgin dep yiğlaymen.
Eger mening muradimni bermiseng,
bu cenimni téz algın dep yiğlaymen.

İşk otida yürek bağırim kül boldi,
15. Hemracanım keni sen dep yiğlaymen.
Tetür pélek yarnı bihuş eylidi,
Hemracanga şipa ber dep yiğlaymen.

Kurandazlar kuré écip bekınglar,
Hemracanga canni pida étinglar.
20. Yürek-bağırim élip anga kekinglar,
Hemracanga şipa ber dep yiğlaymen.

Niçük yarım köktin mollak atarsen,
ekli-huşum élip otka salarsen.
Bihuş bolup yürigimni tilarsen,
25. Hemracanga şipa ber dep yiğlaymen.

Kaba pelek çerjin çepke urgandur,
bulbulgoya hazır ķayda turğandur.
Bilelmidim yar kanati sunğandur,
Hemracanga şipa ber dep yiğlaymen.

30. Hörlıka der behtim mening ķaradur,
İşk derdide yürek bağırim yaradur,
yar bilen teng cenim çıkışa ravadur,
Hemracanga şipa ber dep yiğlaymen.

Elkisse, Hörlıka Hemracanning beşini tiziğa կoyup yüzige telmürüp olturatti, şe esnada köyikap tereptin meyin şamal çıkışip Hemracanning yüzidiki romalni sipap ötti

Hemracan asta bēşini köterdi, Hörlikāga karap "ecep köp uħlap ketiptimen, he" -didi. Hörlika: "Ey cénimming cananisi, yürigimning sekparisi, uħliginingiz yok" -dep vekeni bir-bir bayan kildi. Arkidin Hörlika asmanga karividī, dive Keknus bilen dive Heşret tēhiče kattik ceng kilitvatatti, ongaylikçe bulbulgoyani élišning mumkinçiliği yoklu-
5. gini sezip bir tal geçini köydürgen idi. Baġ aramdiki barlik dive-piriler hazır boldi Anġgiçe Hörzepirenmu neċċe ming divilerge baş bolup, sep tartip keldi. Hörlika igiċi-
si Hörzepiren bilen uçrişip ceng kelişimi tūzdī. Hörlika éyttiki: "Eger men yengilsem
pütün élim bilen zatingga kirip sanga el bolimen, sen yengilseng, bulbulgoyani öz ko-
lung bilen bizge tekdim kīlisen" -didi. Hörzepiren makul boldi. Şuñing bilen şundak
10. ceng başlandiki, asman malayikliri korkkīnidin özini yoşuridigan cay tapalmay kaldi.
7 keċċe-kündüz toħtimay uruṣup Hörlika galip keldi. Hörzepirenning divilirini şundak
urdiki, ularning beşi asmanga miħlinip kēlip, tēni yerġe patti. Hör Zepiran saġdaķini
boyniġa ēsip kēlip Hörlikanın ayiġiga yikildi.

Éyttiki: "Ey singlim bir ademzatni dep mēning şunçe köp immetlirimni kētli kıl-
15. amsen?" -didi. Hörlika éyttiki: "Navada Hemracanni bir körseng şu çagħda çuśiner iding
-didi. Hörzepiran: "Şul yaringni manga bir körsetkin, sēni cimiki immetliring bilen
koşup baġ simende ziyapetke tekkip kīlīmen" -didi. Hörlika igiċi Hörzepiranning lev
zi boyiçe uruṣni toħtitiška perman çuśurdi. Hörzepiran Hemracanni bir körüpla yürigi-
de iştiaġ peyda boldi. İşk oti yürigige pétip taštak kētip kaldi. Hörlika bilen
20. Hemracan özlirining tamaşisi bilen bent idi. Hörzepiran bitaket bolup Hörlikanın al-
digħa bērip yalvurup bir söz éytkeni:

Bozungdin Örgiley Hörlika canim,
Hemracanni manga berseng nim bolgay.

Kurban bolsun anġa canu-cahanim,
25. şul yaringni manga berseng nim bolgay.

Cimiki gezinem hediye bolsun,
Goya kuş koluṅda huş nava kīlsun.
Baġ simen pukrasi sēni şah bilsun,
Hemracaniningni berseng nim bolgay.

30. Elkissse, Hörzepiran Hemracanning hösni-camaliga toymay karidi. Hörlikanın ayiġi-
ga baş koyup: "Eger Hemrani manga berseng hazırla aldingda can bériške razimen" -dep
kattik šert kildi. Karapmu koymigan Hemraġa nale-peryat kīlip bir söz éytkeni:

Hemracanim sēni kōrmek barmikin?
Sanga peket Hörlikala yarmikin?
35. İşking bēgi pēkiringga tarmikin?
Aylinay men kara nerkes küzungdin.

Séni körüp ekli-huşum ketiptur,
Şirin canım helkumiğa yetiptur,
katipliri işkni şundak pütüptur,
aylinay men kara nerkes közüngdin.

5. Réhim eyle, Hemra ménинг canimsen,
bag simende tolğan kızıl narimsen,
alemdiki isil góher nanimsen
aylinay men kara nerkes közüngdin.

Elkisse, Hemracan bu nezmini anglap kattık rencidi. Hörlikaga iltimas kildiki:
10."İgiçingiz nomusni bilmeydiken, bu makandin téz kéteyli, ménинг Hörzepiranga karar
közüm yok" -didi. Gezeplengen Hörlikanıng Hörzepiranga bir söz éytkini:

Hemrayimni apa(1) birla körüpsen,
Ekli huşung, öz meylingni béripsen,
Apa şundak yaman kün'ge kélipsen,
15. Bu sevdada emdi yiğlap ölersen.

İşk yolida nevki hava bolarmu?
Şerietmu uni rava körermu?
vapa ehli bölek canni söyermu?
Yandaşmığın yarımğa beşing kesermen.

20. Elkisse, Hörlikanıng sözini Hörzepiran kabul almay köp macra boldi. Hörlika: "Un
dak bolsa şeriettin yol tapkin" -didi. Hörzepiran yol tapmak bolup köyiğap şehridiki
namdar kazini teklip kıldı. Kazi kelgiçe Hörlikaga hoşamet eylep, ularni çong mehman
darçılıkka teklip kıldı. Türlük-tümen nazu-nimetler, kent-gézekler, mey-şaraplar tey
yarlıdı. Sazendiler kalun, gicek, ravap, dutar, tembür, satar balimanlarını kötürip
25. kelim muğamga sazlidi. Nazinin periler altın gerdişlerge rum şarabını toldurup tekel
lüp bilen Hörlika bilen Hemrága sundı. Şul saette kázi yetip keldi. Hörzepiran kaziç
tazim beca keltürüp, uni hílvet cayga başlap bir söz éytkini:

Buyungdin örgiley gül yüzlük kazi,
Bügün bizge nika bolsun digeysen.
30. Kulak selip angla mening ahimni,
bügün bizge nika bolsun digeysen.

Ademzat zatidin Hemra keliptur,
Ekli-huşum meylimni koymay eliptur.
Sizge bügün bir tilegim boluptur,
bügün bizge nika bolsun digeysen.

Kırık ming at berimen tilla igerlik,
Kırık ming kul berimen zerrin kemerlik,
Kırık ming kuş berimen torpe cigerlik,
Bügün bizge nika bolsun digeysen.

5. Ömürvayet teyyarmen hizmetliringge,
herne diseng baş igermen barğe emringge,
aram iste, érseng tartkan cevrimge
Bügün bizge nika bolsun digeysen.

Hemra hösni hör gilmandin yigane,
10. U şah érse, boldum men bir divane,
cavavingni bergil kazim merdane,
Bügün bizge nika bolsun digeysen.

Elkisse, Kazi éyttiki: -eslide ikki kerindas bir er nikayiga cayiz emes. Meger-
gendiki ménin şertimge könseng, şeriettin yolini térip bérurmen, -didi. Hörzepiran
15. bu yolda herkandaðki şert bolsa kobulga teyyarligini bildürdi. Nainsap kazi éyttiki:
"Bir hurcun kümüstin başka méri kangice bose kildur" -didi. Hörzepiran nailac ikki
mengzidin ottuz bose berdi. Hörlika igicisi bilen kazining hilvet cayda işaret kili-
vatkanligini bilip kaldi. Bir hazadin keyin kazi kitavini kötürip Hörzepiran ning hem
raligida Hörlikaning aldiða yetip keldi. Hörzepiran éyttiki: "nikaga yol taþtim, man
20. kazining kitavini anglang" -dep gülkekeleri éçilip ketti. Hörlika kazining közige
neşterdek sancılıp bir karigan idi, kazi nime kilişini bilelmey ketip kaldi. Hörlika
ning kaziga karap bir söz éytkini:

Hoş kelipsen kazi bizning ariga,
akıl bolsang mezür bolma pariga.

25. Para bilen yüz boyima kariga,
rastin éytkil kazi ölüm bardur bir kün.

Heñni cavap berseng seni sökmesmen,
Yolung tosap kallangnimu kesmesmen,
Béşingni hem ibret üçün asmasmen,
30. rastin éytkil, yalgan éytsang ölersen.

Kazi seni bugün huda urgandur,
şum peylingni hemme körüp turğandur.
Peymaningmu emdi toluk tolğandur
rast cavap ber kazi emdi ölersen.

Elkisse, kazi ağzını midirlitalmidi. Nika rava disə, para hisavığa şeriet yolın
har etting dep Hörlıka cazalaydu, "nika birava" disə Hörzepiranga bergen vedisige
hilap, téhimu yaman kün'ge kalidu. Oylap-oylap kazi hiç yol tapalmidi, ya ağzını aç
almidi. Hörzepiran der gezep bolup kazidin: "Nikaga yol barmu-yoğmu?" dep tekrar so
5. iğan idi, kazi özi sezmigen halda bēşini çaykidi. Hörzepiran huşını yokatkan halda
kılıçını sügardi. Bağ simen içinde kazini koğlap yürüp bir söz éytkini:

Manga şunçe vede berding,

Kel cavaving bergil kazi,

bağim içre gülni terding

10. kel cavaving bergil kazi.

Çikarğaymen tik munare,

kilgum səni pare-pare,

yüzliringge sürtey kare,

kel cavaving bergil kazi.

15. Hörzepiran bağıri zare,

kömülsün u çöl-deşt are,

kizing mendek bolsun pare,

kel cavaving bergil kazi.

Eşek kazi, tongguz kazi,

20. dili kara kongguz kazi,

canimga kəst kılğur kazi,

kel cavaving bergil kazi.

Elkisse, Hörlıka kazining bir koşuk kənini tilep, umi öltürüşke yol koymidi. Hözepiran elimige çıdimay hün bolup kaytip ketti. Bir azdin keyin Hörzepiranın hozu
25. idin kıya-çıya kötürildi. Ayan boldikim, uningga ecəl yetti.

Elkisse, Hemracan bulbulgoyanı koliga kondurup Hörlıka bilen bağ aramğa kaytip
keldi. Şundin song Hörlıka: "Emdi icazet bersingiz, bulbulgoyanı atamğa yetküzüp
berip kaytip kəlsem" -didi. Hörlikaning cavaven bir söz éytkini:

Mundin keter bolsang kaytip yurtungga,

30. Hemra səni bir allaga tapşurdum.

Vedimizge sen özeng kılğaysen vapa,

Hemra səni bir allaga tapşurdum.

Hemra:

Yarım meni ketti dep malal bolmigil,

Çin sözüngni manga herdem yolligil,

vedimizni senmu berbat kilmigil,
pat kelurmen périzadim yahşı kal.

Hörlika:

Mundin keter bolsang taglar tumandur
5. camaling muradim arzu-armandur.
Bügün hataliktur, ahir zamandur
Hemra séni bir allaga tapşurdum.

Hemra:

Men bararmen emdi ana yurtumga,
10. Téz kelurmen périzadim yahşı kal.
Sadaketlik işençim bar sözüngge,
téz kelurmen périzadim yahşı kal.

Hörlika:

Çektim séning çevre birlen capaying,
15. surelmidim şevki-keypi sapaying,
yadimdidur hulki canan vapaying
Hemra séni bir allaga tapşurdum.

Hemra:

Sendek cananimdin cuda bolgunce,
20. Ölgünüm yahşidur tirik yürgunce,
bitaketlik kılma kaytip kelgunce.
Téz kelürmen périzadim yahşı kal.

Hörlika:

Ketermen dep Hemracanni alursen,
25. bugün ketseng kaçan kaytip kelürsen,
öz yurtungni belkim makan kılursen,
Hemra séni bir allaga tapşurdum.

Hemra:

Meni ketti diban közung yaşlima,
30. Ümiding riştisin üzüp taşlima,
kelse her balaki içing aşlima,
téz kelurmen périzadim yahşı kal.

Hörlika:

Kéter bolsang rek̄ip yene agahdur,
sayang kebi egişip seni tapadur.
Çünki düşmenlerning dili karadur,
5. Hemra seni bir allaga tapşurdum.

Hemra:

Teşvişim yok kalsam gar, say içide,
Könglüm haman baǵı-saray içide,
men kelürmen yene Üç ay içide,
10. Sebricanım, perizadim yaḥsi kal.

Hörlika:

Uşbu Üç ay manga üç yıl biliner,
Kengri alem tar kepezdek körüner,
her künüm hem aydek yılga iliner
15. Hemra seni bir allaga tapşurdum.

Elkisse, Hörlika Hemracan bilen hoşluğuş alındıda: -İ Hemracanım! Səni dep dost-düşmen'ge aşkara boldum. Hetta igicimningmu rek̄ibi bolup kaldım. Yene kétimen devatiser İradengdin yanduruşka aciz keldim, -dep yiğlap bir söz éytkini:

Hemracanım səning birle ehdem bar,
20. Üç aygıtın sevrem birle əvrem bar,
Ger kelmiseng yol üstide ķevrem bar,
bargin səni bir allaga tapşurdum.

Kéter érseng izliringni izlermen,
çöller kezip, taǵlar eşip tézlermen.
25. Hencer élip rek̄ip bagrin tüzlermen,
bargin canım bir allaga tapşurdum.

Elkisse, Hemracan Hörlikaning könglini bezlidi: "Ey mening cananım könglüngni yérim kılma, ménin nimiška kaytidiganlığım sanga ayan. Sanga bolǵan iştikmni yene tek-rar ķilay bayan" -dep bir söz éytkini:

30. Bélik kebi üzdüm vapa süyingde,
Hozur aldım aram beging-öyündə,
Cananglidim səning nezme köyündə,
niçük untay perizadim yaḥsi kal.

Kadir alla seni manga koşkandur,
muhebbetning cami şundin toşkandur,
tileklirim sende çiçek açkandur,
pervanidek aylinarim yaħsi kal.

5. Elkisse, Hörlika Hemracanıga icazet béríp éyttiki: "Navada beşingga birer kün çüş üp, birer müşkülatka duçar bolsang mušu bir tal çeçimga ot yakkin, men şuan yeningħa hazir bolarmen" -dep bir tal çeçini berdi. Dive keknusni çakirip, Hemracanni cayiga yetküzüp koyuşni teyinlidi. Dive Keknus Hemracan bilen bulbulgoyani kötirip yolga ra van boldi. Birneğçe saet içidila ikki akisi bilen cudalaşkan üç ağa yolning bentige 10. kēlip yétti. Hemra éyttiki: "Mening ikki kérindişim mušu ikki yolga kirip ketken, me ulardin hever alay, sen emdi öz makaningga kayt" -didi. Dive keknus kaytti. Hemracan bulbulgoyani kötirip akiliri ketken yoldin ravan boldi.

Emdi bir kelime sözni akiliridin anlayli: Hemracanning ikki akisi ançen yol yür üp hignersige ulışalmay akivet bir şeherde ugraşıti. Ular bu yerde birkange vakit key 15. sapa kılıp yürdi. Ahiri bisatida bari tügep kiyin künlerde nime kilişini bilmey kaldi Can saklaş koyida Eskerşah bir aşpezde oçakka ot kalaşka, Nurdunşah yündikarlik kılışka başlıdi.

Hemracanmu akilirini köp izlep akivet mušu şeherge kēlip kaldi. Şeherning cimiki bulung-puşkaklirini kezdi. Künlerning biride aşpezning dukini aldiğa kelgende kördik 20. Akiliri cul-cul halette yündiga milinip işlevatkan iken. Hemracan körüpla tonudi ve hali bir cayga béríp serpaylirini almaşturup hēlikı aşħaniġa keldi. Bir tillani taşlap aşħana hocayinidin aşu ikki şagirttin tamak yetküzüp bérişni telep kıldı. Hayal ötmey Hemracanning telivi beca boldi.

Hemra éyttiki:

25. -İ yigitler, silermu olturunqlar, birge gizalinayli, -didi.

Şagirtlar:

-Hoş teksir, -dep tazim bilen yanmakçi boldi. Hemracan ularni tohtitivelip sorividii, ular sergüzeştilirini bir birlep bayan kıldı. Hemracan ulardin "etinglar nime" -dep soridi.

30. -Birimizning eti Eskerşah, birimizning Nurdunşah dep cavap berdi.

Hemracan şuan nikavini yüzidin elividii, ular hang-tang boluşup, ding kētip kaldi Üç kérindas didar körüsti, hoşallığning peyzini süfisti. Hemra éyttiki: -Ey akilar, men bulbulgoyani elip keldim. Emri birlikte atimiz aldiğa kaytayli, -didi. Aşħana hocayininining aldiġa kēlip ehvalni bildürdi. Hocayin éyttiki: Bular manga 80 tengge 35. kerzdar, şuni "tügetse kaytidu" -didi. Hemracan derhal 80 tengge çıkışırıp hocaying berdi. Akilirini kutuldurup yolga ravan boldi. Ular uzun yürüp üç ağa yolning beşiga keldi. Hemracan éyttiki: "Ey akilar, birdem aram alsak kandak deysiler?" -didi.

Şuning bilen bir çah(1)ning yanında aram éisti. Hargan Hemracanning közi uykuga kett
ikki akisi "meslihet" kilişti, Eskerşah éyttiki: "Biz kaysi yüzimiz bilen atimizning
aldiga barimiz? Bulbulgoyani hemra téiptu, siler çong turup nime ķildinglar?" -dise
uyat emesmu? Yaħħisi Hemraning ikki közini oyup, çahka taşliveteyli-de, bulbulgoyani
5. ikkimiz taptuk dep atimizning inamiga érişeyli" -didi. Nurdunşahimu makul boldi. Ula
şundak kilişti. Hemracanning ikki közini oyup, bulbulgoyaga taşlap berdi. Andin unin
özini çahka taşlivetti. Şu çagda Hemracanning akiliriga çeksiz gezeplinip bir söz
éytkini:

Bundin keter boldung zalm ağilar,
10. Ehvalimni soriganga yaman digeysen.
Yalguz Hemra ķaldi çahning içide
Ölgini yok téhi aman digeysen.

Tügimes sevdaga ķaldi bu bēsim,
zeher zukumdur nan bilen ésim,
15. Közümni oydiler öz kérindişim,
ilpetdişi yilan-çayan digeysen.

Bellirige himmet kemer bağılgan,
pirak üçün sinelirin dağlıgan.
Kelmidi dep yolga karap zarlıgan,
20. Şahi Hisrav atamga salam digeysen,

Kimge éytay yürek toljan köp dagım,
muradımgı yetmey öcti qırağım.
Gülhan bolup tende yağdı pirağım,
canicanım anamga salam digeysen.

25. Bir hucuttin çikkan ikki kérindas,
bərelmidi sınak yolidə berdaş.
Çah içide yalguz ķaldi mungluk baş,
Gülcemile singlimga salam digeysen.

Bu şum hever kaçan yetkey yarımğa,
30. uni körgen közüm çüsti yadımgı,
uçup kəlip yeter bolsa dadımgı,
çahta ķaldi məni sersan digeysen.

Anga yetsun Hemra kulung tiligi,
Geriplikta köydi ciger yürügi,
(1). çah : kuduk.

Közümni oydiler pütti körigi,
hektin sorar göhiri ihsan digeysen.

Elkisse, Eskerşah bilen Nurdunşah Hemracanning nalisige perva kilmay bulbulgoyer
selip öz yolliga çüsti. Neçce künler keyin atisi bilen didar körüştü. Atisi "Hemra ker
5. -dep soridi. Ular: "Hemra bizge egesmey 'barsa kelmes' yolga kirgen idi, hiçyerdin
iz-dérigi bolmidi" -didi. Şundin keyin şah oğlu Hemracanning pirakida sinelirini yar
ķildi. Andin bulbulgoya ķarap: "Séning gayivan pirakingda cismim köyüp kül boldi.
Visaling yolda candi eziz oğlumdin ayrıldim. Emdi bir ziban sürüp, miskin könglümge
teselli-hatire berseng" -dep muracet ķildi. Hamuşlangan bulbulgoya padişaga ķarapmu
10. koymidi. Bu dert üstige dert boldi. Şu arida padişanıng veziri kēlip bulbulgoya
yēlinip bir söz eytķini:

Huş kelding bulbul bu bağ araga,
həndan eylep sayrimaysen nim boldi?
Huştarsengu, cimenzarlık baglarda
15. gülni küylep sayrimaysen nim boldi?

İşkingda köyüp şahim canidin keçıti,
dilidiki tügüçni sen bilen yeşti,
seningde kandak sergüzeşt keştı,
nava eylep sayrimaysen sanga nim boldi?

20. Vezir eytur: diling niçün arazi,
huş sayrisang şahimiz bolur razi,
hemdem sanga cimiki can avazi,
rivayetlep sayrimaysen nim boldi?

Elkisse, bulbulgoya male kılıp: "İ padişah, sazendilerni cemi kiling, bir kelime
25. sözüm bar" -didi. Padişa derhal beca keltürdi. Bulbulgoya sazendilerge ķarap: "Menin
nezmemge bir saz kilinglar" -didi.

Kulak selip erzim angla sultanım,
sen kedirdan gülzaringdin ayrılding.
Suldi güling emdi yene eğilmas,
30. Ekli-huşung, madaringdin ayrılding.

Kap tegidin meni munda keltürgen,
ming capada hozuringga yetküzgen,
Başka çüşken balalarni ketküzgen
vapadaring-sultaningdin ayrılding.

Yahşılıkka bir yamanlık kördiler,
Akiliri ikki közin oydiler,
İkki kolin bağlap çahka attiler,
Putagi yok çinaringdin ayrılding.

5. Kaba pelek çerhin çepke urgandur,
İkki oglung sanga tuzak kurğandur,
vapasizlar aldap cahan sorgandur
algor kuşung-pelvaningdin ayrılding.

Bulbulgoya kuşlarning men serdari,
10. keni Hemra? gériplarning ğemhari,
kence kozang, hanida eng serasi(1)
Hemra atlıq purcapa(2)din ayrılding.

Elkisse, padişa bulbulgoyadin bu sözni anglap, Eskerşah bilen Nurdunşahka éytti
"Ey nainsaplar, kérindişinglargimu şunçe zalimlik kilamsiler?" -didi. Ular éyttiki:
15. "Ey ata, muştumdek canivarning sözige işinip bizge mundak malamet kilamsız?" -didi.
Bu sözlerni anglap turgan bulbulgoya: "İşenmisenglar yürüngalar, men Hemrani taşlıga
çahka başlap baray" -didi. Padişa bulbulgoyanıng arkisidin zar-zar yiğlap méngep bi
söz étkini:

Tinmayın peryadi etsem men taparmenmu seni,
20. çäkiçak etsem yakamni men taparmenmu seni.
Kaynisam derya kebi, çöller arada zarlisam,
Keknuustek otka kirsem men taparmenmu seni,
Ahki Hisrav men gérip, kaldım elemde sargiyip,
yette iklimińń keziban men taparmenmu seni.

25. Bulbulgoya egişip kélivatkan Hemracanning anisining bir söz étkini:

Taglar beşi tuman boldi, balam sendin ayrılgac,
yükrek bağrim dertke toldi, balam sendin ayrılgac,
igiz döngler pakar boldi, balam sendin ayrılgac,
Şah yolunda çakar boldi, balam sendin ayrılgac,
30. körer közüm körmes boldi, balam sendin ayrılgac
bulbul zuvan sürmes boldi, balam sendin ayrılgac.

Bizning devran keter boldi, balam sendin ayrılgac,
bu veterenler püter boldi, balam sendin ayrılgac.

(1). serasi : ser hili, isili, erkisi.

(2). purcapa : capani yenggüçi.

Kiygen tonum képen boldi, balam sendin ayrılgac,
içken eşim zeher boldi, balam sendin ayrılgac
tağdek müşkül çüsti başka, balam sendin ayrılgac.

Toldi itek akkən yaşka, balam sendin ayrılgac,
5. oğa çüsti içken aşka, balam sendin ayrılgac.
mehribandur ménin itim, balam sendin ayrılgac,
yürek tolğan carahitim, balam sendin ayrılgac,
yetkeymikin hékke ahım, balam sendin ayrılgac,
erştin aştı kaygu-zarım balam sendin ayrılgac.

10. Hemraning singlisi Gülcemilining bir söz éytkini:

Hesritingdin heste canim,
dertke toldum canim aka.
Kelmidi dep her terekpe,
karar boldum canim aka,

15. Her kün séni ming yad étip,
seherlerde peryat étip.
yakam yirtip berbat étip,
sudek aklär yaşam aka.

Mirgizarlık baǵ aramda,
20. Bir güli rena iding.
Bu cahanning sehniside,
göhiri yekta iding.

Nerem(1) sözlük, kerem(2) dillik,
Şahi sumbat han akam.
25. Keşe-kündüz izlisem,
kaydin taparmen can akam.

Bolmidi alemde hiç,
şadyane kün-devran sanga.
Sanga kelgen şum kazalar,
30. razidim kelse manga.

Elkisse, bulbulgoya çahning bésiga kélép tohtidi. Purrap közliri bilen çahning
(1). nerem : yumşak, mulayim.
(2). kerem : sehi.

içini işaret kıldı. Hemracanning anisi çongkur çah içige karap, munglinip bir söz ékinde:

- Barmu sen bu çah içige muptila bolğan balam,
Kuwm-kérindaş, el-yurtingdin hem cuda bolğan balam,
5. Ahkaranggu çah içide ne keçer haling séning
margejdum(1) zehiri birle sinesi tolğan balam.
İntiraz eylep atang birlen anangni ançinan,
Yaşı orniga haman kanlar ravan kilğan balam.
Ol yüsüp-Ehmet(2) kebi bopsenki çahka muptila,
10. ketre-ketre yerge tamğan közdiki périşan balam.
Uşbu zindan içre kalğan ey közümning göhiri,
barmu sen ya yokmu sen permane etkil can balam.

Elkisse, çah tegide nimcan yatkan Hemraşa bir tonuş avaz anglinip gériplik ese kıldı. "Bu kimdur?" -dep köngli derguman bolup bir söz éytkini:

15. Keminem kim uzung derdim kozgigan,
sendek niçük kérindashim bar?
Vapaga capani rava eyligen,
sendek niçük kérindashim bar?

- Bi ekil kolida kaniğa boyalğan,
20. Göhersiz közümde akar yaşim bar?
İştkil hunum bar akamda méning,
Şul kebi namertke rencidaşim bar.

yok idi veten'ge kılçe yamanım
bolmisa özgiçe, geyri tamanım.

25. Nimişka çah boldi yatar makanim?
şul için bir ömür dilda taşim bar.

Elkisse, Gülcemilining çeki ağamçidek uzun idi. U çecini késip ulap çah içige tıslidi. Hemra ésilip çıktı ve hemmisi bilen kuçaklaştı. Hemra ularşa hun cigiridin tı söz éytkini:

30. Ana yurttin kelgen eziz canlirim,
Hever bering yaru-dostlar amanmu?
Sayisige kün müşmigen baglirim,
Gül-gülistan çimenzarlar amanmu?

- (1). Margejdum : yılan, çayan ve başka zehirlik kurutlar.
(2). Yüsüp-Ehmet : şu namlik dastandiki aka-uka baturlar.

Ol ne bağdur almisi bar, nari bar,
Her kişining özige läyik yarı bar.
Niçük ménинг pişanemning şori bar?
Yardin cuda çüşken caylar amanmu?

5. Kazi begler birle şikar çıkkınim,
Tulparimni heryan-heryan çapkinim.
Algur kuşlar sélip dabbil(1) kakkinim,
karanggu taq(2), deşt-i-çöller amanmu?

Hiç halavet körelmidim yaşaştin
10. mehrum boldum yargı külüp karaştin.
Gapil dili bi perk ikengü taştin
Hemra yenglig bestedil(3)ler amanmu?

Kanatsız men yoktur imkan uçmakka,
bélik bolup ilindim men karmakka,
15. Na ilacmen yar yeniga barmakka,
Güli ehmer(4) cunun yarlar amanmu?

Elkisse, Hemraning yadığa Hörlikaning bir tal çeqi çüsti, u, uni koynidin elip
köydürgen idi, şu haman kökte bir gevgay eirem songre Hörlika bilen birneğçe per
iler peyda boldi. Hörlika kelginiče özini Hemraning üstige atti. Hemracan Hörlıkahan
20. yarining avazini tonup bir söz éytkini:

Köyikaptek kulpet çüsti bésimga,
Rehimeyligil közdiki kan-yeşimga,
Ecep çağda kelding méning keşimga,
kel emdi canım kel emdi.

25. Azap etti méning miskin canimga,
közüm oydi kulaç salmay zarimga,
erzim éytay sen ezizim yarimga,
kel emdi canım kel emdi.

Hörlika:

30. Gapil erdim emdi keldim keşingga,
ne sevdaler çüsti sening bésingga,
(1). dabbe : töt ayaklık hayvanlar.
(2). karanggu tag : Hotenning cenubidiki tagning ismi.
(3). beste dil : dili bağlangan.
(4). Güli ehmer : huş purak gül.

Kimler sening oǵa saldi ešíngǵa,
Örgiley men kara nerkes közüngdin.

Kerdaş digen şundak şeddat bolarmu?
Ükisining közlirini oyarmu?

5. Çah içige kólni bağlap koyarmu?
Örgiley men kara nerkes közüngdin.

Bu, ne hesret, bu, ne kúlpet canlirim,
bu, ne kayǵu, bu, ne méhnet canlirim,
sanga çüsken bu, ne kísmet canlirim,

10. aylinay men kara nerkes közüngdin.

Hörlikanıng behti sendek karadur,
iškinq birle bagri çak-çak yaradur.

Körüp haling cani çıkip baradur,
aylinay men kara nerkes közüngdin.

15. Elkisse, Hemra éyttiki: "Emdi kaşki közüm bolsa, helkimni ve sening camalingni bir körsem" -dep Hörlikaga yiğlidi. Hörlikahan: "Közüngni oyup keyerge taşlıdi?" -di soridi. Hemraning cavavi ornıga bulbulgoya ziban sürüp: "Manga taşlap bergen idi, ytmay helkumumda saklap koydum" -dep helkumidin çıkardı. Hörlika: "Ey Hemracanım, emdi perişan bolma" -dep hemraning közige dua eylep bir söz éytkini:

20. Kadir alla dergahingǵa ségindim,
barǵe alem, barǵe insan hörmitti,
kara eyle düşmenlerning yüzini,
yette kat yer, yette asman hörmitti.

Kobul eylep vapadarlar sözini,

25. Piri aşık Yüsüp-Züleyha yüzini,
kirem kılıp aćkil yarning közini
sekkiz cennet höri gilman hörmitti.

Elkisse, Hörlikanıng munacati tügimey turup, Hemraning közi égildi, her terepke

nurlar çéçildi. Hemracan ata-anisi, el-camaiti bilen körüştü. Hörlikanı baǵriga bastı

30. şundak ehli-camaetke karap bir söz éytkini:

işk kédrińi bilgenler,
keling canlar körüşeyli,
manga hemdem yürgenler,
keling canlar körüşeyli.

El yurtini söygenler,
pervane bop köygenler,
yamandin kol üzgenler,
keling canlar körüşeyli.

5. Bulbul çekse azari,
Güldin bölek yok yarı,
pütti emdi dil zari,
kel Hörlika körüşeyli.

Lenetlen'gen başliring,
10. ravac tapmas işliring,
bağringdimu taşliring,
kelgin aka körüşeyli.

Elkisse, şundin song ular şeherge dahil boldi. Hörlika divilerge "Hemraning ikki akisini yette kat kök kehridin yerge taşlap öltürüngrar" -dep buyrudi. Hemracan: "Bu 15. lar kiljan yamanlığını men kilmay, namertke namertlik kilgili bolmas, men bu növet gi ahidin keçtim" -didi. Şundin song pütün ehli-camaetke Hörlika bilen Hemracan 40 keçे kündüz toy kılıp berdi. Şundak kılıp neççe zamandin keyin padişa Hisraw alemdin ötti El-yurt padişa ornığa Hemrani şah kıldı. Hemra bilen Hörlika bir ömür birge yaşap, e 20.sığa dostluğü terdi.

Sadaketke nişan bolup şundin béri,
Hörlika Hemracanning nami kıldı.
Şum niyet, hıyanetkar, peyli haram,
Eskeşah Nurdunşahdin savak kıldı.

NOZUGUM * DESTANI

Zâlim Duvang ** zâr-zâr ağlattı,
Yoksullara pek çok zulümetti.
Genç ve yaşı demeden,
Darağacına astı, köle olarak sattı.

5. Nice yiğitler, güzel kızlar,
hürriyet uğruna can verdi.
Günahı olmayan masumlar,
Kılıçtan geçirdiler.

Tümen ırmağı **** inledi.

10. Su yerine kanlar aktı.
Şahit olup bu tarihe,
binlerce Nâzik ağıt yaktı.

Hâsılı, Kâşgar halkı Mançuriya işgalcilerine karşı giriştiği kurtuluş savaşını kaybettikten sonra, Mançu hakanı Duvang ayaklanmaya katılanlardan binlerce kişiyi dar ağacına astı ve zindana attı. Binlerce kişiyi Kaşgardan ili'ye sürgün etti ili'ye sürgün edilenlerin içinde yoksul, güzel uygur kızı Naziğim vardı.

Naziğim'in Mançu zorbaları tarafından sürgün edilmesi Kaşgar halkını çok üzdü. Bu büyük çaptaki sürgünde halk dertlerini, alemlerini, kaygılarını ve hasretlerini dile getirerek, çaresizlik içinde çok sevdiği yurdundan ayrıldı.

Kâşgarda kalanların içinden, bembeyaz sakallı, yüzü sararmış, bir ihtiyar topluluk içinden çıkararak kin ve gazap dolu titrek sesiyle bir deyiş söyledi:

25. Elveda gül gibi kızım,
İşığım olan yıldızım.
dertler yağıp başıma,
tutkun oldum yalnızım.

- On gülünden bir gülü,
30. daha açılmamışken.
Kokun daha içimize
sinmemişken ayrıliyorsun Naziğim.

* Nozugum,	Naziğim
** Duvang,	Çing hanedanlığının amiri
*** Tümen ırmağı,	Kaşgar şehrinin ikiye ayıran nehrin adı

Bu kadar yazmadım ateşe atsalar,
Şimdi yandım kül oldum.
Yağmur yağmış bahçe gibi,
göz yaşısında islandım.

Duvang denilen uğursuz,
Onda yoktur merhamet.

5. beyaz sakalımı yoldular,
yüreğim parça-parça oldu.

Hiç kimse benim gibi olmasın,
Sevgili kızım Nazik ay,
Ağabeyinden de ayrılıyorum,

10. Senden de ayrılıyorum.

deyip, anasız Kuzu gibi Naziğimin ardından yürüdü. Cellatlar intiyarı tüfeğin dipçigiyle vurarak yere yığıtı. Naziğim dayanamayıp, toz-toprak içinde bayılıp yatan yaşılı babasına şöyle dedi:

Dertli baba, hoşça kal,

15. dert ortağını hoşça kal.

Benim göz bebeğim,

gül demetimi hoşça kal.

Bu uğursuz inatçı dünya,

Beni senden ayırdı.

20. Beni koruyanım,
kayboldu.

Zavallı kızın gözü,

devamlı Tümen nehrine bakar.

Zâlim duvangın kafesi,

25. bir gün gelir kırılır.

deyip, sonsuz keder içinde babasıyla vedalaştıktan sonra, Mançu askerlerinin kanlı kılıcından korkmadan kuyruğa dizilen hemşerilerine bakarak söyleyerek:

beraber oynayıp, beraber büyündüğümüz,
yârlar dostlar hoşça kalın.

30. çaresiz canıma koruyucu olacak olan,
bostan yurtlar * hoşça kal.

çöl ve kayalıkları gezen,

ayrılık ateşinde yüreği yanın.

* bostan yurt, yediren, içiren, doyuran yurt anlamındadır.

Ayağında kanlı pranga,
Baki * canım hoşça kal.

deyip, kardeşleriyle son defa vedalaşır.

Naziğim günahsız sürgün edilenlerle açık havada toz toprak içinde yatarak bulutları yorgan, kara toprağı yatak edip çölleri gezip, yüksek geçitleri aşıp iki aydan fazla yol yürürt. Kapkaranalık bir gecede Mazat** kenarına gelir. Ay bulutun içine girmeye acele ederken, aya bakarak şöyle söyledi:

Ayı bulut örtmüşt,
yıldızlar da sönmüşt,

10. Kabir azabı ölülerden,
diri olanlara ulaşmış.

Ötüp duran kakkuğun ***

Sesi her yerde garip.

Gel kakkuk dost olalım,

15. Sen gurbetçi, ben garip.

Buz davan'da **** Kar yağdı,

Ova'da serpinti yağmur.

Dertlilere gün göstermez,

Kan yutan duvang askeri.

20. Buz davan'ın yolundan,
geçmemeye çare var mı?
İliho***'ya varınca'ya kadar
canımız sağ kalır mı?

deyip, hasretle gönü teline mızrap vurur. Binlerce sürgünler Naziğime

25. eşlik eder.

Üç aydan fazla yol yürüp, ayakları yara-bere içinde İli'ye
ulaştılar. Dosdoğru kan kokan hapishaneyee götürüldüler.

Karanlık içindeki pencereden dışarıya bakan Naziğim şu deyişi söyler:

Atyon içen cellatlar,

30. Macang ***** oynayıp yatar.

Karanlık zindan içinde,

Nazik yalnız yatar.

Babam ve anam beni,

neden böyle istemiş.

* Baki: Naziğin sevgilisi

** Muzat: yer adı

*** Kakku: Kuş adı

**** Buz davan: İli'ye gidérken bir geçit adı.

***** İliho: Yer adı

***** Macang: (Çince) bir cins kumar

Bu günleri göreceğimi,
Neden düşünmemiş.

Kamışlığa ateş verseler
çitir-çitir yanıyor.

5. Böyle günleri görmektense,
genç yaşta ölmek iyidir.

Başımızda cellatlar,
Kılıçlarını oynatır.
Bu cehennemden Naziğimi,

10. Nasıl biri kurtarır?

"yol azabı, Kabir azabıydı". Naziğimin gözü uykuya daldı. Bir rüya gördü.
Rüyasında sevgilisi yiğit Baki ile碰到了. Birbirlerine özlemlerini anlattılar:

Naziğim:

- Sen beni özledin mi?

15. Baki yiğit:

- Pek çok özledim seni.

Naziğim:

- Nerende özledin-

Baki yiğit:

20. - Kalbimde özledim.

Naziğim:

" Halin nedir" diye sorma,
yüzümden belli olmuyor mu?

Sen benim Baki'm isen,

25. Kurtar bu yerden beni.

Baki yiğit:

Her gün göremedim yârı,

Bir gün görürüm diye.

Umut kesmedim yârdan,

30. Ölmezsem severim diye.

Altıncı ay geldiğinde,
yaba, kürek harmanda.
Nazik yârı görmek için,
Baki yiğit hasret'te.

Naziğim:

- Kaçtığım için başım dertlidir,
 Saklandığım yerler korkunç.
 Biz bu yerden kaçtığımızda,
 5. takip edenler çok olur.

Anam babam bemliyor,
 Kaygı ve hasret içinde.
 Kesin karar verelim *
 Amaca ulaşmak için.

Naziğim ayak sesleriyle tatlı uykudan uyanı. Rüyası yanında kaldı. Baktığında, duvang başta olmak üzere bir grup dev gövdeli melunlar aç kurtlar gibi dudaklarını yalayıp, hayran hayran birbirlerine bakarak, Naziğimi kapmak istiyordu. Sonunda, Naziğim domuz gibi mırıldayan kaba bir Mançu beyi'nin kese kese altınlarına karşılık Naziğimi sattı. En sonunda Naziğim Mançuların büyük zenginlerinden birine satıldı. "Çong yultuz" ** köyüne getirildi. Bu kahredici, karanlık günler içinde Naziğim ne yapacağını bilemeden, şöyle inler:

Ben kaşgardan çıkışlı,
 Döşek koyup yattığım yok.
 Anamın ördüğü saçımı,
 20. Tarak bile dokunmadı.

Çong yultuz'a vardığımızda,
 Kamışla ateş yakacağım.
 Nefret ile bakacağım,
 Mançu beyi Manda'ya

25. Can babamı göremeden,
 Ölüp gidecek miyim ben.
 İlk bahara çıkmadan,
 Solup gidecek miyim ben.

Ağabeyimi bulabilir miyim?

30. bulursam ayrılabilir miyim?
 Baki'yi görüp ölürsem,
 Ölsem de gam yemem.

* Belni mehkem bağlamak(göçme söz): niyet etmek, katı niyet etmek.

** Çong yultuz(büyük yıldız): köyün adı.

Babam buraya gelir mi?
beni alıp gider mi?
Kaşgara can yetişir mi?
gider miyim bilmiyorum.

5. Naziğim'in ABDULLAH adında bir ağabey'si varmış. ABDULLAH da Naziğimden önce İl'iye sürülenlerin içindeydi. O da Mançu beyine esir düşmüştü. Ummadığı bir anda ağabeyisiyle karşılaştı. Kucaklaşarak birbirlerine sarıldılar. Başlarından geçenleri anlattılar.

Naziğim:

10. Kargalar konduğundan,
bülbül bağdan göçmüştü.
Sana gelen dert-elem,
Naziğimi de gelmişti

ABDULLAH:

15. Demir Kafes derdini,
yalnız ben çeksem olmaz mı?
Seni böyle görünce,
yükrek dertle dolmaz mı?

Naziğim:

20. Biz adam değil miyiz?
Kıymetimiz yok mudur?
Vahşi domuz duvang'a,
Vardır gazap kahrimiz.

ABDULLAH:

25. Yağmur fazla yağarsa,
buz dağları alçalır.
Sen kendini koru,
duvang bize kasteder.

Naziğim:

30. Ayağındaki prangayı
gel beraber kıralım.
Yok edip biz düşmanı,
kanları akıtalım.

Naziğimi kötü gözle baktı. Naziğimin güzelliği kendine düşman oldu. O'na Mançu hükümdarı kötü gözle baktı. Naziğimi zorla kendisiyle evlenmeye mecbur etti. Önce altın ve para ile kandırmak istediler. Bu kandırma olayı Naziğimin kalbinde kin ve nefret uyandırdı.

5. Deve dikenlikte otlanır,
Bir ağabeyim kalmak elinde kaldı.
İnsafsız melunlar,
beni almak istediler.

Darin evi çok süslü,
10. duvarları altın ile bezeli.
Çay yerine içtiği,
sürgünlerin kanları.

Yaşlı tilki'nin gülümsemesi,
kötülüğün işaretleri.
15. Bana cennet gözükür,
Baki yiğidin kulubesi.

Dağdan düşen çamurlu suyu,
süzerek içen erkek var mı?
Nazik'in başına dert geldi,
20. alıp kaçarak erkek var mı?

Baki yiğit gelsene,
beni alıp götürsene.
Kılıç ile duvang'ın,
başını kessene.

25. Duvang'ın zülmünden çöllere kaçip giden Baki sevgilisi Naziğim'in Mançu hükümdarına zorla satıldığından haberdar olduktan sonra, Naziğim'i kurtarma kararı alır. Haberci aracılığıyla Naziğim'e selam gönderir:

Nazik yârim hayatı mı?
renge solmuş samana mı benzer?
30. Naziğim'e dokunan,
Mançu beyi domuzu mu?

Atları eğerledim,
fırsat bekleyip dururum.
Kararlık düştüğü an,
seni kesin bulurum.

Kurnazlıkla Naziğimi elde edemeyen bey, kaba kuvvetle dayanarak elde etme yolumu aradı. Boyun eğmeyen Naziğim düğün gecesi darını boğarak öldürüp kaçtı. Dağları, geçitleri aştı. Naziğimin arkasından beyin hizmetkârları iz sürdürdü. Naziğim, çöller, dağları aşarak kamışlığa gizlendi. 5. Altı ay kadar cellatlara yakalanmadı. Kaçarken dolaştığı günleri hatırlayıp şu deyişi söyledi:

Kamış arasından güneş göründü,
yanlız başa dert geldi.

Ben Naziği yakalamak için,

10. yüzlerce asker pusu kurdu.

Kaynayıp duran kazan'a,
kepçe bile sokmadık.

Yar orada, ben burada,
dertleşip de bakmadık.

15. Yalnız yattım harmandı,
ekmek pişirdim samanda.

Âcız Nazik çöllerdi,
Baki acep nerede?

Kamışlı oldu yurdum,

20. Kurt, tilki yoldaşım.

Böyle kötü günlerden,
kurtarır mı Allah'ım.

Yayi * çıktı tutmaya,
Ejder olup yutmaya.

25. Asker silah çekmekte,
kamışlığa kurşun sık Maya.

Beni tutmak için,
kamışlığı ateşe verdi.

Handan emir gelmiş,
30. güzel gözümü oymaya.

Kamışlığı ataşe verse,

Ben Naziği bulamaz.

Ben Naziği bulduğunda,

diri yakalayamaz.

*yayı (çince): kelime, sarayda çalışan koruma görevlileri anlamındadır.

Altı aydır yalnızım,
 Kaşgar yolunu bilmiyorum.
 Allah beni sağ koyarsa,
 askerler beni göremez

5. Babam beni düşünür,
 Naziğim deyip ağlar.
 Canım ağabeyimin hasreti,
 yüreğimi dağlar.

- Kamışlıkta öten,
 10. ördek midir,kaz mıdır?
 Yüreğimi açıp görün,
 Sağlam yeri var mıdır?

- Böylesi zor günlerde,
 yâr yanında olsayıdı!
 15. Böyle günleri görmektense,
 yer beni koynuna alsayıdı.

- Kulübe yaptım yabanda,
 Asker geldi geçide.
 Cansız hale düşünce,
 20. yakalandım domuza.

Sonunda, bin bir zorluk içinde Mançu askerleri Naziğim'i yakaladı.

Ayaklarını ellerini sıkı sıkı bağlayıp, bir çok asker Naziğim'i ortaya alıp, doğru lili hapishanesine götürdüler. Hapishane bekçileri telaş içindeydi. Kuleleri askerler ile doldu. Naziğim ise hayatından umudu kesti:

25. Naziğin eli bağlandı,
 öldürmeye kast edildi.
 Kaşgardaki babamın
 yürekleri dağlandı.
 yalnız garip Naziği,
 30. "x" hapishanesine attılar
 kan akıtmak için askerler,
 Karınca gibi toplandılar.
 Naziği hapsetmekle
 korkutamazsun

Baki için can verirsem,
Kalbimde hasret kalmıyor.

Duvang'dan mektup gelirse
Nazığımı "kesin" diye

5. Yurtaşlarım diyorlar ki
"şehitliği" bulun diye.

Cangcung* Nazgimi sorguya çekti. Kahraman Nazik cangcung önünde yiğitçe kendini müdafaa etti. Cancung Nazığımı dar ağacına asarak öldürmeleri için emir verdi.

Moytungza** insan denizine dönüştü. Nazığım ağlamakta olan kardeşlerine

10. bakarak:

-Aziz vatandaşlarımlı zâlimlere beni dar ağacına asacak ellerinden geleni yapsınlar.
Ben ölümden korkmam.Ben ölseم bile benim kardeşlerim ve milletim ölmez"diyerek Tirtir titreyen cellada şöyle dedi:

Beni dar ağacına asmak için,
Emir ver.

15. Muhakkak öcüm alınacaktır,
Siz bundan kurtulamazsınız.

Beni dar ağacına astığında,
ilerde sen de kendini koru.

20. Benim ruhum ölüm gürzü olup.
bir gün başını yarar.

Nazığım yiğitçe dar ağacı altına geldi. Nazığımın büyük bir çosku ve gür sesle şöyle dedi:

Kimse benim gibi olmasın,

25. belalara kalmasın.

Bana gelen dertler,
hiç kimseye gelmesin.

Sel değildir akan
döktüğümüz yaşamız.

30. Kanlı kılıç gücüyle,
Kesilmekte başımız.

yansın, kül olsun zalimler,
taci tahtı kül olsun.
Özgürlik düşmanları,
yer ile bir olsun.

* cangcung (çince) : general, paşa

** Mogtungza (çince): yer adı.

Eziyete, zulme baş eğme.
bu belalar tez geçer
Ateş gibi güneş gibi nur saçarak,
bizi parlak günler bekler.

"NOZUGUM"

UYGUR HALK DESTANLARI sayfa 1-20.

Kamerşah İle Şemsicanan

Cinler şöyle rivâyet ediyor ki, İsfahan şehrinde şah Hüseyin adlı ünlü bir padişah varmış. Onun sayısız altınları, gümüşleri, hazineleri varmış. Ama o kadar sultanatlı padişahın hiç çocuğu olmadığından çok üzgündüm. Padişah Allah'tan 5. bir çocuk isteyip 40 gece ve gündüz ibadet ederek ağlamış. Allah kulunun isteğini kabul edip, padişahın karısı hamile kalmış.

Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra, bir oğlan doğmuş. Padişah bu oğlanın cemaline bakıp, gökteki ay'a benzetmiş ve "KAMERŞAH" adını vermiş.

10. Şimdi sözü kaflarındaki dev-perilerin padişahı ŞAPERKUT'TAN dinleyelim, padişah ŞAPERKUT'un da hiç çocuğu yokmuş. Bu padişah da Allah'tan bir evlat istemiş. Günlerden birinde ŞAPERKUT'un isteği ve duası yerine gelip karısı hamile kalmış. Ay, gün zamanı dolmuş, bir kız doğmuş. Padişah çok sevinmiş. Kızını cemaline bakıp gökteki güneşe benzetmiş ve "ŞEMSİCANAN" adını 15. vermiş.

Sözün kısası, KAMERŞAHIN babası ŞAH HÜSEYİN biricik oğlunun rahat etmesi için vezirlerine emir verip çok güzel bir "çardak" yaptırdı. KAMERŞAH çardağı görmek için bağa girmiş ve tahtarevan'a oturmuş. Biraz sonra, uykuya dalmış. Böyle bir rüya görmüş, rüyasında güzel bir şey görmüş. Birkaç huri, peri kamer şahı ortaya almış. Onların içinde 20. güneşten de parlak güzel bir kız KAMERŞAH'ın müharek elini tutup muhabbet neşterini yüreğine batırılmış. Bir aşk çakmağı düşmüş ve KAMERŞAH'ın vücutunu yakmış. Onlar birbirine doyumsuzlukla baktı ve aşkı anlatmak için şöyle söylemişler:

KAMERŞAH:

25. Yüzünü görünce kalbim oynadı,
İy dil rüba, nerde olur mekânın?
peri misin, beşer misin sevgilim,
söyle güzel, nerde senin mekânın?

ŞEMSİCANAN:

30. Beni sorsan, ŞAPERKUTU'un kızyım,
Şemsi Bastandır benim mekânım.
Halimi sorarsan perilerin şahiyim,
yakın yerde değil benim mekânım.

KAMERŞAH:

35. Seni görünce akıl yolundan şarar,
belki seni herkes benden kapmak ister.
Mekânına kaç günde varılır,
Nerededir sevgilim senin mekânın.

ŞEMSİCANAN:

- Âşık isen yanarsın ve sönersin,
Sabredersen muradına erersin.
yılda üç yüz altmış günü görürsün,
5. Eğer bilişsen oradadır mekânım.

KAMERŞAH:

- KAMERŞAHIM Şah Hüseyin oğluyum,
Sonsuza dek aşkına bağlıyım.
Kavuşmak için canı feda ederim,
10. göz önünde bulundur verdığın sözün.

ŞEMSİCANAN:

- ŞEMSİCANAN perilerin biriyim,
bilmen lâzım kaf dağının piriym.
Bende seni çoktanızı arıyorum,
15. ŞEMSI Bostandadır senin sevgilin.

KAMERŞAH uyandığında, rüyasındaki hoş sohbetli sevgilisini hiç bir yerde göremedi. KAMERŞAH o günden beri aşk derdine gece-gündüz nedamet çekmiş. Çok ağladığından gözlerinin feri gitmiş. Yemek-içmekten kesilmiş, inlemesi dünya'yı tutmuş.KAMERŞAH'ın bu halinden haberdâr olan babası ŞAH Hüseyin vezir ve âlimleri toplayıp:

20. -"Oğlum KAMERŞAHIN derdi ne, l biliyor musunuz?" dedi.

Vezir ve âlimler KAMERŞAH'ın derdinin ne olduğunu öğrenmek için sorduğunda Kamerşah şöyle demiş:

- Dinleyin arzım danâ emirler,
bir peri halimi harap eyledi.
25. Aşka susamış bu ömürleri,
iyilikler kalbimi cıva eyledi.

- Orada vardır cariyeleri,
Sevgili diyor ki aşkın sırrı bu.
Uzaktır kaldığı yerin mesafesi,
30. verdiği söze yemin ederek cevap verdi.

- Silkinip uyandım şüphe düştü gönlüme,
gönlüme aşkınnın ateşi doğdu.
Derdime bu olay oldu bahane,
aşk ateşi gönlümü kebap eyledi.

35. Emirler KAMERŞAH'ın bu sözlerini dinledikten sonra, padişaha tek tek beyaz etmiş. KAMERŞAH derdini babasına söylemiş. Padişah üzgün olup çok yakın kişiler ile müsave etmiş.Bunların bulduğu çareleri KAMERŞAH kabul etmemiş. Sonunda oğlunun isteğini kabul etmiş. KAMERŞAH'a sevgilisini bulması için izin vermiş ve şöyle söylemiş:

Kerametli kadir Allah, yavrum sana emanet,
 şefaatlı Resulullah yavrum sana emânet.
 Ölmez gün, dolun ay yavrum sana emânet,
 Ey kudretli Allah'ım yavrum sana emânet.

5. KAMERŞAH'a verdim izin, ayrıltır cana kûlfet,
 isteğimdir yardım etmek, yavrum sana emanet.
 ŞAH HÜSEYİN hasrette, başım kaldı melâmette,
 tanrım sen adaletle, yavrum sana emanet.

10. KAMERŞAH babasından bu sözleri dinledikten sonra, çok sevinmiş. Annesinin yanına girip: "Ey anne babam izin verdi, sen de izin ver" deyip annesine şöyle söylemiş:

Kîbîlî-gâhîm canım ana, duana muhtaç oldum,
 Visal arayıp yad yerlerden vatan arayıp tutar oldum,
 Sevdalıyım yolumu şaşırdım, beni doğru yola koyun,
 15. tedavisi yok derde kaldım, şifası var çöle koyun.

Muradıma yeter miyim, yarı görmeden ölüür müyüm?
 yarı görmeden ölüür isem, cennet yüzü görür müyüm?
 KAMERŞAH der, gamda başım, zehir oldu yediğim aşım.
 yâr derdinde dökülür yaşım, canım ana dua et.

20. Sözüm kısası, KAMERŞAH'tan bu sözleri dinleyen annesi ağlayarak şöyle söylemiş:
 - "Ey yavrum tehlikeli yola sapmışsin, yolundan dön" -demîş. Annesi çaresizlikten şöyle söylemiş:

Yolundan kalmadan git oğlum, ateş içinde yanma,
 25. güç bağışlasın Allah, sen Allah'a emanet.
 Sen menzile varana dek Allah'a, yaşın üç yüz altmışa girene dek,
 Sevgiliye kavuşana dek sen Allah'a emanet.

Perilerin gerçek vefası, yalanı yok, cana cefası,
 Sözlerim devamlıdır, sen Allah'a emanet ol,
 30. Allah sana yardımcı olsun, tekrar görmek nasib etsin,
 Annene yoktur uyku sen Allah'a emanet.

KAMERŞAH annesinden izin aldıktan sonra, ŞEMSİCANAN'a kavuşmak için ertesi sabahın erken saatinde İsfahan şehrinin kapısından çıkıştı.

erkek-kadın, büyük-küçük, genç-ihtiyar herkes yolun iki kenarına toplanmış. O anda KAMERŞAH eşi dostu ile vedalaşarak şöyle söylemiş:

- Gider oldum sevgilimi aramaya,
 5. Sevgili anne ve baba hoşça kal.
 Üç yüz altmış yıl menzili gözleyip,
 gider oldum akrabalarım hoşça kal.
- Kısa ömrüm uzun yıl vefa eder mi?
 yol azabı cana cefa eder mi?
 10. Şansızlığım acep şansa döner mi?
 Gülcemalım kız kardeşim hoşça kal.
- Ben giderim "tevekkül"e bel bağlayıp,
 yâr yâr diye sinemi dağlayıp.
 Hicran kurşunu yüreğime batırıp,
 15. gider oldum ana yurdum hoşça kal.

Sözün kısası, KAMERŞAH hemşehirleri ile vedalaştıktan sonra, yola koyuldu. Kırk gece kırk gündüz yol yürümesine karşın, hiçbir konaklayacak yer gözükmeli. Çöl içinde şaşırıp yürürken bu deyişi söylemiş:

- Kadir Allah vuslat derdini saldın bana,
 20. ben neyleyim yordan haber gelmezse.
 Yâr diye düştüm hicran çölüne,
 ben neyleyim yatar yerim olmazsa.
- ŞEMSİCANAN ey sevgilim nerdesin,
 Vuslatına ne zaman kavuşurum.
 25. Hangi yöne başım alıp giderim,
 ben neyleyim yârdan haber gelmezse.
- Giderim gönlümden umut ederek,
 Uçsuz bucaksız yol alarak.
 Alınıma ne kismet yazılmışsa,
 30. Ben neyleyim yârdan haber gelmezse.

Hâsılı, KAMERŞAH üç yıl durmadan yürümüş. Sonunda ayakları yara olmuş. Belleri ağrımış. Hiç kimseye raslamamış. Aşk firakını dile getirip bir gazel okumuş:

Herkes söyler: aşk yolunun vefasını,
 lokman dermiş, hicran derdinin devasını.

İnleyerek çölde yarıımı ararım,
ne olurdu sevgilime rastlarsam.
Karşıma çıksayı bir peri,
ömrüm bu şekilde bitmezdi.

5. ayrılık ateşi yüreğimi parçalar,
Leyla ile Mecnun kolay kavuşmuş mu?
Ben perişan dağı taşı gezerim,
Canana canı feda etmeyen nerede.
tevekkül edip baht ve şans bulamazsam,
10. hızır veremez Allah verir bahtımı,
ŞEMSİCANAN'ın güzelliğine kavuşturmazsam,
mahşer günü KAMERŞAH'a sorarsınız.

Sözün kısası, KAMERŞAH hangi tarafa gideceğini bilemeden Allah'a sıyınp, başını secdeye koymuş. O sırada bir belirti gelmiş. Başını kaldırıp baktığında, yer yüzüyle gök

15. ortasında bir ak nurlu kişi geliyormuş. KAMERŞAH o gözükmemeyen kişiye saygıyla selam vermiş. O kişi: "-Ey oğlum, yolundan kalma, Allah isteğini kabul edip, sana her zaman yardımcı olsun, üç yıl daha yürürsen bir yaşılı insana rast gelirsin, o sana yol gösterir, gayene erişirsin" -deyip dua etmiş.

20. KAMERŞAH'a tekrar can gelmiş. Yine 99 gün yol yürüdükten sonra, uşuz bucaksız bir çole girmiş. Kumlar içinde yedi gece yedi gündüz yol yürüdükten sonra, susuzluktan bayılmış. KAMERŞAH'ın gözüne yaş gelmiş. "Şimdi öleceğim" -diyerek bu koşmayı söylemiş:

- Nasıl canımı kurtarıyım bu çölden,
Ne yapayım o kadar şaşırdım, kaldım pişmanlık içinde,
hasret dolu bu başım kaygı figan içinde,
25. ben ateşe yanıyorum, yüreğim kan içinde.

Aşk ateşinde yananın bulunur mu devası,
Derler ki: aşıkların mahşerdeymiş çaresi.
Âşıklara âlemin bu kadarmış karşılığı,
Ferhat gibi eziyet çekmekteyim bu çöller içinde.

30. Cefa dağının perişan yolundayım,
raziydim canversem, canan senin elinde.
pervane gibi sağında solunda dolaşsam ne olur,
ŞEMSİCANAN bilir mi? Kaldığımı ateş içinde.

Hicran çölün'de ağlayıp aktı gözümün nuru,
gitmez başımdan ŞEMSİCANAN'ın derdi.

âşka yol ırak oluncacanı rahat eder mi?
KAMERŞAH kalmıştır nedamet, nâle efgan içinde.

Fırtına yüzünden, KAMERŞAH gözünü açamamış. Ey ahali KAMERŞAH'ın vücudu
gittikçe kum altında kalmaya başlamış. O nedâmet iniltisiyle

5. "ŞEMSİCANAN nerdesin" diye şöyle söylemiş:

- Başım bela"ya düştü, ŞEMSİCANAN nerdesin?
Kavuşmakla gelir, canıma derman nerdesin?
Allah'ın çölünde hasta gibi zavalliyim,
gözümün ışığı nûr-ı gilman nerdesin?
10. Ayrılık derdinde, züleyha gibi kalbim parçalanır,
Kavuşmadan ayrılsak, hasret içinde kalacağiz nerdesin?
Ah acep,..... ona kavuşmadan kumlara gömülüyüm,
Dünya bana cehennem oldu, ey parlak ayım nerdesin?
Senden başka yâr tutarsam yüzüm kara olsun,
15. Ay yüzün misli bedehşan(i) Leyla -Mecnun nerdesin?
Neyleyim bu gönül gam'dan pare-pare oldu,
KAMERŞAH'ın yârı olsun canıma zulmeden nerdesin?

Sözün kısası, KAMERŞAH ondan sonra: "Benim başıma gelen bu külfetlerden
ŞEMSİCANAN'ın haberi varmadır"-diye kendi halini açıklayarak bir münacat okumuş:

20. Gam dağı düşmüş başıma cânânım,
yıllarca ağlarsam bu figanım sana yetişmez.
Hicran ateşinde yanıp, haber almadan kül oldum,
Seni arayıp nereden bulayım güzellerin şahı.
Felek bizi zorla ayırmış senden,
25. bu çektiğim dert ve elemelerin tek dayanağı sen idin.
Seni görmek için gece gündüz bekledim göremedim,
ŞEMSİCANAN sen Allah'a siğınır,
Bağışlırsın ne kadar olsa benim günahım.
30. Sözün kısası, KAMERŞAH ağlayarak uykuya dalmış. bir süre sonra, uyandığında
bir ibrik su ile dokuz ekmek varmış. KAMERŞAH ekmek ile suyu doyunca yiyp içip
kendine gelmiş ve bir silkinip kum içinden çıkmış, yola koyulmuş. 14 gece ve
gündüz yol yürüyüp, sonunda taşları tandır gibi sıcak kaygan taşlığa gelmiş. Açlık
ve susuzluk çektiğinden hareket edecek hali kalmamış. Hayatta kalmak için imkân
arayıp, yeri kazıp su aramış. Kazdığı yerden bir ceset çıkmış, KAMERŞAH bunu
görüp şaşırılmış.

"Bu da benim gibi bir dertlinin cesedine benzıyor "deyip başından yazmasını çıkarıp çenesini bağlamış. Yüzünü gözünü açık bırakıp, cesedi görmüş. Bu sırada serin bir rüzgâr KAMERŞAH'in yüzüne hafifçe dokunarak geçmiş. O çok memnun kalmış ve rüzgâra bakarak söylemiş:

- Sabah rüzgârı selâmımı ilet ay yüzlü kalem kaşlıya,
 5. benden umudunu kesip canan, başkasına gönül vermesin.
 Zehir koymasın aşıma,
 benim aşkımlı, sözümü de, taşa kim vurur mücevheri?

- Bu çöller içinde ağlayıp geziyorum,
 Himmet edip er-geç muradıma ererim.
 10. Ayrılık ateşiyle kalbimi dağlayıp gece-gündüz gezmekteyim,
 yarımin yüzünü göremeden gözüm kanlı yaşıla doldu.

- Bu ayrılık derdinden herzaman bir dilenciyim,
 Hergün bin elem ile daha da yanıyorum,
 bir görsem cemalini kavuşacağımı inanıyorum,
 15. haykırsam sesim yetmez, hiç başka çare yoktur.

KAMERŞAH yine kırk gece kırk gündüz yol yürümüştür. Hiç bir yerden haber alamamış. Bir çöl içinde şaşırıp giderken, gökte uçarak ötmekte olan bir torgayı⁽¹⁾ görmüştür. KAMERŞAH: "Bu kuşda kendi topluluğundan ayrılmış benim gibi garibe benzıyor. Bu torgay'a halimi anıtsam sevgilime iletirse şaşılmaz" deyip şöyle söylemiş:

20. Havadaki boz torgay,
 ötmez isen ne olur,
 bu ötüşün ile beni,
 üzmezsen ne olur.
25. Konuşmaya dilin yok,
 KAMERŞAH'a gönlün yok.
 uçarak gidip yârime,
 haber versen ne olur.
- Bâsim üzre durursun,
 30. Şunce cevlan kılırsın.
 Sevinçle ötersin,
 haber versen ne olur.
- Beni sorsan hastayım,
 bu çöl içinde giderim.
35. Gam batağına batmışım,
 haber versen ne olur.

(1) torgay, tarla kuşu

Tuhaf oldu zamane,
can olur mu bigâne.
yâr için ben pervane,
haber versen ne olur.

5. Yürümeye dermanım yok,
durayım desem fermanım yok,
ŞEMSİCANAN da yok,
haber versen ne olur.

KAMERŞAH'ın selâmi,
10. yoktur gönlünün rahatı.
Gerçek aşkınnın devamı,
haber versen ne olur.

KAMERŞAH torgay'ın gittiği tarafa doğru üç yıl yol yürümüş. Hiçbir insana rastanmamış. Kendine sığınacak bir yer arayarak şöyle söylemiş:

15. Kudretin'le kara talih beni dertli yola koydun,
Cefa edip İBRAHİM gibi yanın ateşe attın.
Sabah kalkıp Allah dedim, başka işi bilemedim,
yâri arayıp bulamadım beni başka yola saldın.
arayıp geldim, sevgilim benden uzaklaşmış,
20. ayrılık ateşinde yüreğimi dağlayıp, beni çöllere attın.
Gördüğüm dert oldu, yakınlarım uzak oldu,
ŞEMSİCANAN Işık oldu, pervaneni ateşe verdin.

- KAMERŞAH bir bakmış ki kendini, cennet gibi bir çardak içinde bulmuş. Bir yeşillik içinde ak sakallı nur yüzlü bir kişi çıktı şöyledi söylemiş: -"Oğlum, sizi muradınıza erdirmek için geldim. Biraz sonra, rüyanda gördüğün sevgilinle buluştuğun nehir kenarına git, sevgilinle kavuşacaksın" deyip gözden kaybolmuş. KAMERŞAH: "Hızır a rastlanmış gibi oldum"- deyip arkasından bakıp şöyle söylemiş:

- ŞEMSİCANAN Senin için iyi günüm kötü oldu,
30. Yusuf gibi züleyha için duracak yerim zindan oldu.
Ben gülidim Saman gibi sarardım,
ayrılıkta geçen ömrüm heder oldu.
İşim kaldı kötü güne, aşkıń yaptı beni köle,
inleyip ağladım her anında, yalnızlığım beni yaktı.

Ayrılıp ben bir kaç gün, yürüdüm halim perişan
göz yaşamıla doldu tabak, çekiklerim figan oldu.
KAMERŞAH'ım gamlı başım, durmadan dökülür gözümden yaşam,
çöl içinde o yoldaşım, Hızır İLYAS ayan oldu.

5. KAMERŞAH ırmak kenarında otururken, bir genç kız eline iki kabak alıp, su almaya gelmiş.O genç kız ırmak kenarındaki yabancıyla bakınca, ondan bir ateş çikip genç kızın kalbini yakmış, ciğerini kebap etmiş. Genç: - "bu yiğit ne kadar ateşli. İlk önce halini sorup, sırrını öğreniyim"- deyip KAMERŞAH'a bakarak şöyle söylemiş:

10. Tanrı için söyle yiğit, hazır misin, azrail misin?

Nerelerden geldin cevap ver.

Yabancı gibi gözüküyorsun, sen dertli misin?

bu yerlerde teksin, nerelisin cevap ver.

burada misafir misin, yahut yurdandan mı ayrıldın.

15. Sahibinden bıkmış köle misin? Nerelisin cevap ver.

Neden sıkıntılısun, aldığı nefesten çıkar efgan,

veya kaçak kimse misin, kendini anlat.

Beni sorarsan şirin nadir, gönlüm oldu sana mail,

istersen canım hazır, nerelisin cevap ver.

20. KAMERŞAH cevap olarak: - Babamdan bıkmiş değilim, anamdan bıkmiş değilim. Bu şehirde kimler iyi, kimler kötü bilmiyorum. Sevgili ŞEMSİCANAN'ı buluncaya kadar yüzüm gülmez"-demış. Genç kız: "-Ey yiğit, hayatında senin gibi ateşli insan görmemiştim".Yüreğime bir ok gibi saplandı. Ömrümün sonuna kadar sana iyilik yaparım"-demış.

25. KAMERŞAH sevincinden söylemiş:

Akşam olmuş yaban elde garip ben nereye gideyim,

gelse şu an can sevgilim sırrımı anlatayım.

sırı âşıkâr etmedim,her kimin sırdaşı başkadır,

ŞEMSİCANANı sensiz geçen ömrüm bir sonbahardır.

30. Elma boylu ipek gibisin, söyle sözünü adaşım,

Sevgilimi bulmayınca, hiç rahat olmaz başım.

ŞEMSİCANAN derdinde halim perişan her zaman,

gece-gündüz hasret çekip kavruldu canım.

Altı yıl çöller gezip çok şaşırdım yolumu,
 yâr dururken hiç olur mu başkasına gönül vermek?
 Kim olduğumu söylersem, ŞAH KAMER'dir öz adım,
 Sevgilimi bulmak için tek başıma yola çıkan yetim.

KAMERŞAH, bu sözleri söylediğten sonra, genç kız heyecanlanıp şöyle söylemiş:

5. "-Ey yiğit aşkına sadıkmissın, senin iyiliğin için sana duyduğum aşkımı elde etmeye razıyorum. Sevgilin çok tehlikeli yerdeymiş. ŞEMSİCANAN'ın babası ŞAPERKUT Cinlerin padişahıymış. onlar insanlara kin tutarmış. Senin gönlün için seni ŞEMSİCANAN'ın kaldığı çardakta çalışan SALMAS dede'nin kapısının önüne kadar götürreyim. Onun sana yardımı olur" -diye pınar
10. gibi gözlerinden yaş dökerek arkasına dönmüş. KAMERŞAH bu nazik genç kızı sevgisi için teselli ederek şöyle söylemiş:

Bu dünyada sevinçsiz hüzünle dolmuş başım,
 dağda taşta gece gündüz küllefet kuşu konan başım.
 Nereye gitsem döner durur ugursuz feleğin çarkı.

15. Her zaman sayısız bela'ya uğrayan başım.
 Ben de senin gibi ağlayan hiç feragat görmeyen,
 ayrıldıktan bağırı kebaplara aşina olan başım.

Böylece genç kız uzun yol yürüdükten sonra, KAMERŞAH'a SALMAS dedenin kaldığı yeri göstermiş.

20. Sözün kisası, SALMAS dede'nin bir kızı varmış. Adına AYHAN dermiş. kız dışarıya çıkıştıktan, bir yiğit kapısına bakarak kapıda duruyormuş. Yiğitlikte kusursuz bu yabanciya bakınca Ayhan'ın yüreği mum gibi erimiş ve şöyle söylemiş:

Kapıda bir yiğit çekiniyor girmeye,

25. beli sıkı bağlı bakıyordu gözleri.
 yorgunluğunu belli ediyor yüzleri.
 çok bekletmeden söyleyeceğini söyleseydi.
 o yiğitin güzelliğine hersey feda olsun,
 karşısına çık ey baba, çok az kaldı tende can.
- 30.Ey baba çıkış dışarıya eve davet etmeğe,
 onun derdini dinleyip ne çektiğini öğrenmeye.

Salmas dede dışarıya çıkış, bu arslan duruşlu yabancı yiğite "Nereden geldin" diye sormuş. KAMERŞAH: "Nereye gideceğimi bilemem, ŞEMSİCANAN adlı bir yârim var, bulana kadar gülemem" diye cevap vermiş, SALMAS dede:

35."Bana evlat olsan nasıl olur" demiş. KAMERŞAH kabul edip eve getirmiş, Günler geçmiş, aylar geçmiş,... böylece SALMAS dede'nin Kulubesinde ŞEMSİCANAN'ı bulmak için üç yıl garip garip dolaşmış. İstafan şehrin'den ayrıralı dokuz yıl

olmuş. Salmas dede, KAMERŞAH'ın halinden haberdar olmadıktan sonra, üzülmüş. Onun gönlünü almak için: "hadi oğlum gel, benim ilaç toplamama yardım et" demiş. KAMERŞAH: "-Ey dede, her gün çeşitli gül ve bitkileri toplarsın ne yapacaksın? diye sormuş. SALMAS dede: "Bu şehrın padişahının kızı dokuz yıldır,

5. sevda çekmiş. Hiç bir ilaç şifa olmamış. Hastalığına şifa olsun diye çeşitli bitkileri toplayıp padişah'a götürüyorum.

Böylece gün geçriyorum", demiş. KAMERŞAH bu sözü dinleyip, SALMAS dede'ye yalvararak: "Ey dede, bende bir demet sevgi otu size vereyim sevgilime götürün"-demiş, SALMAS dede kabul etmiş.

10. KAMERŞAH gönüllerinden ip yapıp, aşık bağından gül derleyip kendinin tüm dertlerini yazıp, demete iliştirerek SALMAS dede'ye vermiş.

SALMAS dede, bir gün yine sevgi otu toplayıp, ŞEMSİCANAN'ın huzuruna gelmiş. 9 yıldan buyana KAMERŞAH'ın derdinden sararıp solan ŞEMSİCANAN sevgi otunu kokladıktan sonra,

15. canlanmış "Muhteşem miski amber kokusu geliyor!" deyip demetin içine bakmış ve içindeki mektubu görmüş.

Aşk bağından bu sevgi mektubu sana gider,
bu mektupla her şeyim sana malüm olur.

20. Senin için çektim figan, sinelerim oldu yara,
bilensin safran gibi sararmış yüzüm benim.
Bunca zulüm etmeden öldürsen daha iyidir,
eğer sana kavuşturmak nasip olursa, olsun feda can sana.

Tanrı seni yükselmiş, bana da çölleri gezdiirmiş,

25. Lütuf edersen senin bu ot bostanında,
hür olup gezsem
canımı feda ediyim ta ölünceye kadar, ŞEMSİCANAN sana.

ŞEMSİCANAN bu mektubu okur okumaz heyecandan bayılmış. Kendine geldikten sonra, derhal SALMAS dedişi çağrırmış:"Ey ilaççı dede, bu bitkileri gönderen

30. oğlunuz şimdî nerede?" - diye sormuş. SALMAS dede durumu anlattıktan sonra, hemen babası ŞAPERKUT'un huzuruna gelip, çardağı gezmek için izin istemiş.

Padişah memnuyetle kabul edip, kırk küçük cariyanın eşliğinde ŞEMSİCANAN'ı çardağa göndermiş. Durumdan haberdar olan KAMERŞAH, o kıyafetiyle yarı'nın

35. ŞEMSİCANAN rüyasında gördüğü yârını büyük bir istekle arayıp hiç bir yerde bulamayınca üzülmüş. Önündeki güllerden gelen hoş kokular ŞEMSİCANAN meftun etmiş. "Bu ne hikmet!" deyip güllerin dalını şöyle bir kıpırdatmış. Orda dokuz yıldan buyana beklediği sevgilisini görmüş ve bayılarak

güler arasında düşmüş. KAMERŞAH derhal kalkıp, ŞEMSİCANAN'ın başında pervane olurken gönlünden yârine mutluluk dileyerek bu şiirleri söylemiş:

- Ey kudretli yüce tanrı,
 5. ŞEMSİCANAN'a acı
 Beni ağlatma Allah'ım
 ŞEMSİCANAN'a acı
 O kendinde değil
 Senden başka yardımıcısı yok.
10. Ne yapayım yârin işi zordur,
 ŞEMSİCANAN'a acı
 Haraptır hali, yoktur dermanı,
 Yoksa geldi mi, onun eceli.
 Bana ver ona gelen kazayı,
15. ŞEMSİCANAN'a acı
 KAMERŞAH diler yâre esenlik,
 affet beni varsa de günahım.
 yâr için vücudum olsun kefenlik
 ŞEMSİCANAN'a acı
20. KAMERŞAH'ın göz yaşları ŞEMSİCANAN'ın yüzüne yağmur gibi döküldüğünde ŞEMSİCANAN kendine gelmiş. Ey ahalî! bu sevgililer birbirine bakışmış. sarماşık gibi birbirene sarılmış. ŞEMSİCANAN, KAMERŞAH'ı altın tahta davet edip şöyle söylemiş:
 Şimdi dinlen değerli misafirim,
 25. güven ey KAMERŞAH gamın bitecek.
 Sana olsun feda bu şirin canım,
 güven ey KAMERŞAH gamın bitecek.
 feda ederim yoluna aziz canımı,
 niçin unutayım çektiğin derdi.
30. kurban etmek isterim sana varlığını,
 güven ey KAMERŞAH derdin bitecek.
 Âşık isen tut ateşli elimden,
 Bahçıvan ol kopar taze gülümden.
 Nefes alsın nefis kokulu vücudumdan,
35. güven ey KAMERŞAH derdin bitecek.
 Şimdi öğrendim fani dünya hilesini,
 tadıp gördük kavuşmanın tadını.
 Gerçek âşıklar kırar kafes bendini,
 güven ey KAMERŞAH derdin bitecek

Onlar kırk gün kırk gece çardakta eğlenmişler. Bir sabah ŞEMSİCANAN: "Ey ay yüzü yârim, babamın verdiği süre bitmiş. Ben tekrar yanına gidip izin alıp geleyim. Aksi takdirde, sırrımız ortaya çıkarsa her ikimiz için de iyi olmaz" demiş. Bunları dinledikten sonra

5. KAMERŞAH üzüntü içinde şöyle söylemiş:

Kurban olayım şirin sözlü cânâن,
ben nasıl dayanayım Sen gelinceye kadar.
Canımı vereyim, ey cihanın nuru,
ben nasıl dayanacağım sen gelinceye kadar.

10. Ayrılık oku battı başıma,
aci sen dökülen göz yaşına
Gidersen gel hemen yanına,
ne yapayım sen dönünceye kadar.

- ŞEMSİCANAN babasının önünde saygıyla selam vererek
15. yine kırk günlük izin istemiş. ŞAPERKUT: "çardağın havası sana iyi gelmiş. Hastalığna şifa bulunmuş"-deyip izin vermiş. Kapıda beklemekte olan KAMERŞAH, ŞEMSİCANAN'ın neşesinin yerinde olduğunu görüp sevinmiş. onlar tekrar muratlarına ermişler.

Günlerden birinde ŞEMSİCANAN: "Ey KAMERŞAH! bizim bu neşemiz uzun
20. süremez. Kafes içinde gizli gizli yürümekle gönlümüz kanmaz. SALMAS öneriyi candan kabul etmiş. SALMAS dedeye bu isteğini söylemiş. SALMAS dede:"oğlum bu çok tehlikeli yol padişah nasıl olurda fakirlerin isteğini kabul eder! Bu isteğin yerine o an benim başımı keser"-demiş. KAMERŞAH: "Elçiye zeval olmaz, diye bir söz var. Eğer bu isteğim yüzünden size ölüm gelirse ben canımı vermeye razıyim. Canım babacığım bana acı," -diye ağlayarak yalvarmış. SALMAS dede: "Hayırlı! alın yazında ne varsa görürüm, zaten günün birinde öleceğiz"-diyerek altın sazını eline almış ve padişahın sarayına doğru yola koyulmuş. ŞAPERKUT'un önünde diz çökerek şöyle söylemiş:

30. Sığınağım sensin padişahım sen, varacağım tek yerim sensin
gönlümün gerçek rahatlatıcısı sen, canıma can dayanağım sensin,
Gelip ben bu huzuruna mukaddes tahta,
Sadakat bende yoluna, kulak ver sen kuluna.

Arzuya ayıp yoktur, Elçiye zeval olmaz,

35. affet benim canımı, sana saadet çoktur.

Gelmiş ŞEMSİCANAN'a gerçek aşığı oğlan

İsteği reddebersen kapının önünde olur kurban.....

ŞAPERKUT'un SALMAS dedenin sözünü dinlemeye sabrı kalmamış ve sinirden "cellat" diye bağırmış. Hemen 18 cellat kılıçlarını çıkarıp hazır olmuş. Padişah emir verip: "Şahin Şah ve şevketine saygısızlık edip dil uzatan ihtiyarı derhal öldürün"-demmiş. Cellatlar

5. SALMAS dede'nin boynunu iplerle bağlayıp götürmüştür.

ŞAPERKUT'un bir akıllı veziri varmış. Cellatlara rastlamış ve "bu adamın günahı ne?" -diye sormuş. Cellatlar "elçi"lik olayını anlatmış. Vezir: "Ben dönençeye kadar bir şey yapmayın"-diye emir vermiş. ŞAH'ın yanına girip: "Ey padişah hazretleri! Kızı olanın evine "elçi" gelmesi iyiliğin işaretidir. Şeriatta

10. hiç bir zaman elçiye ölüm doğru değildir. Haksız dökülen kan için öbür dünyada ceza çekmek haktır"-demmiş. Padişah çaresiz kalmış vezir: "Eğer kabul etmezsem verilmeyecek kızın başlığı bitmez dendiği gibi, ağır istekler önerirsiniz vazgeçip gider"-demmiş.

- ŞAPERKUT vezirinin önerdiği gibi SALMAS dedeyi affederek ölümden kurtarmış.
15. SALMAS dede evine dönüp, cevap bekleyen KAMERŞAH'a-padişahın "başlık" isteğini iletmiş. Bu pahalı istekler KAMERŞAH'ın aklını başından aldı! ŞEMSİCANAN: "Bu istekleri nasıl yerine getirebiliriz? "Çaresi ikimiz İsfahan şehrine kaçalım. Mutluluğa kendimiz yol açalım". demiş KAMERŞAH: "yer yüzündeki ve gökyüzündeki cinlerin perilerin tümü ŞAPERKUT'un
 20. emrinde, biz nasıl kurtulabiliriz? en iyisi bana kırk günlük izin ver. Batıdaki çölün içinden geçen kutsal nehrin kenarına giderek Allah'a sıyınp göreyim kulunun isteğini yerine getirirse kötü olmaz"-demmiş. ŞEMSİCANAN: "Senden kırk gün ayrılmaya dayanamam, ne olursak birlikte olalım"-diye yolunu kesmiş. KAMERŞAH: "Ey sevgilim, benim yolumu engelleme umut varsa, ölüm korkusu olmaz",
 25. deyip şöyle söylemiş:

ŞEMSİCANAN engelleme beni, sen babanın hizmetinde ol,
gece gündüz ibadet et, sabah kalkıp dilekte bulun.
Ben giderim nehir kenarına gönlüm senden uzaklaşmaz,
ondan başka çare yok, ben de Allah'ın kuluyum.

30. Ben Allah'a zar ağlarsam başlıklarım istersem,
belki tanrımlı kulunun isteğini kabul eder.
Sen de yarım sabahlar, dua et ibadetle,
KAMERŞAH'a acı, bana iyi yolculuk dile.

- ŞEMSİCANAN bu sözleri dinletikten sonra:"bu kırk gün bana kırk yıl gibi gelir. O
35. zamana kadar benim halim ne olur"-deyip şöyle söylemiş:

Kurbanın olayım şirin sözlü yarımdır,
ben nasıl dayanırmı kırk gün oluncaya kadar.

Canımı veriyim aziz sevgilim,
ateşinde yanarım kırk gün doluncaya kadar

Bırakıp gidip canımdan olma,
acı gözünün yaşına kanına.

5. Gidersen erken dön benim yanına,
Sabrım kalmadı kavuşma gününe kadar.

Başka çare elimden gelmediğinden,
zayıfım yolundan alı koymaya.
Sensiz geçen günlerimden ölüm daha iyidir.

10. tez dönersin başka hadiseler olmadan.

KAMERŞAH, ŞEMSİCANAN ile vedalaştıktan sonra yola koyulmuş. Nehre girip "başlık" için Allah'a yalvarıp şöyle söylemiş:

Âlemi yaratan ey yüce tanrı,
yâre kavuşturmayı kolay eyle.

15. Beni horlama bana yardımcı ol Allah'ım,
yâre kavuşturmayı kolay eyle.

Dokuz yıldır öz yurdumdan ayrıyım,
yârla kavuşturmak için yüzüm sarardı soldu.
sana yalvarıyorum ey yüce Tanrım,

20. yâre kavuşturmayı kolay eyle.

KAMERŞAH 40 gün, 40 gece ibadet ile Allah'a yalvarmış. Taşlığı su getirip çardak kurmak amacıyla nehir kenarını tırnaklarıyla kazmış. Cefa çekmeyene sefa yoktur. Çare bulunmazsa saadet olmayacağı bilincine varmış.....sonra öyle bir Harembahçesi kurmuş ki KAMERŞAH ŞEMSİCANAN'a haber verip,

25. bahçeyi gezdirmek istemiş. ŞEMSİCANAN çok keyiflenip:"Ey canımın cânârı, Allah isteğimizi yerine getirmiş. yürü şimdi gezip eğlenelim"–deyip şöyle söylemiş:

ŞEMSİCANAN

kalem kaşlı, şirin sözlü KAMERŞAH,

30. ecrinle başlıklar hazır olmuş.

Ateşi yanar dolun ay gibi KAMERŞAH,
gayretin ile başlık hazır olmuştur.

KAMERŞAH:

yârim sana söylersem yürek sırrımı,
çocuğumuz bu bahçeyi görebilir mi?
kimsesizim seni istemeye kimsem yok,

5. baban seni ben garibe verir mi?

ŞEMSİCANAN

Görmüş müydün şahlar sözün tutar mı?
kılıçları al kanlara doyar mı,
Ayıramaz sözü sağlam olanı,

10. gam çekme ki başlık hazır olmuştur.

KAMERŞAH

Bir tek sende vardır benim muradım,
elindedir bütün takdir iradem.
senden başka yoktur benim sığınağım.

15. Şefaatli baban seni verir mi?

ŞEMSİCANAN

Ey vefalı böyle üzgün durma sen,
gam bıçağıyla yüreğimi dilme sen,
Hasret ile yüreğimi dilme sen,

20. bugün kavuşmak zamanımızdır.

ŞEMSİCANAN:"Ey KAMERŞAH! Şimdi her şey hazır. Çabuk babama elçi gönderip bildirelim. Rızasını aldıktan sonra, derhal nikah kıyalım"-demış.

Şimdi sözü Padişah'a getirelim: ŞAPERKUT bu haberı duyduktan sonra, vezirleriyle

25. birlikte bir eksiklik bulmak niyetiyle KAMERŞAH'ın hazırladığı dinlenme bahçesini görmeye gelmiş....

Ey ahalî hayalî cennetten bile yüz misli güzel süslenen bu bahçeyi gördükten sonra, padişah şaşa kalmış ve derin üzüntüye dalmış. "vermem" dese, kendi söyledişiş şeylereden daha fazlasını hazırlamışlar. "vereyim"dese

30. baba ve annesi belli olmayan bir adama vermeye canı istememiş Sonunda kızı çağırıp onun gönlünü soğutmaya karar vermiş.

ŞEMSİCANAN babası önünde saygıyla durup KAMERŞAH'ı övereş şöyle söylemiş:

KAMERŞAH'tan rivayet beyan etsem
yürekteki sözlerimi tarif edilmez.

Seni ne zaman kararsız görsem,
gözlerimin kanları boşça gitmez.

KAMERŞAH deyip adını bilip koymuşlar,
arslan gibi öyle erkeği kim doğurmuştur.

5. yüzü sanki tandaki dolunaydır,
güzelliğini ne kadar tarif etsem az gelir.

Boyunun görünüşü çınara benzer,
yüzünün güzelliği dolunaydır.

Gözlerinin nırları kudret doludur,

10. başı bana ömür boyu yeter.

Kim görmüştür bu yakışıklı yetenekli yiğiti.

aşkı ateş, gazabı ateş, yırtıcı kartalı.

Küçümseme bu gözlerden çıkan ateşi,

Sakın, kılıç, hançer hiçbiri kesmez.

15. Bir kaç yıl bağıda yürüdüm kaygı hasretle,
KAMERŞAH'ın firakında derdim elbette.
Kurumadı gözümden yaş bunca gurbette,
doğru söylüyorum baba, onsuz muradıma eremem.

Padişah bu sözü duyduktan sonra, nefretle hatunu Büvi Hanifeyi çağırıp: "Ey

20. hatun, senin bu kızında hiç terbiye yok mu? Benim yüzüme karşı böyle terbiyesizlik yapar mı? Şimdi bize ölüm hak olmuş"-deyip şöyle söylemiş:

Biz evleneli kırk yıl olmuş,
yetiştirdiğimiz çocuğumuz tek budur.

25. Dünya'da tek bir kızdı,
bundan başka bize şan şöhret gerek değil.

Bizim şerefimiz mukkaddes idi,
kızımızdan öyle bir eksiklik çıktı,
dünya'yı ben terk edeyim,

30. kızımız terbiyesiz çıktıgı için.

vazgeçtim terbiyesiz kızdan,
gözümüzün önünden çabuk yok et bunu.
dedikodu söylentiler kalmasın bizde,
yok olsun uğursuz olan evimiz.

Bu sözleri dinyelen Büvi Hanife çok üzülmüş:—"Ey padişah, Allah Şahittir ki kızınızın bu işlerinden haberim yok. Siz yedi iklimdeki her şeyin padişahı olarak çare bulamamışsınız. Ben ne yapabilirim? Ben aciz bir kadınım Halkın dediği doğrudur. Onlara Allah Sevda 5. vermiş. Bizde ne çaresi olsun? "-demiş.

ŞAPERKUT büyük nefret içinde gaipten ortaya çıkan KAMERŞAH'ı yok etmek istemiş. Cellatlarının başına geçip, atlarını hazırlatıp yola koyulmuşlar. yolun yarısına varır varmaz şahin atı tökezlemiş, ŞAPERKUT yere düşmüştür. Ondan sonra gözü kör, kulağı sağır olmuş. Ülkenin dörtbir

10. yanına haberci gönderip Lokman hekimleri çağrıtmış. Hiçbir "Kim ŞAPERKUT'un hastalığına şifa bulursa, şahlık tacı bütün servetiyle beraber verilecek; şifa edemezse kellesi alınacak"- diye emir çıkarmış yedi iklim dört bucaktan gelen hekimlerin
15. hükümdarların, falcıların padişah'a şifa bulamadıkları için kelleleri kesilmiş. KAMERŞAH bu haberi iştip ŞEMSİCANAN'a şöyle söylemiş:

iyiliğe kötülük herkesin işidir,
kötülüğe iyilik erkek kişinin işidir.
İzin ver varmaya, saha şifa bulmaya,
20. kör olan gözüne nur koymaya.

Korkma SALMAS dede yol bulur,
Umudunu yok etmezsen yürüdüğüne yol ferah olur.

KAMERŞAH'tan bu sözü dinleyince ŞEMSİCANAN ırkılmış. Onu engellemek için ŞEMSİCANAN şöyle söylemiş:

25. Tevekkül deryası'na salma gemi
taş yürek babamdan umut bekleme.
Ejderha önüne gideceğim deme,
gidersen hayatı kalacağım deme,

ya şevkin varlığı şahlık tahtında,
30. güvencin yokmuydu aşkın bahtına.
Engeller getirip fırsat vaktine.
Canıma cefalar vereceğim deme.

- Nice seçkin lokman hekimler öldü,
ŞAH sarayı şehit ile doldu.
35. Şöhret, ün ecel oldu,
sen de onu alacağım deme.

KAMERŞAH, sevgilisi ŞEMSİCANAN'dan bu sözü dinleyince çok rahatsız olmuş. "-Ey ŞEMSİCANAN'ım, ben padişah olmaya tamah etmiyorum. Padişahı görelim bakalım. Sözünde durmazsa başımıza gelecek olanı öğrenelim. İyilik yaparsan adın, kötülük yaparsan feryadın kalır. Kendime güvencim tam, sen umudunu kesmeden bana izin ver, bugün sana

5. iyi haber getireyim"-demis.

ŞEMSİCANAN çaresiz KAMERŞAH'a söz vermiş: "Cömertliğini kabul ediyorum. sana yardımım şu olsun"-demis. koltuğunun altında asılı sırlı muska'yı çıkarıp KAMERŞAH'a uzatmış.

-KAMER ŞAH öfkeyle bunu ne yapacağım? demis.

10. "-Bu kutsal muska ağızında doğmuşum pır üstadların söylediğine göre bu muska içinde ölüyü diriltecek hayat ilacı varmış. İlaççı SALMAS dede bunun sırrını bilebilir"-demis. O canlı aşk nefsiyle iyi yolculuk dileyerek KAMER ŞAH'ı uğurlamış.

15. KAMERŞAH derhal SALMAS dede'nin yanına gelmiş. Onlar uzun süre ŞAPERKUT'un başına aniden gelen hadiseyi birlikte konuşmuşlar. Cihan fallarını açıp çareleri yazmışlar. Akıl kanlarından inci taneleri çıkarmışlar. SALMAS dede aleme açıklamadığı sırlı ilaç paketini açmış. Canlı yılan tohumuna sevgi otunun kokulu ot cevheriyle karıştırarak merhem yapıp tedavi edici hayat cevheri hazırlamış ve vermiş.

20. "-Ey oğlum KAMER ŞAH bu ilacı üç defa gözüne sürerse gözü açılır. Nohut gibi yerse , sağırlığı iyileşir. Saraydaki beylerin önünde padişah'tan söz aldıktan sonra, kabiliyetini göster"-diye SALMAS dede dua ile KAMER ŞAH'u uğurlamış.

25. KAMERŞAH, saraya girdiğinde saray beyleri alay etmeye başlamış. "-Ey yiğit sen de ölmek istiyorsun her halde, ilk önce arka bahçeyi bir dolaşıp gel sonra kılıç altına yat"- diye emir vermiş. Baktığında insan başlarından dağ olmuş. KAMERŞAH'ın yüreği ırkılmış. "yiğit sözünden dönmez, arslan izinden dönmez. Başının alınmasından korkup arkama

30. dönersem, vicdan azabı çekerim. Ben irademden vazgeçmem"- diye KAMERŞAH cellatların elindeki kana boyanmış kılıçları umursamadan ŞAPERKUT'un yattığı döşegen yalnızca gelmiş. SALMAS dede'nin söylediğilerini yerine getirmiş. ŞAH'ın yanında ağlayarak oturan BÜVÜ Hanife Ayım taahütname yazıp baş mirza'nın mührünü basmış. Ondan sonra KAMERŞAH marifetini göstermiş. Hepsi SALMAS dede'nin

35. söylediği gibi olmuş. ŞAPERKUT hemen gözünü açmış ve konuşmaya başlamış, KAMERŞAH'ı kutlamış. Saray içi şenlikle dolmuş. KAMERŞAH "-ŞAH olma isteğim yok. Ben isfahanlıyım. Memleketinize şah olmak elimden gelmez. Şahlık yerine ŞEMSİCANAN ile evlenmeye izin verirseniz yeter"-demis.

Padişah ŞAPERKUT halk önünde senedi hatırlayıp çaresiz kalmış. Kızını KAMERŞAH'la evlendirmeye mecbur olmuş. Herem bahçesinde kırk gün kırk gece düğün yapılmış KAMERŞAH ile ŞEMSİCANAN çok mutlu olmuş.

5. Altı yıl sonra KAMER ŞAH, iki oğlan bir kız babası olmuş.

Şimdi sözü İsfahan Şehri'nin padişahı Hüseyinden dinleyelim:

Padişah Hüseyin, Oğlu KAMERŞAH'tan ayrıldığından on yıl sonra bircik oğlunun derdine ağlamaktan gözü görmez olmuş. Gece ve gündüz Allah'tan oğlu KAMERŞAH'ın esenliğini dileyip dua edermiş:

10. Kudretinden dünya'yı yaratan Allah,
oğlum KAMERŞAH'ı senden dilerim.
Derdim çok tanrıım sen ol yardımcı,
KAMERŞAH oğlumu senden dilerim.

Cennetin çocukları Hasan ile Hüseyin*

15. Kerbelada şahit olan yetmiş iki kişi
kör gözlerimi eyleyen aydın,
KAMERŞAH oğlumu senden dilerim.

Şah Hüseyin'i bu azaptan kurtar,
dergahına söyler oldum münacat

20. İsteğimdir şu oğlumu gönder erken,
KAMERŞAH oğlumu senden dilerim.

Birgün KAMERŞAH rüyasında babası ile annesini görmüş. Yeniden ayrılık ateşi alevlenmiş. ŞEMSİCANAN'a: "Ey vefalı yarım memleketimden ayrılan çok yıl oldu. Ana yurdumu, babam ile annemi,

25. çok özledim. Onlara gitsem ne dersin?-demis. ŞEMSİCANAN:"-Ey canımın cananı yüreğimin parçası, senden bir gün ayrırsam yaşamamadansa ölmem daha iyidir. Nereye gitsen beraber olurum. Eğer, kader ölüm ise, beraber ölüruz Dünyanın güzelliği ve derdini seninle birlikte göreceğim,"-demis.

30. KAMERŞAH: "Öyle ise, padişahtan izin isteyelim, izin verirse beraber gidelim"- deyip padişah'a gidip şöyle söylemiş:

Anaklı babalar demet demet çiçeğe benzer,
Anasızbabasızlar nereye giderse horlanır.

Mekkeye giderim dersem yurdum daha kıymetli,
 Mekkenin ululuğu ana ile berabermiş
 Bu geceki rüyayımda, yurdumu gördüm,
 ana yurdumu görmeden ölürem, çok zor gelir bana.

5. Allah güç verirse babamı arayıp bulayım,
 vatanı olanlara güzel sıfatlar yâr imiş
 izin verirseniz şimdî o İsfahan'a döneyim
 Vatanını seven oğlan için yabancı yer yurt değil, cennet bile dar gelirmiştir.

- KAMERŞAH bunları söylediğten sonra, padişah:"Ey oğlum, kaderin gücüyle insan
 10. ayağı değmemiş cinlerin perilerin şehrine geldiniz. Şimdi dönmeniz mümkün
 değildir"-demîş. KAMERŞAH: "annem babam ve yurdum için beş adım atıp şehit
 düşersem pişman olmam. Beni bu yoldan çevirmeyin"-diye yalvarmış.
 Padişah:Kızına "-Ey kızım ŞEMSİCANAN! insanlar vefasızdır, sen gitme"-demîş.
 Bakalım ŞEMSİCANAN

15. ne demiş:

Leyla ile Mechnun geçmiş dünyadan,
 onlar ne zaman öz aşından ayrılmış.
 Canan için candan geçmek güzeldir,
 Şirin FERHAT için aziz canını vermiş.

20. KAMERŞAH'a sevgim çok olduğundan,
 üç yüz altmış yıl yürüyerek gezdi.
 yarımda vefalı olma iradesi olduğundan,
 Sabrederek sonunda isteğine kavuşmuştur.
 Şimdi beni yolumdan vaz geçirmek gereksiz,
 25. bize şefaatle izin verin.
 yordan ayrılmaya takatim yoktur,
 Sizin için tanrı'ya dua edeceğim.

Padişah bunları dinleyip kızından ayrılacağı için çok ağlamış. Sonunda çaresiz izin
 vererek şöyle söylemiş:

30. Oğlum KAMERŞAH burdan gideceksin,
 kızım ŞEMSİCANAN'ı sana emanet ediyorum.
 Allah saldı ayrılığın derdine,
 Tek kızımı sana emanet ediyorum.
 ŞAPERKUT der taç ile tahtım,
 35. az kalmış ölmeye vaktim.
 Böyle imiş kara bahtım
 aciz kızımı sana emanet ediyorum.

Muradıma yetemedim ben ne yapayım,
 ŞAH olmama rağmen gam içindeyim.
 Neden erken bu dünya'dan gitmedim,
 Kızım ŞEMSİCANAN sana emanet.

5. ŞAPERKUT, KAMERŞAH ile ŞEMSİCANAN'ı ağlayarak uğurlamış. Karı-Koca Üç çocukla eyerli atlara, yolculukta gerekecek eşyalarını yükleyip İsfahan şehrine doğru yola koyulmuş. Böylece yürüyerek, 360 sene sürecek olan yolu, 40 günde katetmişler. Diğer bir söyletiye göre, ŞAPERKUT'un cinleri perileri İsfahan'a 40 saat'te götürüp geri dönmüşler.
10. KAMERŞAH kendi şehrinin tanıyamamış. Bu sırada bir grup kız ve delikanlı koşarak onların önüne gelmiş. KAMERŞAH onlardan anasını ve babasını sorup şöyle söylemiş:

yüzü dolunay gibi gençler,
 ŞAH HÜSEYİN adlı babam burda var mıdır?

Çocuk için bağırı kebab olanlar,

15. Ana ve babam burda esen var mıdır?

Allah Hiç bir kula gördüğüm günü göstermesin,
 yürek; bağırı aşk ateşinde yanmasın.
 yıllar yılı çöllerde gezmesin,
 İsfahan'da babam Hüseyin var mıdır?

20. Beyan etsem cananlara zârimi,
 ben bütün varlığımla çocuğumu alıp geldim.
 Halk ve vatan sevgisi kavurdu benim canımı,
 beraber büyündüğümüz dostlarım hayatımdır?

KAMER'in yurda geldiğinden haber verin,

25. Sevgilisi ŞEMSİCANAN'ın beraber geldiğini de.
 İki oğlan, bir kız çocuğu olduğunu
 Gülcemal adlı kız kardeşim var mıdır?

Sohbet etmekte olan kız ve delikanlıklar içinde Gülcemal da varmış. Bunları dinledikten sonra, Gülcemal, kendini KAMER ŞAH'ın kucağına atıvermiş:"Ah! ağabeyim"-

30. deyip zâr zâr ağlayarak şöyle demiş:

Üç yüz altmış yıl süreyle yürümeye karar veren,
 ŞAHHÜSEYİN'in oğlu musun bir bir beyan et.*
 Bunca yıldır yad ellerde cefalar çeken,
 Ağabeyim misin, yoksa değil misin bir bir anlat.

Çok ağlayan babamın göz yaşları tozdan topraktan çamur haline geldi,
 Nazik anamın yüreği zahmetler ile doldu.
 Kız kardeşim Gülcemal gamlanır oldu,
 Gerçeği anlat, ağabeyim misin, yoksa değil misin ?

5. Kız kardeşin Gülcemala yetti çok figan,
 Senin yokluğundan İsfahanı kapladı dert.
 Seni aramak için sevenlerin, dostların gitti her tarafa,
 ağabeyim isen geçmişini tek tek beyan et.

Bu konuşmayla iki kardeş zâr zâr ağlayıp kucaklaşarak görüşmüşler.

10. Gülcemal hemen şah Hüseyin'e haber yollamış, 15 yıldan bu yana KAMER ŞAH'ın hasretinden hasta olup yatan annesi aniden bu haberi duyuktan sonra, kalkıp KAMERŞAH'ın önüne çıkmış. Oğlunu görünce bayılmış. Bayılıp kendine gelmeden vefaat etmiş. KAMERŞAH'ın annesinin cesedini üç gün beklettikten sonra, görkemli bir törenle defnetmiş. Babası olan ŞAH Hüseyin'in mübarek dizine baş koymuş.
15. Ondan sonra, kaf dağından getirdiği tılsımlı hayat suyunu ŞAH Hüseyin'in gözüne sürmüş. Gözü hemen iyileşmiş. Oğlu KAMERŞAH'ı tekrar bağıra basmış. Ondan sonra, padişah Hüseyin daha üç yıl yaşamış. Daha sonra ŞAH Hüseyin'in yerine Halk KAMERŞAH'ı İsfahan'ın padişahı yapmış. KAMERŞAH Ülkesini düzene sokmuş. Ana vatanını gül kokosuya doldurmuş.

(Uygur Halk Destanları sayfa 145-186)

HÖRLİKA İLE HEMRACAN

Çin Ü Maçın Ülkesinin Hisrav adlı bir padişahı varmış. Padişah günlerden birinde şöyle bir rüya görmüş. rüyasında bir olay olmuş. Eline bir bülbülguya (1) konmuş, çok hoş tatlı bir sesle ötüğormuş. Padişah aniden uyandığında elinde hiç bir şey bulamamış. Bu 5. olaydan sonra, onun kalbi bülbülguya'nın aşkıyla yanıp tutuşmuş.

Padişahın üç oğlu varmış. büyüğünün adı Askerşah, ikinci oğlunun adı Nurdunşah, küçüğünün adı Hemracanmış.

Padişah hemen oğullarını çağrıp durumu anlatmış: Yedi kıtayı dolaşıp üç ay içerisinde bülbülguya'yı bulup getirmezlerse her iki dünyada da onlardan razı olmıyacağini 10. söylemiş.

Bu üç oğlan, babalarının isteğini yerine getirerek babasına iyilik yapmak için yolculuğa çıkmaya hazırlanmışlar.

Askerşah ile Nurdunşah erkek kardeşleri olan Hemrecanı kıskandıklarından, ona duydurmadan yola koyulmuşlar.

15. Sözün kısası, Hemracan da durumu öğrendikten sonra, babasına hizmet için canını feda edip, on gün sonra sefera çıkmış. Üç yol ağzında ağabeylerine ulaşmış. Bu yerde taşa yazılmış üç cümle varmış:

Birinci yolun ağzında "giderse gelir", ikinci yolun ağzında "ya gelir ya gelmez", üçüncü yolun ağzında "giderse gelmez" diye yazılmış.

20. Askerşah ile Nurdunşah erkek kardeşleri Hemrecanı gözden uzaklaştırmaya karar verdikten sonra, - herbirimiz ayrı yola giderek bülbülguya'yı arayacağız. Hangi yola gideceğimizi sırasıyla büyükten başlıyarak seçeceğiz demişler.

Hemracan memnuniyetle:

25. - Ağabeyler, sizin dedığınız gibi olsun demiş. Askerşah "giderse gelir" yazılı yola, Nurdunşah "ya gelir, ya gelmez" yazılı yola gitmiş. Hemracan ise, "ya allah" diyerek "gitse gelmez" yazılı yola koyulmuş. askerşah ile Nurdunşah yola bakıp başlarını kaşmışlar, ne yapacaklarını bilememişler, gözleri yaşla dolmuş.

Şimdi sözü "gitse gelmez" yola getirelim.

30. Sözün kısası, Hemracan insan ayağının basmadığı çöllerde uzun süre dolaşmış çeşitli mücüzilerle karşılaşmış. Karnı açıldığı zaman kamış ile meyan kökү yiyp, susadığı zaman yağmur suyu içerek kum tepelerinden geçmiş. Yol yorgunluğundan dermansız kalan Hemracan uykuya dalmış. Rüyasında hızrı görmüş. Hızır bembeyaz sakalını okşayarak:

35. "Oğlum nereye gidiyorsun" diye sormuş.. Hemracan da babama hizmet için iyi niyetle yola çıktım" diye cevap vermiş.

Hızır: "arkana dön oğlum! sen tehlikeli yola girmișsin" demiş.

Hemracan: "Ölürüm de, yolumdan dönmem" diye karşılık vermiş.

Hızır başını sallayarak: "çok iradeli bir yiğit gibi gözüküyorsun, sana iyi yolculuklar dilerim, muradına kavuşacaksın diyerek dua etmiş:

Çin - Maçın'den çıkışınca,

5. girdin bir tehlikeli yola,

Halkının umudu sana yâr olsun,

her zaman görevini anımsa.

Baba hizmeti de uludur.

Ama güçlük ile doludur.

10. Arslan yolу nurludur.

Her zaman ülkeni anımsa.

Dümdüz değildir yolların

bütün gözler sendedir.

Seni sever huri peri kızların,

15. Her zaman mutluluğu anımsa.

Güllerin açılsın hep güzel

Dost olsun bilginler sana,

yoldaşın, yârin olsun işte

her zaman sözünü anımsa.

20. Bu şíirden sonra hızır demiş ki:

- Ey oğlum, 15 gün daha yol yürürsen, bir pınara varırsın, Pınarın suyunu içme, eğer canın çok isterse etrafa bak, hepsini anılsın" deyip yok olmuş.

Hemracan uyandığında etrafında hiç kimseyi görememiş. Yerinden kalkıp tekrar 25. yoluna devam edmiş. Çok yol yürümüş 15 gün yol yürüdüktен sonra, pınar başına gelmiş. Çok susadığı için sudan kana kana içmek istemiş. Lakin hemen gördüğü rüyayı hatırlamış ve etrafa bakmış. Pınar kenarı, karga, kaplan, panter gibi canlıların ölüleri ile dolmuş. "Kendi kendine hızır hepsini biliyormuş, bu zehirli pınarmış" diye o pınara

30. bakmadan gitmiş. Uçsuz bucaksız çölde tek başına giderken, heybetli bir kümbete rastlamış. Konaklamak için içeri girmiştir. Hemracan içerisindeki güzel kokuyu koklayınca sarhoş olmuş. biraz sonra büyük bir gürültü duyulmuştur. Hemen ardından bir grup çihlitenler askerlerini alıp kubbeye gecelemek için gelmiş. Hemracan bunları duyuncaya bir köşede sessizce oturup dinliyormuş.

Çıhlitenlerin piri:

- "Ey çıhlitenler, böyle gecelersek uykuya dalarız. Bunun için hemen Hürlika'ya haber yollayın" diye emir vermiş.

5. Çok geçmeden peri kızı Hürlika çıhliten piri önünde selam vermiş.

Çıhlitenlerin piri demiş ki:

- "Ey peri kızı Hürlika, bu oturan halkınıza kendi elleriniz ile birer kadeh zemzem ikram etseniz nasıl olur?" Hürlika "bağış üstüne" diyerek kadehi zemzem suyuyla doldurup çıhlitenlere ikram edmeye başlamış. Hürlikanın gözü kubbe'nin köşesinde oturan Hemracan'a dikilmiş. Hemracan şöyle bir başını

10. kaldırdığında, gözü Hürlika'nın ateşli gözü ile karşılaşmış. Şimşek çakmış gibi her ikisinin kalbine de gizli bir ateş düşmüştür. Bu anda Hörlika'nın elindeki altın kadeh yere düşmüştür.

Çıhlitenlerin piri bu durumu görüp çok şaşırılmış. Gönlünde bir özlem ortaya

15. çıktı. sabah vakti olduğunda çıhlitenlerin piri demiş ki:

- Ey peri kızı, size bir kişi âşık olmuş, Hiç insan ayağı değmemiş bu toprağa teşrif ettiğine göre, bu yiğit, cesur vefakâr görünüyor. Kabul ederseniz size mutluluklar dilerim" demiş ve onları yanlış bırakıp yola koyulmuş.

20. Hörlika sormuş ki:

- Ey yiğit! Siz Kimsiniz? Nereden geliyorsunuz?

Hemracan şunları söylemiş:

Babam âşık olmuştu bülbüle,

Üç kardeş aramak için koyulduk üç yola.

25. Bunca aradık erişemedik ona

Bu sebepden feryad-figân ederim.

Hemracan Hörlika'nın kim olduğunu sormuş. Hörlika ise cevap yerine tuhaf bir biçimde gülmüş ve bir parça ateş'e dönüşerek göze çıkmış. Ona gönlünü vermiş olan Hemracan arkasından kovalamış. 30. Ona yetişene kadar peri kızı Hörlika kendi karargahına varıp sonra, emri altındaki kişilere şöyle söylemiş:

"-Ey halkım aramızda bir kişi ortaya çıktı. Onun önüne çıkararak onu deneyin. Derdi ne bir anlayın".

Devler periler bir araya gelerek Hemracanın önüne kumdan çok yüksek barikatlar kurmuşlardır. Hemracan yola devam etmek için çaresiz kalmış. Kumdan geçmeden yorulmuştur. Gittikçe kuma batmaya başlamış. Bu durumu şiirle söyle dile getirmiştir:

Vuslat arayıp bu yere gelmişim,
 Nasıl kurtuldum nereden bilirim.
 Çeşme arayıp bu çölde ölürum,
 Kargalar için gerçek düğündür bu gün.

5. Felek beni bu göllerden geçirse,
 Başıma gelen şu tehlikeyi atlatsa.
 Aciyip da beni muradıma erdirse,
 gözümden dökülen yaşlarım kandır bu gün.

Göremedim yârin bahçesindeki nar mı,
 10. Acep o yâr benim gibi yanar mı,
 Vuslatına deli gönlüm doyar mı,
 Bana göre onsuz dünya gecedir bu gün.

Günahım yok felek beni hor kılama,
 Âcizlere geniş bağrıñ dar kılama,
 15. mert bende'yi nâmertlere yar etme
 Sevdanın başa düştüğü gündür bu gün.

Hemracan bu dörtlükleri hüngür-hüngür ağlayarak okumuş ve uykuya dalmış. Rüyasında aniden karşısına hızır çıkışip ağızına su damlatmış. Uyandığında da etrafında kumdan başka hiç bir şey görememiş.

20. Cinler ve perilern Hörlika'nın yanına dönerek Hemracan'ın derdini iletmış. Hörlika tekrar denemek için cinlere:

-"Şimdi direği bitirdikten sonra, onun gözüne kum-toprak vurun" demiş. Cinler bu emri derhal yerine getirmişler . Hemracan rüzgâra bakıp şu şiirleri okumuş:

25. Haber götür ey bad-i saba,
 Selam söyle benden yâre
 kendi gül, dudakları gonca,
 dişleri benzer inciye.

Ben halkın kölesiym

30. dönsem eğer, döker kanım,
 dönmem ben, boşsa elim,
 şeker dudaklı yâre söyle.

Hemra derler adıma
Kime söyleyim derdimi,
Allah versin ömrümü
Hörlika yârime söyle.

5. Cinler periler Hemracan'ın selamını Hörlika'ya ilettikten sonra, Hörlika: "defa, defa üç defa" diye bir söz vardır. Son defa da kendim bir deneyim ,iyiliğini ondan sonra öğreneyim", deyip tahttan inmiş ve tarla kuşu kılığına girmiştir. Öterek Hemracan'ın başının üzerinde dolaşmıştır.

Hemracan: "Tuhaf şeyi neyse kanatlı bir canlı olmuş selamımı sevgiliye 10. iltebilse ne kadar güzel olurdu" deyip şunları eklemiştir:

Hüda beni yarattı
Kapkaranlık gecede,
ben kaldım gurbet elde,
çöl ve ova içinde.

15. Gül yüzüm sarardı, soldu,
kaldım figan içinde.
Yârim orda oynar durur,
bahçelerin içinde.
Gökteki tarla kuşu,
20. Ötmezsen ne olur,
Şu miskin gönlümü üzmezsen ne olur.
Gönlümdeki pişmanlığım,
çiçek açsa ne olur.
yol göstersen cennete,

25. cehennemden uzak tut, ne olur.
Şaşkın kaldım çöllerde,
yol göstersen ne olur.
Benden yâre,
haber versen ne olur.

30. Tarla kuşu Hemracan'a yol göstermiş. Biraz ileride büyük bir Ali kaleyi gözükmüş. Hemracan: "Acep bu kale içinde ne karamet olabilir" diye yaklaşarak baktığında kalenin tüm duvarlarının altından yapıldığını görmüştür. Kaleye girmiştir. Kalenin içinde öyleme bir bahçe varmış ki, çimenlikte güller açmış. Bülbüller ölüyormuş. Kalenin içi bir çok nimetlerle dolmuştu.

35. Hemracan şaşkınlıkla bir süre bahçeyi dolaşmıştır. Kalenin ortasına bırakılmış olan elmayı görmüştür, elmayı koklamak isteyince elma kaybolmuştur. Hemen bir sarı şahine dönüşmüştür. Kanadını gerip çırptığında, bahçenin

içi cin ve periler ile dolmuş.

Hemrecan: "Ey insanlar! bu ne keramet?" diye tedirginlige kapılmış. Ardından bir grup tarla kuşu ötüşerek, bahçede huriler ortaya çıkmış. Onların güzelliği güneşten daha fazlaymış. Bir anda bir ş;ahin kanadını 5. açarak Hörlika'ya dönüşmüşt. Hemracan güllelerin arasında sakin bir yere saklanmış. Hörlika, yüzünden peri örtüsünü çıkarınca devler periler: "Bahçemiz'den insan kokusu geliyor" diye sıkâyet etmişler.

Hörlika: -"Hemen arayın, eğer kimse varsa, zarar vermeden bana getirin" demiş. Devler periler bahçeyi aramaya başlamışlar. Güller arasında Hörlikayı gören Hemracan, 10.kendini belli etmemek için içtenlikle şu şiiri okumuş:

Ne kismetir gözüme,
yâr göründü göründü.
Onun güneş yüzünden,
15. can ver şimdi, ver şimdi.

Izin ver bahçeye gireyim,
güzel gülün'den alayım,
boyunu posunu göreyim
bahçelerde seyran eyle, sen şimdi.

20. Kavuştum sonunda sultanıma,
Bana dert çektiğim yârime.
Can katıldı canıma,
ver elini ver şimdi.

Hörlika Han, Hemracan'ın sesini duyduktan sonra, onu teselli etmek için şu sözleri 25. söylemiş:

Ey yârenler temiz inançlılar
yaralandım yâr derdinden.
Aşk ateşiyle yandım,
Aşık oldum yâr derdinden.
30. Bende hiç rahatlık yok,
geçmiş günlerde huzur yok,
Bundan büyük felaket yok,
ölür oldum yâr derdinden
Ateş gibi yanar oldum,
ayrıkta yaşar oldum.

Seni özler oldum,
 ölür oldum yâr derdinden.
 Benim adım Hörlikadır,
 Fani dünya degersizdir,
 5. gördüğüm hep cevr ü cefadır,
 ölür oldum yâr derdinden.

Hörlika'nın bu söylediklerini dinledikten sonra, Hemracan'ın içi rahatlampı. "Yârim Hörlika'nın durumundan haberi varmış"-diye düşünmüştür. Bu sırada devler-periler gelip, Hörlika'ya hiç kimseyi bulamadıklarını haber vermişler. 10. Hörlika demiş ki: "Ey Hemracanım! Şimdi kendini tanıt, perilerin hepsi senin cemalini görsün." Hemrecan güller içinden çıkarak, Hörlika'nın önüne gelmiş. Onlar birbirlerine nerde olduklarını sormuşlardır.

Hörlika:

Ey insanoğlunun Soylusu
 15. sana feda olayım nerden gelirsin?
 Aziz vatan'ın İlkbahar mevsimi
 sana feda olayım nerden gelirsin?

Hemracan:

Beni sorsan, Çin-ü Maçinliyim,
 20. vuslat arayıp şaşkın şaşkın gelirim.
 Kaç gündür ayrılık derdindeyim,
 yandım, piştim sevgi ile gelirim.

Hörlika:

İnsan bu kadar geç mi gelir dostuna,
 25. göz mü diktin canıma.
 Kondurayım seni sinem Üstüne,
 sana feda olayım nerden gelirsin

Hemracan:

Ömrüm geçti seni beklemekle,
 30. Hasretinle sofran gibi sararıp,
 nice gündür uzun çölleri arayıp,
 Arayarak seni, issız ovalardan gelirim.

Hörlika:

Ne yapayım senin âhu-zârına,
bil ki arayıp kaç kez gittim yerine.

Ayak bastığın yere canım serilir,

5. sana feda olayım nerelerden gelirsin?

Hemracan:

Gerçek âşığım anla yüzümün renginden,

kölen gibi gitmeyeceğim kapının önünden.

Sana kavuşmak için vazgeçmişim her şeyimden,

10. seni arayıp bu yerlere gelirim.

Sözün kısası, "insanoğlunu vefasız diye duymuştum, tekrar deneyeyim" deyip
Hörlika Hemracan'a şöylime söylemiş:

"Ey Hemracan! yanınızda kırk bir hû'i peri var, istedığınızı seçip, gönü'l eglendirin".

Hemracan küsmüş şekilde: 15. "Hörlika han! Aklından ne geçiyor senin? benim gönlüm
sende, ben sana bağılıyım" deyip şunları söylemiş:

Gönlümdeki şudur ki sana köle olayım,
gönlündeki nedir, sen ne düşünürsün?

Aşk ateşin etti beni pervane

20. gönlündeki nedir, sen neyi düşünürsün?

Amacım şu ki ben de olsam elinde,
dudaklarımı bırakısam şırın dudaklarına,
ben sarılsam senin nazik beline,
gönlündeki nedir, sen neyi düşünürsün?

25. Şarap içsem hoş mübarek elinden,

ansızın gelse bile dönmem asla ölümden,

Kurban olayım kara nergis gözüne,

- gönlündeki nedir, sen neyi düşünürsün?

Hemracan'ın bu şiirini duyan hûriler, periler anlamlı anlamlı birbirlerine bakarak
30.ortadan kaybolmuşlar. Hörlika ile Hemracan bahçede başbaşa kalmışlar. Birbirlerine
doyamadan birbirlerinin güzel yüzüne bakıp sadece gönü'l sözüyle

söyleyip bir şey diyemeden günler geçip gitmiş. En sonunda Hörlika gücünü yitirip altın sazını eline almış ve şöyle söylemiş:

Bugün benim olursun ey misafirim,
sohbet et ey yoldaşım devran senindir,

5. sana kurban olsun bu şirin canım,
güneş gibi aç ey Hemram devran senindir.

Seni anıp vazgeçtim gül-i zârımdan,
haberdar olun benim ah ü zârımdan.

Gögsüm arası elmazârımdan,
10. koparıp gör ey Hemra'm devran senindir.

Âşık isen tereddüt etme ölümden,
bahçıvan olup koku al taze gülümden.

Anladım ateşli sırrını sözünden,
oyna, gül Hema'm devran senindir.

15. Sevgiyi güçlendirelim biz bu dünyada
Hemracanım ömrün uzun olsun ziyade.
Beni sana uygun görmüş irade,
Elimi tut ey Hemra'm devran senindir.

Hörlika ile Hemracan bahçe içinde daha birkaç gün etrafın seyrine dalmışlar.
20. Güllerin kuçağında aşklarının büyüklüğünü yaşamışlar. Günlerden bir gün Hörlika han sevgilisi Hemracanı sessiz bir durumda görmüş. HÖRLİKA:

-Ey Hemracan, derdin nedir? Neden öyle inliyorsun? demiş.

Hemracan ile Hörlika birbirlerine hallerini arz edip içtenlikle söylemişler:

25. HÖRLİKA:

Kurban olayım ay misali yarım,
niçin böyle ah u figan edersin?
Sözünü dinlemeye yoktur sabr u kararım,
söyle neden ah u figan edersin?

30. HEMRACAN:

Göz yaşam anlatmaya yeter dertli halimi,
şuna her an ah u figan ederim.
Kardeşlerim düştü benim aklıma,
Buna her an ah u figan ederim.

HÖRLİKA:

Bahçivanım, bağım içre yârin var.
bahçede elma ile narım var.

Ne ağlarsın humar gözlü yârin var.

5. niçin böyle ah u figan edersin?

HEMRACAN:

Bir damla su bile geçmez benim boğazımdan,
ayrı düştüm vatanımdan ilimden,
nasıl çıkar ata sözü dilimden,

10. buna her an ah u figan ederim.

HÖRLİKA:

Sebep nedir, onu aramaya çıkarsın,
şirin canı hicran atışıyle yakarsın.

Cana dokunur ah çekip ok atarsın,

15. söyle neden ah u figan edersin?

HEMRACAN:

Babam görmüş bülgoya düşünde
bulmak şarttır onu üç ay içinde,
gönlüm gezer hem gündüz hemde gece,

20. bu nedenle ah u figan ederim.

HÖRLİKA:

Hörlika han der ki, bu gönül ihtiyacı,
bülbül olsa, olur onun ilacı

Terki didar kılmak günah rivacı

25. yine neden ah u figan edesin.

Hemracan kısaca: "Ey melikem, babamın rüyasında gördüğü bülbulguya'yı aramak için yola çıktığında senin aşkına rastladım. Babam üç aya kadar sabırı var, üç aydan geçerse sana ölüm var" demişti. Şimdiye kadar bülbulgoya'yı bulamadım. Bunun için ah çekmeten başka çarem yok", demiş. Hörlika: "Bülbulguyanı 30. bulmanın çaresi var, o ablam Hörzepiranın bahçesinde altın kafeste asılı. Istersen benim dinlenme bahçemde keyif sürerek otur bülbulguya'yı ben alıp getireyim" demiş. Hemracan: "Kendim çaba göstererek alıp geleceğim, hazırı sahip çıkmam" diye karşılık vermiş. Hörlika: "Öyleyse seni bir saat içerisinde Simen bahçesine bırakısın".

diye en yararlı, kabiliyetli kişilerinden olan dev kaknusuyu* çağırılmış Hörlika, Hemracanı onun üzerine bindirerek: "Sapasağlam Simen bahçesine götürüp, geri getirir", demiş. Kaknus selam verdikten sonra, göğe doğru uçmuş ki, Ey insanları göz kırıp açincaya kadar Hemracan'ı Simen bahçesine indirmiş. Hemracan, Simen bahçesi'nin Hörlika'nın bahçesinden daha büyük olduğunu görmüş. Bahçe içerisinde dolaşarak Hörlika'nın tarif ettiği yere gelmiş. Söylediği gibi bülbülgoya altın kafesin içinde yükseğe asılıymış. Hemracan zorluk içinde kafesi alıp yola koyulmuş. Bir süre geçtikten sonra, "babamın Aşık olduğu kuşun özelliği nedir, bir bakayım". 10. diye altın örtüsünü açmış, müthiş bir güzellikte bir kuş görmüş. Bülbülgoya Hemracan'ı görünce ötmeye başlamış. Sesini duyan Hemracan bayılmış. Simen bahçesindeki Huri Zepiren'in hizmetkârları gaflet uykusundan uyanmışlar. Bakmışlar ki, Bülbülgoya yerinde yok. Hemen Hurizepirana haber vermişler. Hurizepiran devlerin perilerin hepsini toplayıp nerede olursa olsun çabuk bülbülgoyayı bulmaları için emir 15. vermiş. Hurizepiran'ın yetenekli devlerinden olan Heşret Aram bahçesine doğru uçmuş. Bir yere geldiğinde baygın yatan bir adamı görmüş. O adamın önünde altın kafes içindeki bülbülgoya ötüğormuş. Dev Heşret bu durumu hemen Hurizepiran'a bildirmiştir. Hurizepiran bülbülgoya'yı çalan bu adamı yedi kat gök üzerinden yere bırakın" diye emir vermiş. Dev 20. Heşret Hemracan'ı göğe götürmüştür. Dev Kaknus onu kovalayarak göğe doğru uçmuştur. Onlar gökte öyle savaşmış ki; yer, gök sallanmış, Hemracan dev Heşretin elinden kurtulup yere doğru yuvarlanmaya başlamış, o kendine yardım dileyerek söyle yalvarmış:

25. Kara toprak albastı gibi yutacak oldu,
Arzu gülüm çiçek açmadan elimde soldu,
Hasta canım sınırsız gamla doldu,
Bugün bana yardım etme günündür.

Hepimizin atasıdır Âdem Nebî

30. Hemra, kulun peridir Hazreti Ali,
Gördün mü sen halim nedir, Hörlika peri,
Bugün bana yardım etme günündür.

Verse Tanrım bir çift kanat, şahin olurdum,
Kaknus gibi gökte uçardım.
Mehkûm kuşların kafesini kıradım,
Bugün bana yardım etme günündür.

Şimdi hikaye'yi Hârkika handan dinleyelim: Hörlika'nın Hemracan'ı beklemeye daha fazla sabrı kalmamış, kalbine değişik şüpheler girmeye başlamış. Hemen falcılar çağırıp: "Ey falcılar, Hemracan şimdiye kadar gelmedi. Falıma bakınız" demiş. Falcılar fal kitaplarını açarak : "Ey melek, sevgiliniz gökten yere düşüyor" demiş. 5. Hörlika bunu duyduktan sonra, hemen şahine dönüşerek, göge doğru uçmuş. Hemracan yere doğru düşerken, Hörlika çabucak hemracanı tehlikeden kurtarmış. Hemracan hâlâ bayığın durumdaymış. Hörkika bir süre ilaç kallanmış, hiç biri ona şifa vermemiş. Sonunda, kutsal örtüyü Hemran'ın yüzüne örtmüştür. En içten esenlik dileyerek şöyle söylemiş:

10. Zor günler, geldi benim başına,
Gör hâlimi kurtar beni deyip ağlarım.
Eğer vermeyeceksen muradımı,
Hemen al bu canımı deyip ağlarım.

Aşk ateşinden başım bağırm kül oldu,
15. Hemracanım neredesin diye ağlarım.
Kahpe felek yarımı bayılttı,
Hemracan'a şifa ver diye ağlarım.

Falcılar, onun falına baksın,
Hemracana canı feda etsinler,
20. Yüreğimi söküp ona versinler,
Hemracana şifa ver diye ağlarım.

Yarım niçin gökte takla atarsın,
Aklım alıp ateşlere salarsın.
Bayığın olup yüreğimi delersin,
25. "Hemracan'a şifa ver" diye ağlarım.

Zalim felek çarkın, Kenara vurmuş
Bülbülgoya şimdi nerede kaılmış
Bilemedim yâr kanadım mı kırmış
"Hemracan'a şifa ver" diye ağlarım.

30. Hörlika der, benim bahtım karadır.
Aşık dedinden hep yüreğim yaratır.
Sevgilimle ölseم bile revadır,
"Hemracan'a şifa ver" diye ağlarım.

Hâsılı, Hörlika, Hemracan'ın başını dizine koyup hasretle onu seyrederken, Kaf dağından esen hafif bir rüzgar Hemracan'ın yüzündeki örtüyü okşayıp geçmiş.

Hemracan yavaşça başını kaldırmış. Hörlika'ya bakıp, "ne kadar çok uyumuşum" demiş. Hörlika: "Ey canımın cananı, yüreğimin parçası, uyuduğun yok" diye bütün olanları tek tek anlatmış. Ardından Hörkika göge baktığında, dev Kaknus ile Dev Heşretin hâlâ şiddetle çarpışıklarını görmüş. Bülbülgoya'yı kolayca ele geçirmenin mümkün 5. olmayacağı tahmin ettikten sonra, saçının bir telini ateşe vermiş. Dinlerime bahçesindeki tüm devler-periler hazırlanmışlar. Hurizepiran birkaç bin cinin öününe düşüp gelmiş. Hörlika'nın sahibi Hurizepiran ile karşılaşarak savaş anlaşması düzenlemiş. Hörlika şöyle söylemiş: "Eğer ben yenilirsem, bütün halkım ile size katılıp boyunduruğun altına gireceğim sen yenilirsen, bülbülgoya'yı kendin bize teslim edeceksin" demiş. Hörzepiran kabul etmiş. Böylece öyle bir 10. savaş başlamış ki, gökteki melekler korkudan saklanacak yer bulamamışlar. Yedi gün yedi gece durmadan savaşmışlar. Sonunda Hörlika galip gelmiş. Hurizepiran'ın cinleri öyle bir vurmuş ki, başları göge, vücutları da yere batmış. Hurizepiran'ın fişekliği boynundan Hörlika'nın ayağına düşmüştür.

- "Ey kız kardeşim bir insanoğlu için benim o kadar çok halkımı katledecek misin?" 15. demiş. Hörlika: "Eğer Hemracanı bir görsen, o zaman anlarsın" diye cevap vermiş. Hurizepiran: "Şu yârını bana bir göster, seni tüm insanların ile beraber Simen bahçesine ziyarete davet edeceğim" demiş. Hörlika ablası Hurizepiran'ın söylediğine uyarak savaşı durdurmak için emir vermiş. Hurizepiran Hemracanı gördüğü an büyük bir özlem duymuş. Aşk ateşi yüreğine batıp taş gibi sertleşmiş. Hörlika ile 20. Hemracan kendi eğlenceleri ile meşgul iken, Hurizepiran sabırsızlanıp Hörlikanın öününe gelip yalvararak şunları söylemiş:

Sana kurban olayım Hörlika canım,
Hemracanı bana versen ne olur.
O'na kurban olsun can u cehanım,
25. Yarimi bana versen ne olur.

Hazinemin hepsi sana hediye olsun,
Kuşlar senin elinde hoş seda eylesin.
Simen bahçesindeki halk seni Şah bilsin,
Hemracanı bana versen ne olur.

30. Hâsılı, Hurizepiran Hemracan'ın güzelliğine doyumsuzca bakmış. Hörkika'nın ayağına başını koyup: - "Eğer Hemranı bana verirsen, şu an önünde ölmeye razıyıml" diye sağlam bir şart öne sürmüş. O'na hiç bakmayan Hemra'ya feryad ederek. Şunları söylemiş:

Hemarcanım kaderde seni görmek mi varmış?

Sana yanlış Hörlika mı yâr olmuş?
Aşk bahçesi yoksullara darmiymış?
Kurban olayım kara gözüne.

Seni görüp aklımı yitirmişim,
Can vermek üzereyim,
Kâtipler aşkı böyle yazmıştır,
Kurban olayım senin kara gözüne.

5. Açı bana, Hemra benim canımsın,
Sinem bahçesinde dolan kızıl narımsın.
Dünyadaki en güzel gözbebeğimsin,
Kurban olayım senin kara gözüne.

10. Hâsılı, Hemracan bu şiiri dinledikten sonra, çok üzülmüş. Hörlika'ya teklifte bulunmuş. "Ablamız namus bilmeyen bir insanmış. Burdan hemen gidelim. Benim Hurizepiran'a bakacak gözüm yok" demiş. Çok kızan Hörlika, Hurizepiran'a şöyle söylemiş:

- Abla sen Hemrecan'ı bir defa görmüşsün,
Aklın hep onda olmuş senin.
Abla sen şöyle kötü güne kalmışsin,
15. Bu sevda'da ağlayarak ölürsün.

Aşk yolunda sevinç olur mu?
Şeriat de onu reva görür mü?
Vefalı insan başkasını sever mi?
Yaklaşma yârime başın gider ölürsün.

20. Hâsılı, Hörlika'nın söylediğlerini Hurizepiran kabul etmediğinden bir çok maceralar olmuş. Hörlika: "Öyleyse şeriattan yol bulun" demiş. Hurizepiran yol bulmak için kaf dağı şehrindeki ünlü kadı'yı çağrırmış. Kadı gelinceye kadar Hörlika'yı ağlayıp, onları misafir etmiş. Çeşitli nimetler, yemekler, şekerler, şaraplar hazırlatmış. Sezendeler Kanun, Kemençe rebap, düler (saz), tambur, setar ve diğer çalğılarını 25. getirip müziğe başlamışlar. Nazik periler altın bardaklara Rum şarabını doldorup, bin bir özenle Hörlika ile Hemraya sunmuşlar. Tam bu sırada Kadı gelmiş. Hurizepiran kadıya selâm verdikten sonra, onu sessiz bir yere alıp şöyle söylemiş:

Canım feda olsun gül yüzlü kadı,
Bugün bize nikâh olsun diyesin.

30. Kulak verip dinle benim ahımı,
Bugün bize nikâh olsun diyesin.

Adem oğullarından HEMRA gelmiştir.
Aklım, fikrim ve meylim hep almıştır.
Bugün benim bir dileğim olmuştur,
Bugün bize nikâh olsun diyesin.

Kırk bin at veririm, altın egerli,
 Kırk bin köle veririm, altın kemerli.
 Kırk bin kuş veririm, büyük cesarelli.
 Bugün bize nikah olsun diyesin

5. Ömrüm boyu hazırlım hizmetine,
 Her ne dersen baş egerim emrine.
 Huzur isterim, çektiğim dertlerimin karşılığında,
 Bugün bize nikâh olsun diyesin.

- Hemracan'ın yakışıklığı delikanlılar içinde tektir,
10. Eğer o şah ise, oldum ben bir divâne.
 Ey kadim cevabını ver,
 Bugün bize nikâh olsun diyesin.

Kadı demiş ki: - aslında iki kardeşin bir erkeğe nikâhi olmaz. Eğer benim şartımı kabul edersen şeriatın yolunu size bulurum. Hurizepiran 15. bu yolda nasıl bir şart olursa olsun kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiş. İnsafsız Kadı: "bir heybe dolusu gümüşten başka ben doyuncaya kadar öpüçük ver" demiş. Hurizepiran çaresiz iki yanağından otuz öpüçük vermiş. Hörlika abası ile kadın ona işaret etmekte olduğunu duymuş. Bir süre sonra, kadı kitabını alarak Hurizepiran'ın eşliğinde Hörlika'nın önüne gelmiş. Hurizepiran şöyle söylemiş: "- Nikâha çare buldum. 20. Kadının kitabı dinleyin" deyip gülmeye başlamış. Hörlike kadı'nın gözüne neşter gibi dikiliip bakmış. Kadı ve yapacağını bilemeden gitmiş; Hörlika kadı'ya bakıp şöyle söylemiş:

- Hoş geldin kadı bizim aramıza,
 Kul olma paraya aklın varsa.
25. Kendini Lekeleme parayla,
 Gerçeği söyle kadı, herkese ölüm vardır, bir gün.
- Hakiki cevabı verirsen seni kinamam,
 Yoluna çıkıp kelleni de kesmem.
 İbret olsun diye başını da asmam,
30. Doğruyu söyle, yalan dersen ölürsün.

Kadı seni bugün tanrı çarpmıştır,
 Kötü niyetini herkes bilmıştır,
 Artık işin bitmiştir,
 Doğru söyle kadı artık ölürsün.

Hâsılı, kâdî konuşmak için ağızını bile açamamış. Nikâh düşer derse, para karşılığında şeriatı hor gördün diye Hörlika cezalandıracak. "Nikâh uygun değildir" derse Hurizepiran verdiği vaadine aykırı hareket edecek, daha da kötü günlere kalacak. Kâdî böyle düşüne düşüne hiç çare bulamamış. Ağızını bile açamamış, Hurizepiran çok kızgın bir şekilde kâdî'ya: "Nikâha yol var mı? diye 5. tekrar sormuş. Kâdî duymamış gibi başını sallamış. Hurizepiran aklını kaybetmişcesine kılıçını çıkarmış. Simen bahçesi içinde kâdî'yi kovalayarak şöyle söylemiş:

Bana o kadar söz verdin,

Gel cevabını ver kâdî.

Bahçem'deki çiçekleri derledim,

10. Gel cevabını ver kâdî.

Dik minareye çıkarırıım,

Seni parça-parça ederim.

Yüzlerine kara sürterim,

Gel cevabını ver kâdî.

15. Hurizepiran'ın ateş düştü bağırına,

Gönülsün o daha nice çöllere.

Kızın da ben gibi olsun bin pare,

Gel de cevabını ver kâdî.

Eşek Kâdî, domuz kâdî,

20. Kötü niyetli böcek kâdî

Canıma kasteden kâdî,

Gel de cevabını ver kâdî.

Hörlika kadının bir kaşık kanını dileyerek, onu öldürmesine izin vermemiş, Hurizepiran onun aziyetine dayanamayıp geri dönmüş. Biraz sonra Hurizepiran'ın 25.huzurundan gürültü gelmeye başlamış ve onun artık ecel geldiği anlaşılmış.

Sonunda, Hemracan bülbülgoya'yı eline kondurup Hörlika ile Aram bahçesine dönmüş. Ondan sonra da Hörlika'ya: "Şimdi izin verirsiniz, bülbülgoya'yı babama iletiyim" demiş. Hörlika da cevap olarak şöyle söylemiş:

Burdan gider olsan, kendi yurduna,

Hemra seni Allah'a emanet ettim.

Vefa göster sen bizim sözümüz'e

Hemra seni Allah'a emanet ettim.

Hemra:

Yarım ben giderim diye üzülme

Gerçek sözlerini bana her zaman ilet.

Sözümüzü sen de bozma,
Erken gelirim ey perim hoşça kal.

HÖRLİKA:

Sen burdan gidersen dağlar dumandır,

5. Güzelliğini görmek arzumdur.

Bugün tanrıının günü, kiyamet günüdür.

Hemra seni Allah'a emanet ettim.

HEMRA:

Ben giderim şimdi anayurduma,

10. Tez gelirim perim hoşça kal.

Vefalıymı güvencim vardır sözüne,

Tez gelirim perim hoşça kal.

HÖRLİKA:

Çektim senin cevrin ile cefanı,

15. Süremedim keyfin ile sefanı.

Unutmadım cilven ile vefatını,

HEMRA seni ALLAH'a emanet ettim.

HEMRA:

Sen cananımdan ayrı kalınca,

20. Ölmek yeğdir yaşamaktansa.

Ben dönünceye kadar sabırsız olma,

Tez gelirim perim hoşça kal.

HÖRLİKA:

Gideceğim diye HEMRACANI alırsın,

25. Bugün gitsem daha nasıl gelirsin.

Belki anayurdunu mesken tutarsın,

HEMRA seni ALLAH'a emanet ettim.

HEMRA:

Giderim diye göz yaşını akitma,

30. Umud ipini sakın çekip koparma.

Hangi belâ gelirse gelsin üzülme,

Tez dönerim perim hoşça kal.

HÖRLİKA:

Gider olsan rakip yine âgâhtır,
Gölgen gibi takip edip bulucaktır.
Çünkü düşmanlarının gönlü karadır,

5. HEMRA seni Allah'a emanet ettim.

HEMRA:

Endişem yok kalsam da mağaralar içinde,
Gönlüm harman olmaz saray bahçesi içinde.
Ben gelirim yine üç ay içinde,

10. Sabret ey perim sen hoşça kal.

HÖRLİKA:

Bu üç ay bana üç yıl gibi gelir,
Koca âlem dar bir kafes gibi görünür.
Her günün bir ay gibi yıla eklenir.

15. HEMRA seni ALLAH'a emanet ettim.

Hâsılı, HÖRLİKA HEMRACAN ile vedalaşırken, "- Ey HEMRACANIM! senin için dost ve düşmanın ağızına düştüm. Hatta ablama dahi düşman oldum. Tekrar gidiyorum diyorsun yolundan döndürmeye âcizim" diye ağlayarak şöyle söylemiş"

HEMRACANIM senin ile ahdim var,

20. Üç ay kadar sabrım ile cevrim var.

Eğer dönemezsen yol üstünde kabrim var,
Var git seni Allah'a emanet ettim.

Gidersen izlerini izlerim,
Çöller gezip, dağlar aşip gelirim.

25. Hançer alıp rakip gögsün delerim
Var git, seni Allah'a emanet ettim.

HEMRACAN HÖRLİKA'YI teselli etmiş: "Ey benim cananım, canını sıkma, çünkü döneceğimi biliyorsun. Sana olan aşkımı tekrar sana beyan edeyim" deyip şöyle söylemiş.

30. Balık gibi yüzdüm vefa suyunda
Huzur buldum bahçede, evinde.
Senin her şeyine sevinçle uyum sağladım,
Unutabilir miyim peri soylum seni hoşçakal.

Kadir Allah seni bana vermiştir,
 Muhabbet kadeyi bundan taşmıştır.
 Dileklerim sende çiçek açmıştır,
 Pervane gibi dönerim hoşça kal.

5. Hâsılı, Hörlika, HEMRACAN'a izin verip şöyle söylemiş: "Eğer günlerin birinde zorlukla karşı karşıya gelirse, bu bir tel saçımı ateşe ver, derhal yanında olurum." diye bir tel saçını vermiş. Dev Kaknusu çağırıp, HEMRA'yı yerine kadar götürmeye görevlendirmiştir. Dev KAKNUS ile HEMRACAN bülbülgoya'yı alıp yola koyulmuş. Bir kaç saat içerisinde iki ağabeyi ile vedalaştığı üç yolun ayrıldığı yere gelmiş. 10. HEMRA söylemiş ki: "- iki ağabeyim bu iki yola gitmişlerdi. Benlonlardan haber alayım, sen şimdi yurduna dön." Dev Kaknus dönmüş, HEMRACAN bülbülgoya'yı alıp ağabeylerinin gittiği yola koyulmuş.

Şimdi sözü ağabeylerinden dinleyelim: İki ağabeyi uzun bir yolculuktan sonra hiç bir şey bulamadan bir şehirde karşılaşmış. Bu şehirde bir süre hovardalık yapmışlar. Sonunda 15. yer yüzündeki tüm servetlerini bitirip, ne yapacaklarını bilememiştir. Geçinebilmek için Askerşah bir aşçuya girmiş, Nurdunşak ise, bulaşıkçılık yapmış.

HEMRACAN'da ağabeylerini aramak için bu şehrle gelmiş, şehrin her bir köşesini dolaşmış. Günlerden bir gün hanın önünden geçerken, ağabeylerinin bakımsız bir durumda pislik içinde çalışmakta olduğunu görmüş. Hemracan onları görünce hemen tanımış ve sakin bir yerde kiyafetini değiştirerek hana girmiştir. Han sahibine bir altın para verip, o iki çırığın yemek getirmesini istemiş. HEMRACAN'ın isteği hemen yerine getirilmiştir.

HEMRA demiş ki:

25. - Ey yiğitler, sizler de oturunuz, beraber yemek yeyelim.

Çıraklar:

- "Özür dileriz" deyip selâm vererek dönmek istemişler, HEMRACAN onları durdurup sormuş, onlar başlarından geçeni bir bir anlatmışlar, HEMRACAN onlardan adlarını sormuş:

30. - Biriminin adı Askerşeh, biriminin adı Nurduhşah diye cevap vermişler.

HEMRACAN yüz örtüsünü çıkarınca, onlar şaşa kalmışlar, üç kardeş kucaklaşmış, sevinç mutluluğu yaşamışlar. HEMRA: " - Ey ağabeyler, ben bülbülgoya'yı getirdim. Şimdi hepimiz beraber babamiza dönelim." demiş. Han sahibine durumu anlatmış. Han sahibi: Bunların bana 80 akçe borcu var, borçlarını öderlerse dönebilirler" demiş. HEMRACAN derhal cebinden 80 akçe çıkarıp vermiş. Ağabeylerini kurtarıp, hep birlikte yola koyulmuş. Onlar az bir mesafe katettikten sonra, üç yol ağızına gelmişler. HEMRACAN: "Ey ağabeyler, biraz dinlensek nasıl olur?" demiş.

Böylece bir kuyunun yanında dinlenmişler. Yorulan HEMRACAN'ın gözü giderek kapanmış, iki ağabeyi sessizce konuşmuşlar. Askerşah şöyle demiş: "Hangi yüzle babamızın önüne gideriz? Bülbülgoya'yı HEMRA bulmuş. Sizler ağabeyi olarak ne yaptınız? diye sorarsa utanç verici değil mi? En iyisi HEMRACAN'ın iki gözünü oyup çıkarıp, kuyuya atalım. 5. "Bülbülgoya'yı ikimiz bulduk diye babamızın güvenini kazanalım." Nurdunşah da bunu kabul etmiş. İkisi bir olup, HEMRACAN'ın iki gözünü çıkarıp, bülbülgoya'ya vermişler. Vucudu'nu kuyuya atmışlar. O anda HEMRACAN ağabeylerinden nefred ederek şöyle söylemiş:

Burdan gider oldum zâlim ağalar,

10. Halini sorana kötü dersiniz.

Yanlız HEMRA kaldı kuyu içinde,

Öleceği yok henüz dersiniz.

Tükenmez sevda'ya kaldı bu başım,

Zehir zikkim olsun ekmekle aşım.

15. Gözümü oydu öz kardeşim

Onlara insan değil yılan dersiniz.

Bu gaye'ye erişmek için sağlam adım atmış,

Sineleri aşk ateşinde yanmış,

Gözleri hep yollarda kalmış.

20. Hisrav Şahı babama selâm söyleyin.

Kime desem yürek dolu derdimi,

Muradıma kavuşmadan sönü işliğim.

Külhaç olup ayrılık yandı vücadumda

Canım anneme selâm dersiniz.

25. Bir anadan doğan iki kardeş,

Denendi fakat muvaffak olamadı.

Kuyu içinde kaldı yalnız garip boş,

Kız kardeşim gül Cemile'ye selâm diyesin.

Bu uğursuz haber ne zaman yârime ulaşır,

30. O, gözümün önünde canlanmaktadır

Eğer o uçup gelip derdine ortak olacaksa,

Kuyuda kaldı garibanım diyesin.

Ona yetişsin HEMRA kulunun dileği,

Gurbette yandı ciğeri yüreği

Gözümü oydular göremez oldu şimdi,
Haktan sorar güheri ihsan diyesin.

Askerşah ile Nurdunşah HEMRACAN'ın sözlerine kulak vermeden, bülbülgoya'yı alıp kendi yollarına koyulmuş. Bir kaç gün sonra, babalarıyla görüşmüştür. Babaları: "HEMRA 5. nerede?" diye sormuş. Onlar da: "HEMRA bizimle gelmeyip, gitse dönmez yoluna girdi. Hiç bir yerden haberi gelmedi." demişler. Ondan sonra, sahoğlu HEMRACAN'ın derdiyle sinelerini yaralamış. Sonra bülbülgoya'ya bakıp: "- Senin derdinden yanıp kül oldum. Sana kavuşturmak için candan kıymetli oğlumdan ayrıldım. Şimdi öterek, üzgün gönlüme teselli ver" demiş. Sessiz duran bülbülgoya padişah'a bakmamış bile.

10. Bu da derdine dert katmış. Bu arada padişahın veziri gelip bülbülgoya'ya yalvararak şöyle söylemiş:

Bülbül bizim bahçemize hoş geldin,
Ne oldu, böyle nazlanıp da ötmezsin?

Çayırlarda bağlarda şakır durursun,

15. Gülü överecek ötmüyorsun ne oldu?

Şahım aşkınlı yanıp canımdan bezdi,

İçindeki sorularını hep seninle çözerdi,

Söyle şimdi bana, başından neler geçti,

Senin coşkun ötüşlerine böyle, ne oldu?

20. Vezir sorar: neden tereddütte kaldın,

Güzel ötsen şahımız olur memnun.

Tüm canlılar eşlik ederdi sana,

Sana düzülen rivayetler nerde kaldı, neden ötmüyorsun.

Bülbülgoya inleyip: "Ey padişah, Sazendeleri toplayın, onlara söyleyeceğim var."

25. demiş. Padişah bu dileğini derhal yerine getirmiş. Bülbülgoya sâzendelere bakıp: "Benim şarkımı eşlik edin" demiş.

Sultanım benim yakınlara kulak ver,

Sen değerli gülzârından ayrıldın.

Soldu gülün şimdi tekrar açılmaz,

30. Aklından ve kuvvetinden ayrıldın.

Kaf dağından beni buraya getiren,

Bin bir cefa ile huzuruna kavuşturan.

Başa gelen belâları gideren,

Vefadaran sultanından ayrıldın.

İyiliğe bir kötülük gördüler,
Ağabeyleri iki gözünü oydular.
İki kolunu bağlayıp kuyuya attılar.
Dalsız çınar'dan * ayrıldım.

5. Kaba felek çarkın sola çarpmıştır,
İki oğlu sana sana tuzak kurmuştur,
Vefasızlar dolandırıp seni kaydırmıştır
Alicı Kuş'un ** pehlivanından ayrıldın.

Bülbülgoya kuşların serdarıdır,
10. Nerede? gariplere yardımcı olan,
Saraydaki en küçük yavrumlı,
HEMRA adlı cefa çekenden ayrıldım.

Padişah bülbülgoya'dan bunları dinleyip, Askarşah ile Nurdunşaha: "- Ey insafsızlar, kardeşe öylesine zâlimlik yapılır mı?" demiş. Onlar: "15. - Ey baba, yumruk kadar hayvanın söylediğine inanıp bize böyle melamet yapılır mı?" demiş. Bu lafları duyan bülbülgoya: "Inanmazsınız ben sizleri HEMRA'yı attıkları kuyuya götürreyim" demiş. Padişah bülbülgoya'nın arkasından hüngür-hüngür ağlayarak şöyle söylemiş:

- Hiç durmadan feryad eylesen bulabilir miyim seni,
20. Parça parça yırtsam yakamı bulabilir miyim seni?
Kaynasam nehir gibi, çöller arasında inlesem,
Kaknus gibi ateşe girsem bulabilir miyim seni,
Ah Hisrav ben garip kaldım dünya'da sararıp,
Yedi âlemi gezsem, bulabilir miyim seni.

25. Bülbülgoya ile birlikte gelmekte olan HEMRACAN'ın annesi şöyle söylemiş:

- Dağlar başı duman oldu, yavrum senden ayrılarla,
Yüreğim dertle doldu, yavrum senden ayrılarla.
Yüksek dağlar alçak oldu, yavruk senden ayrılarla.
Şah senin için hizmetçi oldu, yavrum senden ayrıldı,
30. Gözüm görmez oldu, yavrum senden ayrılarla,
Bülbül hiç ötmez oldu, yavrum senden ayrılarla.

Bizim devran biter oldu, yavrum senden ayrılarla,
Vatan elden gider oldu, yavrum senden ayrılarla.

* Dalsız çınar (deyim): Güzelliği temsil eder.
** Alicı kuş (deyim) : Kabiliyetli insanlar için kullanılır.

Giydiğim elbise keten oldu, oğlum senden ayrıldı,
 Yediğim yemek zehir oldu, oğlum senden ayrıları,
 Dağ gibi zorluk düştü başa, oğlum senden ayrıları.

Eteklerim yaşıla doldu, oğlum senden ayrıları,

5. Yediğim yemek zehir oldu, oğlum senden ayrıları.
 Köpeğim bana dost oldu, oğlum senden ayrıları,
 Yüreğim yarayla doldu, oğlum senden ayrıları,
 Yetmez mi ki hakka âhim, oğlum senden ayrıları.
 Göğü aştı, hasret-kaygım, oğlum senden ayrıları.

10. HEMRAN'ın kız kardeşi Gülcemile de şöyle söylemiş:

Hasretinden hastalandım,
 Dertle doluyum canım ağabey
 Gelmedi diye, her tarafa bakar oldum
 Canım ağabey

15. Her gün seni bin kez anıp,
 Seherlerde feryad edip.
 Yakamı yırtıp, berbat edip,
 Su gibi akar yaşırm, ağabey

Çimentlik bağ içinde,

20. Güzel bir gül gibiydin,
 Bu dünya sahnesinde,
 Nadir mücevherdin.

Yumuşak sözlü, kerem dilli,
 Şah görünüşlü han ağam.

25. Gece-gündüz arasam,
 Nerede bulurum can ağabeyim.

Olmadı dünyada hiç,
 Neşeli bir gün sana,
 Sana gelen kötü kazalar,

30. Raziyim gelse bana.

Hasili, bülbülgoya kuyunun başına gelip durmuş. Gözüyle kuyunun

içini işaret etmiş. HEMRACAN'ın annesi derin kuyunun içine bakıp, üzülerek şöyle söylemiş:

- Var misin bu kuyu içinde başı belalı oğlum,
Kavim kardeşten, halk ve vatandan ayrı kalan oğlum,
5. Ah... Şu karanlık kuyu içinde nasıldır halin,
Yılanların zehiriyle sinesi dolan yavrum.
İntizar ile bizi özleyen oğlum,
Yaş yerine gözünden kan döken yavrum,
Yusuf ile Ahmet gibi kuyuya düşmüşsün,
10. Damla damla akan göz yaşam gibi perişan olmuş yavrum.
Bu zindan içersinde kalan ey gözümün cevheri,
Söyle bana orda misin, değil misin yavrum.

Kuyuda perişan yatan HEMRAN'ın kulağına bir tanıdık ses gelmiş, "bu kimdir?" diye şaşırıp şöyle söylemiş:

15. Kimdir dertlerimi deprestirdin
Neden senin gibi kardeşim var?
Vefaya cefayla karşılık veren,
Neden senin gibi kardeşim var?
- Akılsız elini kana bulayan,
20. Gevherşiz gözümde dökecek yaşam var.
Dinleyin ağamda öcüm var benim,
Onun gibi nâmerde böyle rencim var.
- Yoktu, vatana hiç bir kötülüğüm,
Bundan başka da bir isteğim yoktu,
25. Ne için kuyu oldu benim yerim
Bunun için ömürboyu yürekte yaram var.

Gülçemile'nin saçı urgan gibi uzundu. O saçlarını birbirine ekleyip, kuyuya attı. HEMRA ipe asılıp çöküp herkesle kucaklaştı. HEMRA onlara içtenlikle şöyle söylemiş:

- Ana yurttan gelen aziz canlarım,
30. Haber verin yârim, dostlarım nasıldır?
Gölgesine güneş düşmeyen bağlarım,
Gül, gülistan, çimenzârlar nasıldır?

* dilde taş (deyim): Üzülmek anlamında.

O ne bağıdır, elması var, narı var,
 Her kesin kendine uygun yâri var.
 Niçin benim alnimda uğursuzluk var,
 Yârdan ayrı kaldığım yerler esen mi?

5. Kadı beyler ile beraber av avladığım,
 Atımı oraya buraya koşturduğum.
 Avcı kuşların avlarını yakaladığı
 Karanggu dağları* ile çöller
 Hiç bir zevk alamadım, ben bu hayattan,
10. Mahrum kaldım yâre gülümseyip bakmaktan
 Gafil gönlü farksız imiş bir taştan,
 HEMRA'ye gönü'l verenler iyi mi?

- Kanatsızım yoktur imkân uçmaya,
 Balık gibi yakalandım oltा
15. Çaresizim yar yanına gitmeye,
 Hoş kokulu çiçekler, güzel yârlar iyi mi?

HEMRAN'ın aklına Hörlika'nın bir tel saçtı gelmiş. Saçı çıkarıp ateşe vermiş ki, gökte hemen bir ses ardından Hörlika ile birkaç peri ortaya çıkmış. Hörlika doğru HEMRA'nın üzerine kendini atmış. HEMRACAN 20. sevgilisi Hörlika'nın sesini duyunca şöyle söylemiş:

Haf dağı gibi bir zorluk geldi başıma,
 Acıyın gözümden akan kanlı yaşımı.
 Garip bir zamanda geldin benim başıma,
 Gel şimdi canım, gel şimdi.

25. Dert verdi benim dertli canıma,
 Gözünü oydu, kulak vermedi zârima.
 Şikayetimi diyeyim sen aziz yârime,
 Gel şimdi canım, gel şimdi.

Hörlika:

30. Gafil idim, şimdi geldim karşısına,
 Ne sevdalar geldi senin başına.

* Karonggu dağları: Hotende yer adı

Kimler zehir koydu, senin aşına,
Kurban olayım senin kara gözüne.

Ağabey dediğin böyle şefkatsız olur mu?
Kardeşinin gözlerini oyar mı?

5. Kollarını bağlayıp kuyu içine atar mı?
Kurban olayım senin kara gözüne.

Bu ne hasret, bu ne küllefet canları,.
Bu ne kaygı, bu ne mihnet canları.

Sana gelen bu ne kismet canları,

10. Kurban olayım senin kara gözüne.

Hörlika'nın bahti da sen gibi karadır,

Aşkın ile yüreği parça-parça yaradır.

Halini görüp canı çıkıp gitmektedir.

Kurban olayım senin kara gözüne.

15. HEMRACAN: "Keşke şimdi gözüm olsa da halkımı bir görebilsem" diye Hörlika'ya ağlamış. Hörlikahan: "gözünü oyup nereye attı?" diye sormuş. HEMRACAN'ın cevabı yerine bülbülgoye konuşarak: "bana vermişlerdi, yutmadan alt damağında sakladım" deyip ağızından çıkarmış. Hörlika: "Ey HEMRACAN'ım şimdi perişan olma" diye HEMRACAN'ın gözüne dua edip şöyle söylemiş:

20. Kadir ALLAH yüce dergâhına geldim,
Tüm dünya, tüm insanlar hürmetine.
Kara eyle düşmanların yüzünü,
Yedi kat yer, yedi kat gök hürmetine.

Kabul eyle vefakarlık sözünü,

25. Aşıkların piri yüksüf ile züleyha.
Merhem eyle aç yârimin gözünü,
Sekiz cennet ile huri gîlman hürmetine.

Hörlika'nın duaları tamamlanmadan, HEMRA'nın gözü açılmış. Her tarafa işıklar saçılmış. HEMRACAN babası-annesi ve diğerleriyle görüşmüştür. Hörlika'yı 30. bağrına basmış. Diğerlerine bakıp şöyle söylemiş:

Ey aşk Kadrini bilenler,
Gelin canlar görüşelim.
Bana eşlik edenler,
Gelin canlar gönüşelim.

Vatanını sevenler,
 Pervane olup yanalar,
 Kötülükten el çekenler,
 Gelin canlar görüşelim,

5. Bülbül eziyet çekse de,
 Gülden başka yarı yoktur,
 Bitti artık kalp ağrısı,
 Gel Hörlika birleşelim.

- Lanetlenmiş başınız
 10. İleri gitmez işiniz
 Bağrınızda mı taşınız
 Gelin ağabeyler birleşelim.

Sonra onlar şehrə girmişler. Hörlika cınlere: "HEMRACAN'ın iki ağabeyini yedi kat gökün üzerinden yere atıp öldürme emrini vermiş. 15. HEMRACAN: "Bunların yaptığı kötülikleri ben yapmam, namerde namertlik yapılmaz, bu defalık günahını affettim" demiş. Ondan sonra herkesle birlikte Hörlika ile HEMRACAN 40 gün 40 gece düğün yapmış. Bir süre zaman geçtikten sonra, Hisrav padişahı vefat etmiş. Onun yerine HEMRA'yı şah yapmış. HEMRA ile Hörlika bir ömür birlikte yaşayıp, devleti düzene sokmuş. Halk çok 20.memnun kaldığından, Hörlika'nın memleketi ile HEMRAN'ın memleketi arasında dostluk gülleri ekilmiştir.

Sadakate nişan olup bundan böyle,
 Hörlikayla HEMRACAN'ın adı kaldı.
 Kötü niyet hainlik ve haram işe
 Askerşah ile Nurdunşah'tan ders kaldı.

A

Abdulla	Naziğimin ağabeyinin adı	6-5
abi hayat	hayat suyu	34-15
abi zemzem	zemzem suyu	37-9
apa	abla	48-12
Appak	bembeyaz	2-5
apet	afet	28-33
aptap	güneş	40-4
apiride bol	ortaya çıkmak	29-6
at	at	7-32
ata	baba	3-33
atak-yüz	itibar	28-27
ateş	ot	16-5
atlan-	girmek, yürümek	14-21
acır-	kurtarmak	4-10
aciz	zayıf	26-8
acız	âcız	8-17
aç -	acıklamak	5-11
ahtur	aramak	40-8
ahır zaman	kıyamat günü	51-6
ahır	son	1-20
adaş	şAŞırmak	14-14
adem	adam	6-20
Adimi Nebi	Âdem Nebî	45-29
adış-	şAŞmak	12-35
ara	yaba	4-32
ara	ara	3-7
aram al-	dînlenmek	23-24
aram	rahat	19-10
art-	yüklemek	33-7
artuk	fazla	3-5
arzu-tilek	istek	1-20
arzula-	istemek	3-34
argimak	aygır	33-6
arka	ardı	2-11
arkilik	aracılığıyla	7-27
arman	hasret, pişman	4-34
arilaş	karışık	1-23
az	az	9-19
azat (Far.)	azad	1-13
azap (Ar.)	azap	3-10
az'gaş	(yoluna) şAŞırmak	16-23

as-	asmak	1-4
ast	alt	10-22
asta	yavaş	47-1
asman	gök	12-8
asayış	düzenlik, güvenlik	34-19
aş-	aşmak	8-3
aşhane	lokanta	53-21
aşmak	artmak	15-32
aşna	arkadaş	3-14
aşundak	şöyle	28-29
ağ	sallamak	12-25
argamçı	urgan	58-27
ak-	akmak	10-28
akar-	ağarmak	1-22
aku-kara	göz bebeği	2-16
akıl	akıl	12-35
akılane	akıllı	25-6
akivet	sonuç	17-33
aka	ağabey	6-7
agah	âgâh	52-2
agah bol-	kendini korumak	6-27
angla-	dinlemek	
al-	almak (yardımcı fiil)	4-25
alla	allah	19-17
allataalla	allah	12-5
alemdin öt-	vefat etmek	34-18
altun-kümüş	altın ile gümüş	7-3
alte	altı	8-4
altinci	altıncı	4-31
altun	altın	5-13
ald	ön	10-7
aldi-	kandırmak	7-3
aldi-arkı	ön ve arka	9-22
aldıra	acele etmek	3-7
alğur kuş (dym.) (alıcı kuş),	kabiliyetli insanlar için kullanılır	6-8
alma	elma	20-30
almizar	elmazâr	43-9
alvasti	albastı, cin	45-25
amal	çare	3-21
aman	esen, sağlam	3-23
amrak	sevmek, beğenmek	2-8
ana	ana, anne	3-33

anda	orada	39-17
anar	nar	38-9
ahu-pığan	feryad-figân	37-26
ahu-epğan	ah u figan	44-5
ahu-zâr	âh u zâr	42-2
ahu-nale	inleme	13-18
avaz	ses	5-10
aile	aile	1-17
ay	ay	12-7
ayan kıl-	izhar etmek	
ayrı -	ayırmak	2-9
aylan -	dönüşmek	10-9
aylan -	dolaşmak	37-9

E

epğan	nâle	15-26
epiyunkeş (Far.)	Afyonkeş	3-29
etisi	ertesi	14-33
etiva	değerli, kıymetli	32-1
ecdîha	ejderha	29-27
ecr	bir iş, hizmet karşılığında verilen şey	22-7
er	erkek	7-18
er-ayal	erkek ve bayan	15-1
er-hotun	kari-koca	33-6
erz	şikayet	59-27
ersalname	sevgi mektubu	22-18
erş	gök	57-9
erkinlik	özgürlük	10-34
erzu-hal (Ar.)	arz	13-23
erk	özgürlük, bağımsızlık	1-6
ezrail (azrail)	ölüm meleği	20-10
es	hatıra	23-8
Eskerşah	Hemrecanın büyük ağabeyi	35-6
esle	hatırlamak	8-5
esir	esir	6-6
ekide (akide)	itikad, inanma, gönülden tasdik ederek inanma	13-10
eg -	eğmek	11-1
egeş	takip etmek	19-13
eng	en	45-1
el	ülke	11-2
el süyer	yurt sever	32-8
Elkisse	hâsılı, sözün kıtası	6-5
el kısası minelhek	muhakkak özüm alınacaktır	10-16

elvette	elbette	28-16
emdi	şimdi	12-10
emma	ama	12-3
emes	değil	10-28
emeldar	hükümdar	7-1
ehd	ahd	52-19
ehval	durum	35-8
evrişim	yumuşak, ip gibi	20-30
evzel	iyi, güzel	26-9
eyyuhannas	ey ahali	17-3

B

badi saba	sabah rüzgârı	38-25
bar	var	12-2
bar-	varmak	3-22
barçe	herkes	15-34
barğansıri	gittikçe	
barhan	barikat	37-33
bas-	basmak	11-2
başkunıcı	ışgalci	1-13
baş	baş	4-7
baş	önce	4-2
başçı	önder	5-11
bağ	bahçe	2-1
bağla-	bağlamak	9-22
bağven	bahçeven	23-36
bağır-ğrı	bağır-ğrı	2-33
bak-	görmek, bakmak	9-11
Baki	Naziğimin sevgilisi	3-2
bala	bela	10-25
bala	çocuk	14-1
baliman	beliman	48-24
bahari-pesli	İlkbahar dönemi	41-16
bay	zengin	5-14
bayan kıl-	beyan etmek	13-35
beca keltür-	yerine getirmek	25-17
beden	vücut, beden	18-2
bedehşan	çeşitli rengli inci-mercan leile ve yakut çıkan yer	17-15
ber-	vermek	3-18
berhek	hak, hakkanı, çın, gerçek, doğru	25-11
bezle-	teselli etmek	52-27
bestedil	dili bağlanan	59-12
besir	kör	29-20

beg	bey	59-5
bel	bel	42-23
belni mehmen bağlamak (deyim)	kesin karar vermek	5-8
bende (Far.)	kul, köle	12-6
behşer	beşer	12-27
beht (Far.)	baht	1-19
bosuga	Kapı önү	24-37
bol-	olmak	1-11
bovay	yaşlı adâm ihtiyar	1-23
boy	kenar	19-26
boran	fırtına	17-3
bose	öpüçük	49-16
bostan yurt (deyim)	yediren, içeren, doyuran yurt	2-31
boğ-	boğmak	8-2
bu	bu	5-4
burun	önce	
burç	görev	36-7
bulak	pınar	21-9
bulbul	bülbül	6-11
bulut	bulut	3-6
bulung-puşkak	her bir köşesi	53-19
buzul-	bozulmak	5-10
buy	koku	40-7
buyak	bura	8-13
buyruk	emir	38-4
böre	kurt	8-20
böri	kurt	5-11
bölek	başka, diğer	26-7
bürküt	kartal	28-12
bülbülguya	rivâyetlerde geçen bir cins kuş	35-3
beşişa kün çüşmek (dym)	zor durum ile karşılaşmak	53-5
bélik	balık	52-30
béhuzur	rahat	44-31
biaram	rahatsız	30-1
biedep	saygısız	28-21
bibaha	değersiz	41-4
bitaket	sabırsız	43-1
biperk	farksız	53-11
bicaz keltür-	yerine getimek	25-22
bicare	çaresiz, zavallı	17-8
bir	bir	1-23
bir biri	birbiri	6-7

birdem	biraz (vakit)	36-32
birneççe	bırkaç	28-15
Biz	biz	5-4
bizar	bikkin	20-20
bisat (köçme anlamı)	yer yüzü	53-15
bigâne	kayıtsız, ilgisiz, yabancı	1-9-2
bil-	bilmek	5-15
bilen	ile	3-3
bille	birlikte,beraber	
bimâr	hasta, saygı	18-33
bîhal	imkansız, mümkün değil	32-11
bihacet	gereksiz	32-24
bihuş (Far.)	baygın	2-13
bîhörmet	saygısız	25-3
bihış	behiş, cennet	14-17
bîhisap	hesapsız	12-3
bivapa	vefasız	42-11

P

pat-	batmak	18-35
pat	erken	31-20
padişa	padişah	12-2
parağet (Ar.)	ferah, sevinme, sevinç, iç rahatlığı	12-16
pare-pare	parça-parça	50-12
parlak	parlak	11-4
pakar	kısa, alçak	
palaket	felaket	40-32
pana (penâh)	sığınma, sığınacak yer	1613
pani dünya	fani dünya	41-4
payan	son	15-28
paynek	dipçik	2-12
perzent	çocuk	12-4
perman	emir	45-20
pervaz kıl-	uçmak	45-34
perveydigara (perverd-gâr) (Far.) "besleyici, terbiye edici, rızıklandıracı": allah		23-6
perman	emir	25-3
perizat	peri	12-32
peştak	merdiven, yükseklik	45-7
pesle	alçalmak	6-26
peket	fakat	47-34
pencire (Far.)	pencere	3-28
penti	peşi	21-37

put	ayak	15-31
putaḱ	dal	86-4
putaǵı yok çınar (dym)	(dalsız çınar) güzelliği temsil eder	56-4
put-kol	ayaklarını ve ellerini	9-21
puraḱ	koku	1-31
purcapa	cefanı yenen, dayanıklı	56-12
purset	fırsat	7-33
purimak	kokmak	3-27
puşman	pişman	32-12
pukra	halk	47-28
pul (Far.)	para	1-4
püt-	yazmak	15-29
pékir	fakir	47-35
péyman	vaad, söz; anlaşma	49-33
péyil	niyet, eğilim	49-32
pida et-	feda etmek	13-9
piraḱ	ayrılık	2-33
pişane	alın	15-29
pişur	pişirmek	8-16
pinhân	gizli	22-34
piyade	ayakda (yürmek)	3-6
piyale	piyali	37-7
piyam	çabuk, tez	38-25

T

taebet (ta-ebed)	ebediyen	13-8
tap-	bulmak	5-29
tapşur-	teslim etmek, emanet etmek	14-1
tatar-	sararmak	1-23
tacu-tehti	tacı tahtı	10-33
tar	tel	
tar	dar	32-8
tarak-turuk	gürültü	5-10
tart-	çekmek	6-16
taza	sağlam, taze	9-12
tarih (Ar.)	tarih	1-11
taza	taze	43-12
tazim	selâm	37-5
taşla	bırakmak, atmak	45-20
tag	dağ	7-17
tagak	tarak	5-20
taket	sabır	2-12

takęt kıl-	sabretmek	25-1
tang-	bağlamak, sarmak	18-1
tal-	yorulmak	13-18
tala	dışarı	21-30
talla-	seçmek	35-23
talaş -	kapmak	12-36
talaş -	boşanmak	28-30
tam	duvar	7-10
tam-	damlamak	23-20
tama	tamah	30-2
tamaқ	yemek	53-22
tamam	tüm	39-32
taman	yön	15-25
tebrikele-	tebriklemek	30-36
tehti-ravak	tahtarevan	12-18
terep	taraf	1-18
terip	tarif	27-35
teseddük	birşeyi kimse için feda etmek, kendini feda etmek	22-27
təskin	aci, öfke, heyecan gibi duyguları yatıştırma, dindirmeye çalışma	41-7
teşrif	teşrif	37-17
teşna (teşne)	1. susamış, 2. çok istekli	16-20
teşviş	korku, endişe	29-21
tekezza (tekâzâ)	taleb, kesin taleb, istek, ıstemek	22-35
tekbir kılmak	konuşmak	30-15
teklip kıl-	davet etmek	48-22
tēgi	alt	17-4
tengge	akça	53-34
tengri	tanrı	14-8
telep	talep	12-5
telmür-	bağmak	3-28
teley	şans	15-10
tembür	tambur	48-24
tenhâ	1. yalnız, issız, boş 2. yalnız, tek	19-34
tevekkül	işi allaha bırakıp kadere râzi olma	15-12
tevre-	harekat etmek, sallanmak	45-22
teyyar	hazır	45-32
top	grup	5-11
topa-çang	toz-toprak	2-13
tehta-	durmak	57-31
torgay	tarla kuşu (torgay)	18-18
tos-	engellemek	25-23
tos-	örtmek	3-8

tos-	pusu kurmak	8-10
toş-	dolmak	12-13
toku-	eğerlemek	7-32
tokumluğ	eyerli	33-6
tokkuz	dokuz	12-7
tongguz	domuz	50-19
tol-	dolmak	6-18
tola	çok, fazla	6-25
ton	pantolon, elbise	57-1
tonur	tandır	17-33
toy	düğün	8-2
toy-	doymak	12-22
toyluk	başlık	25-12
tut-	tutmak	12-21
tutkun	tutkun	1-28
tur-	durmak	2-27
tuğ-	doğum yapmak	12-8
tulpar	at	59-6
tamar	muska	30-7
tuman	duman	51-4
tuydur-	duydurmak	35-13
tuyuksız	aniden	30-15
tört	dört	9-22
tösek	döşek	5-18
tök-	dökmek	10-29
töge	deve	7-5
tömür	demir	6-15
tüp-tüz	dümdüz	36-12
türlük-tümen	çok çeşit	48-23
tüz	yazmak	8-6
tüzleng	ova	3-17
tüge-	tükenmek, bitmek	23-25
tügütç	paket, düğüm	30-17
tülke	tilki	7-13
Tümen Nehri	kaşgar şehrinin ortasından kesen nehrin adı	1-9
tün	karanlık	11-2
tüne-	gecelemek	36-34
téhi	halâ	47-4
téhimu	daha da	7-4
téz	çabuk	27-22
tég	değmek	10-21
témít-	damlatmak	38-18

titre-	titremek	10-13
titrek	titrek	1-23
tirik	dırı, canlı	8-34
tiz pük-	boyun eğmek	8-2
tizlan-	diz çözmek	24-29
tık	dık	
tikil-	dikilmek	36-13
tingşa- (Çin.)	dinlemek	36-34
til-	dilmek	27-18
til	dil	18-25
tili-	istemek, dilemek	25-33
tilhet	senet	31-1
tilsimlik	sihri gücü bir yeri sırlı ve tehlikeli yere dönüştürmek ve şöyle sırlı gözüken şekiller	34-15
tin-	nefes almak	56-19

C

capa	cefa	15-9
carahet	yara	57-7
car sal-	bağırmak	25-2
caranglik	çoşkulu	10-23
cazala-	cezalamak	50-2
cangcung, (Çin)	general, paşa	10-7
canggal	çöl	8-17
callat (Ar.)	cellât	10-14
camun	tabak, bardak	20-2
can	hayat, can	3-2
can-ciger	candan	40-10
candar	canlı	18-16
canu-cahan	can u cihan	47-24
canan (Far.)	cânân, sevgili	12-28
cahan	dünya	13-18
cay	yer	13-9
cayiz	uygun	43-13
ceng	savaş	45-22
cemal (Ar.)	cemal, yüz güzelliği	12-8
cem bol-	toplamak	37-33
cemi kıl-	toplamak, yigmak	55-24
cennet	cennet	7-15
cevr (cebr)	zor, zorlama	17-24
cevir	cebir	52-20
cevri-capa	cevr ü cefa	41-5

cup	çift	45-33
cuda kıl-	koparmak, kesmek, ayırmak	24-24
cul-cul	yırtık	22-34
cuvan	genç kız	20-5
cör	eş, yoldaş	22-25
cür	eş	3-25
céni helkumiga yetmek (dym)	can vermek üzere	48-2
cisim	vücut	17-4
cigerlik	cigerli	37-17
cimi	tüm	13-19

Ç

çap-	geçirmek, kesmek	1-8
çap-	koşmak	59-6
çatak	problem, noksan	28-29
çaç-	çaçmak, akitmak	6-33
çaç	saç	5-19
çare	çare	1-20
çarbağ (Far.)	padihaşın dinlenmesi için hazırlanan bahçe	12-17
çarla-	gözetmek	9-22
çaşka	sabah	14-33
çağ	çağ, zaman	7-34
çak-	kırmak	2-25
çakar	hizmetçi	56-29
çakarçı	haberci	29-10
çak-çak	parça-parça	2-6
çakmak	çakmak	37-11
çakna	saçmak	11-3
çakır-	çağırmak	35-8
çakaçak	parça-parça	56-20
çang sal-	dokunmak	7-30
çangka-	aşırı susamak	36-26
çah	kuyu	54-1
çavak çal-	alkışlamak	24-17
çay	çay	7-11
çayka-	sallamak (hafif sallamak)	50-5)
çebdes	çabucak, çabuk	46-7
çep	sol, ters	56-5
çerh	çark	21-14
çeksiz	sonsuz	2-26
çoşka	domuz	5-12
çöküm	kesin	7-35

çong	büyük	5-14
çong yultuz	bir köyün adı	5-14
çu-çula-	ötmek	39-8
çög-	ırkılmak	29-23
çörgel-	dolaşmak	16-32
çöl-deş	çöl ve kayalık	2-32
çömük	kepçe	8-12
çüçükbuya	meyan kökü	35-31
çüş	rüya	12-19
çüş-	düşmek	1-27
çüşek	yatak	30-31
çüşen-	anlamak	33-10
çümüle	karınca	9-32
çeçil-	sinmek	1-32
çerik	asker	8-10
çida-	dayanmak	24-7
çırak	ışık	19-22
çırmaş-	sarılmak	23-22
çiray	yüz	4-23
çiray-ter	yüz ve renk	42-7
çık	çıkmak	1-23
çışle-	ısırırmak	30-10
çilten	çılıhten (kırık gevdenin bir yere gelmesi)	36-33
çınar	çınar	28-7
çin-maçın	çin ü maçın	35-2

H

hapılık	dert	31-28
hada	ağaç	38-22
har eyle-	horlamak	26-15
halas et-	bittirmek	33-2
halayık	halk	34-18
hali-	istemek	44-30
hamuş	sessiz	43-21
heter	tehlike	14-21
helk	halk	15-1
hencer	hancer	28-14
həndan eyle-	nazlanmak	55-13
hop	iyi	31-27
hotun	kadın, kari, eşi	12-13
hocayın	han sahibi	53-22
hoşemdi	hoşça kal	15-5

-hoş teksir	özür dilemek	53-27
hoşal bol-	sevinmek	14-9
hoşamet eyle-	yağcılık yapmak	48-22
hoşlaş-	vedalaşmak	15-16
hupiyane	gizli	24-20
hudavende (hudâvendî)	hüdâvendilik, hükümdarlık, sahiplik	14-4
hudayitaala	hûda	12-4
huramsız	sevinçsiz	21-12
hurcun	heybe	49-16
huş huy	keyifli, sevinçli	18-31
hunap yaş	kanlı yaş	18-11
hêzir	hızır	16-10
hilap	aykırı	50-3
hilvet	sessiz	48-27
hiyal	hayal	42-15

D

dabbe	dört ayaklı hayvan	59-7
dat	feryad	30-3
dada	baba	14-9
dar	dar ağacı	10-22
daren (Çince)	ünvan	7-9
dağ-davan	dağ, geçit	8-3
dagla-	dağlamak	54-18
dak	sert	3-4
danişmen	danişment, akıllı	1-17
davan	geçit	3-5
daim (Ar.)	daimî	2-22
debdebi	etkinlik	31-3
dehli-terüz	zarar	40-8
dert-elem (Far.)	dert ve alem	1-19
dert	dert	6-15
dertmen (Far.)	dertli	2-14
deste-deste	demet, demet	31-33
deslep	önce	7-2
deşt-bayavan	cöl	3-5
deşt-cöl	cöller	7-25
dergezep bol-	sinirlenmek	25-2
derkâr	1. mâtûm, âşikâr, bilinen, belli, 2. işde, iş üzerinde bulunan	14-30
dering	kapı önü	42-8
dervaze	büyük kapı	14-33
dev	cin	12-2

dora	ilaç	30-12
dora-dermekçi	eczac, ilaççı	22-29
dost	dost	61-20
dozak	cehennem	4-9
dua eyle-	dua etmek	36-3
dutar	dütâr	48-24
dutar	muhtaç	14-12
durdane (dür-dâne)	1. İnci tânesi 2. Sevgili, kıymetli 3. Kadın adı	30-16
dunya	dünya	12-11
duvang (çince)	memuri unvan	1-1
döng	tepe	5628
düşmen (Far.)	düşman	7-1
de-	demek	1-3
derek	haber	18-16
dengiz	deniz	10-9
dihlet	göç	34-13
didar	yüz	53-32
ding katmak	dik olmak	53-31
dil	gönül	12-13
dilraba	dilrüba, gönü'l kapan	12-26
dilşad	gönü'l hoş, sevinmiş	20-25
divane	divâne	49-10
dive	dev	5-11
dive-piriler	cin-piriler	12-10

R

râhim	merhametli, acıyan, acıyip esirgiyen	23-5
ravap	rebap	48-24
rékip	raki	52-2
renggi-ruhsar	cemâli, yüzün güzelliği	12-14
renggi-roy	renk ve ruh	7-29
rena	rana	36-16
renc-	küsmek	42-14
roşen	aydın	31-16
romal	baş örtüsü, örtü	46-9
roh	ruh	10-20
ruhsar	yüz	12-25
ruhset	ruhsat, izin	13-38
Rusulilla	Resulallah	14-2
Rum	Rum	48-25
rivâyet	rivâyet	12-2
riyazet	zorluk, cefa	36-9

Z

zar	zâr-zâr	1-2
zarlan-	inlemek	5-16
zâğı-zugün	karga	38-4
zâlim (Ar.)	zâlim	1-2
zebun	acız, veyrah,kötü	20-1
zepiren	safran	22-21
Zehmet	zahmet	34-2
zehmek	mîzrab	3-24
zerrin	1. altından yapılmış 2. altın rengi, sarı	49-2
zeher zukum	zehir zikkim	54-14
zorluğ	kaba	8-1
zokmen	özlem	37-9
zulum (Ar.)	zulüm	7-25
ziban	zeban	30-35
zilzile	tantâna	30-36
zindan (Far.)	zindân	3-31
zibu-zinnet	süs eşyaları	7-3
zinnetlik	süslü	7-9
zinnetlen-	süslemek	27-27
ziyan	zarar	19-32

S

saet	saat	12-7
saba	sabah rüzgarı	18-4
sap	temiz	40-26
sapa	sefa	51-15
sat-	satmak	5-13
satar	setar	48-24
sada	ses	36-33
sadîqang kêt-	feda olmak	41-15
sarasim	tedirgin	40-2
sazla-	ayarlamak	48-25
sağdak	fişeklik	47-12
sakal	sakal	19-24
sak-salamet	sapasağlam	33-9
sakla-	korumak	9-3
sanga	sana	6-12
sal-	atmak	1-33
salam	selâm	19-9
salkın	serin	18-2
saman	saman	7-29

sanç-	batırmak	13-21
sansız	sayısız	21-15
sahipcamal (sâhibe-i cemâl)	güzelliği olan kadın	12-20
savaş	ders	61-24
savdayı	sevda	14-14
say	sahil	26-21
saya	gölge	52-3
saye	saye	2-30
sayra-	ötmek	9-9
sep	kuyruk	2-27
secdi (secde)	namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmak- larının yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti	16-14
serasi	en iyisi, şımarığı	56-11
serpay	kıyafet	53-21
serdar	serdâr	56-9
sergüzeşt	başından geçenler	53-28
serhil	seçkin	29-33
sekpare	üzgün	12-4
sekre-	fırla	24-17
segü térek (dym)	koruyucu	2-20
sel	sel	10-28
seltenet	saltanat	
sel çağlıma	küçümseme	28-13
sen	sen	2-9
sehne	sahne	57-21
seher	sabah	57-16
sevap	sebep	44-12
sevir	sabır	13-3
seiy şerbet iç- (dym.)	muradına ermek	13-3
seyli kil-	gezmek, piknik yapmak	26-25
sor-	sormak	41-22
sorağla-	soruşturmak, aramak	19-19
sorak	sorgu	10-7
sol	sol	16-32
solaş -	atmak (îçeriye)	9-30
solun	güzel	1-5
su	su	7-17
sugar-	çıkarmak	50-6
sung	sonra	17-18
sul-	solmak	5-28
sulun	güzel	8-30
sumbat	görünüş	57-24

sun-	kırılmak	46-28
söz	söz	12-10
söz-çöçek	dedikodu	28-34
sözde tur-	sözünü tutmak	27-7
söhbet	sohbet	
söy-	sevmek	4-12
sübhi	sabah	37-15
süpet	sifat	20-17
süt	süt	1-22
sürgün	sürgün	1-16
süz	süzmek	7-18
ségin	özlemek	4-14
séğiniş	özlem	4-12
sélinca	bahtaniye	3-4
sipa-	okşamak	35-33
sırtmak sal-	iple bağlamak	25-5
sırdaş	sırdaşmak	6-8
singil	kız kardeş	15-11
silkin-	irkilmek	30-28
simap	civa	13-26
sina-	denemek	30-2
sine	yürek	15-13

§

şapaetlik	şefaetli	14-2
şaperkut	cin-pirilerin padişahının adı	12-10
şatılık	memnuniyet	12-13
şah	dal	22-37
şahyane	neşeli	57-28
şağırt	çırak	53-22
şam	mum	21-22
şamal	rüzgâr	18-2
şah	şah	12-2
şahi huba	güzellerin şahı	17-23
şahit (Ar.)	şahit	1-11
şepi	işaret	7-14
şeddad	zâlim, şefkatsız	60-3
şert	şart	44-17
şeriat (Ar.)	şeriat	49-14
şemsi baka, mahi taba	ölmez gün, dolun ay	14-3
şemsi bostan	meleklerin dînlendiği yerin adı	12-31
ŞEMSİCANAN	Kemerşahın sevgilisinin adı	121-1

şevk	şiddetli arzı, keyif, neşe, sevinç	22-25
şor	uğursuzluk	59-3
şoli	nur	28-10
şu	şu	1-11
şutap	şuan, şimdi	20-27
şul	şu	47-16
şum	uğursuz	2-18
şunçe	o kadar	12-3
şundak	şöyle	12-2
şungk-	fırlamak	1-23
şungkar	şahin	39-37
şum	uğursuz, kötü	21-14
şéhitlik	şehitlik	10-6
şehir	şehir	12-2
şipa	şifa	14-15
şirin (Far.)	tatlı	5-10
şikar	av	59-5
şikeste	1. kırık, kırılmış 2. yenilmiş	18-6
şil-	dilmek, kesmek	27-19

G

gapıl	gafil	59-11
gar	mağara	52-6
газ	kaz	9-10
gayip (gayb)	1. gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp 2. belirsiz, bilinmeyen şeyler	16-15
gayip bol-	kaybolmak	42-30
geplet	gaflet	45-12
gerip	batı	25-20
gezep (Ar.)	gazep	2-25
gezel	gazal, şarkı	15-32
gezne-depin	hazineler	12-3
ges	tuhap	46-3
gemħari (gam hâr)	gam yiyen, kederlenen	56-10
gemkin	Üzgün	13-36
gem-gus	gam ve zulüm	11-1
gemgüzâr (Far.)	dert ortağı	2-15
gem ye-	gam çekmek	27-10
geyri	gayri	19-18
geyret	gayret	26-33
gomuş	manda	5-24
gubar	toz-toprak	34-1

günce	gonca	38-27
guva	açık (renk)	3-7
gérüp	garip	3-15
gicek	kemençe	48-24
gizalan-	yemek yemek	53-25

K

kat-	yakmak, söylemek	1,12
katar	sıra, kuyruk	3-4
kattik	sert	10-8
katnaş	katılmak	1-14
kaç-	kaçmak	5-2
kar	kar	3-16
kara	kara, siyah	3-6
kara-	bakmak	12-8
karaş	bakış	5-12
karşı	karşı	7-4
kara kün	zor gün	46-10
karak	gözbebeği	16-34
karanggu	karanlık	3-6
karanggu tağ	Hotanın güneyindeki dağın adı	59-8
karmak	olta	59-14
kazan	tencere	8-11
kazi	kadı	48-22
kaşla-	kaşımak	35-28
kağa	karga	6-10
kakaklap kül-	kahkaha atmak	37-38
kakşat-	zulmetme	1-2
kal-	kalmak	2-15
kalmak	kalmak	7-6
kamal-	atılmak	3-28
kamgak	dikenlik ot	7-5
kan-	doymak	49-16
kan	kan	9-31
kanhor	hunhâr	3-19
kanat	kanat	
kandak	nasıl	21-35
kasnak	kenar	15-2
kavan	domuz	6-22
kayan	nere	8-18
kayt-	dönmek	14-21
kyata	tekrar	17-32

kanat	kanat	
kandak	nasıl	21-35
kasnak	kenar	15-2
kavan	domuz	6-22
kayan	nere	8-18
kayt-	dönmek	14-21
kayta	tekrar	17-32
kayda	nerede	12-28
kayğu	kaygı	3-7
kayna-	kaynamak	56-21
kayırl-	kayırmak	2-21
kepez (Ar.)	kafes	2-24
kotre	damla	44-7
kotre-kotre	damla-damla	58-10
kedem	adım	32-12
kedeh	kadeh	37-8
keddi kameť	boyu posu	40-18
keďir	kiymet	6-21
kerzdar	borçlu	53-35
kesem	and, yemin	13-30
kastle,	kastetmek	6-28
kekňus	divenin adı	45-1
keşkér	kaşgar	1-13
kelem	kalem	18-4
kelbi (Ar.)	kalbî	7-3
kemerşah	şemsicanan'ın sevgilisinin adı	12-1
kent-gezek	şeker	48-23
kehri	Üst, Üzere	45-19
kehriman (Far.)	kahraman	10-7
kevре	kabir	52-21
keyer	nere	4-18
kobul kör-	kabul etmek	12-6
kora	bahçe	30-26
kork-	korkmak	10-12
korkut-	korkutmak	9-34
kozga-	uyandırmak, ayaklandırmak	58-19
kozgilang	ayaklanması	1-14
koşuk	kaşık	50-23
koşul-	katılmak	40-22
koğla-	kovalamak	37-29
kongguz	böcek	90-20
kol	el	8-2

koyaş	güneş	11-3
koy	koymak	2-12
kutkuz-	kurtarmak	4-25
kutul-	kurtulmak	7-27
kutulmak	kurtulmak	25-20
kurandaz	falcı	29-14
kuzi	kuzu	2-11
kusur tapmak	eksiklik bulmak, noksan bulmak	27-25
kul	kul, köle	42-17
kulak sal-	dinle	24-33
kum	kum	35-32
Ketip kal-	şaşa kalmak	27-28
Kétim	defa	20-34
kéri	yaşlı	7-13
kérindas	kardeş, akraba	3-3
kibligah (Ar.)	kâble, gâh	14-12
Kiçkir-	bağırmak, çağırırmak	18-19
Kiçkir-	ötmek	3-12
kirân	yırtıcı	28,12
kız	kız	1-5
kızgan-	kıskanmak	35-13
kizi-	ısınmak	17-34
kil-	kılmak, etmek	12-2
kılıç	kılıç	4-8
kiya-çıya	bağıriþip çağırırmak	10-22
kiyna-	ışkence yapmak, üzmek	18-24
kiyin kün	zor gün	53-15

K

kac	inançlı	2-18
karametlik	kerametli	14-1
kasapet	kesafet	2-3
kaşal-(kaşile)	engel	29-31
kaşki	keşke	60-15
kakkuk	sevgiliyi ifade eden bir erkek kuş	3-12
kalla	kafa	7-24
kavap	kebab	13-34
kabe	gibi	16-29
kepe	kulübe	9-17
kepi	kulübe	7-16
ket-	gitmek (yardımcı fiil)	4-4
Keçe	gece	8-2

keçür	affet	17-29
kerbala	Irak'ın Köpe' dediği yerdeki Fırat Nehri yanındaki kumlu çölleri	31-15
kermek	germek, açmak	39-37
kez-	gezmek	2-32
kes-	kes	10-31
kengri	geniş	52-13
kel-	gelmek	3-6
kelime	kelime	12-10
kence	küçük (en küçük)	56-11
keyp-sapa kil-	hovardalık yapmak	53-15
kota (kütah)	kısa, boysuz	15-8
kola-	kazmak	17-35
komzek	iþirk	17-31
koyi	peşi	17-35
köç-	göçmek	3-11
köp	çok	5-5
kuyikap	kaf dağı	12-10
körün-	gözükme	13-17
kölkrek	baþrı, göğüs	22-16
köz	göz	2-2
közdin keçür-	görmek,	27-26
köz göhiri	gözbebeği, gözümün ışığı	17-9
köngül	gönül	12-4
könglini ter- (dym)	gönlünü almak	22-2
kök	gök	10-23
könglini yandurmak (dym)	gönlünü soğutmak	27-31
köngli yerim bol- (dym)	üzülmek	22-1
kön,	alışmak, kabul etmek	43-14
köy	yanmak	3-24
küpaye	kâfi	30-33
küt	beklemek	1-33
kuç	güç	5-6
küreş	savaş, mücadele	1-13
küzgi	kışa doğru ekilen bir çeşit buğday	20-29
kül	kül,	1-33
kül-	gülmek	7-13
külbî	külübe	21-36
külpet (Ar.)	külfet	1-27
kümüş	gümüş	49-16
kün	gün	12-7
kündin-künge	gün geçikçe	29-11

küyle-	övmek	
kepen	kefen	23-18
ket-	gitmek	3-27
keç-	geçmek	13-4
keçe-kündüz-	gece ve gündüz	12-5
késel	hasta	24-16
kengeş tüz-	müşave etmiş	13-37
kélişim	anlaşma	
kélişken	güzel	1-16
kéme	gemi	29,28
kéyin	sonra	12-7
kiçik	küçük	15-1
kir-	kirmek	4-31
kirem kıl-	merhem eylemek	60-26
kişen	pranga	3-1
kişi	kişi	1-15

G

gadah (gedâ)	dilenci, yoksul	18,12
gaday	fakir	24-23
gangırımaç	tedirgin olmak	15-18
gal	boğaz	44-7
gep	söz, laf	20,30
ger	eğer'in kısaltılmış şekli	16-3
gerdiş	bardak	48-25
gomuş	manda	5-24
guman	şüphe	13-31
gum bol-	yok olmak, mahvolmak	28-35
guva	şahit	29-2
gör (Far.)	mezar, kabir	3-10
göher	güler	55-2
gürcek	kürek	4-32
gugum	gece yarısı	3-6
gül	gül, çiçek	45-26
Gülcemile	Hemracanın kız kardeşi	
gülhan	ateş	16-33
gülkeke	neşe	49-20
gül-giya	çiçek ve bitki	22-3
gili ehmer	hûş kokulu gül	59-16
gümbez	kümbet	36-31
gün	güneş	
gireleş-	kucaklılaşmak	34-9

L

lagilda,	tirtir (titremek)	10-12
lay	çamur	7-17
layık	uygun	59-2
letapet (letâfet)	1. lâtifilik, hoşluk 2. güzellik 3. nêzâket 4. yumuşaklık	35-2
lev	dadak	38-32
lokman	lokman	29-33
lutpi (lütuf, -tfu)	1. iyilik, arkadaşça 2. davranış 3. güzellik	13-26
lutpi menzur	iyilikler	13-26
lekin	lâkin	36-26
lingshit-	sallamak	36-2
illa	dürüst, doğru	29-4

M

macaṅg (Çin)	bir cins kumar	3-30
macra	macera	48-20
madar	güç	3-26
mergejdum	yılan, zehirli böcekler	58-6
makan	mekân	12-26
mang-	yürmek	1,16
manga	bana, a men zamîrinin verme durumu	7-15
mançu	mançu	1-14
Mançuriye	Mançurya	1-13
malamet (melâmet)	ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma	14-7
malayık	melekler	47-10
mahi taban	parlak ay, nurlu ay	17-8
mayıl	mail	20-18
meptun (meftûin)	1. fitneye düşmüş, sihirlenmiş 2. gönül vermiş 3. hayrân olmuş, şaşmış	22-37
macburi (Ar.)	mecbur	7-2
mehşer	mahşer günü	16-12
medet kil-	güç vermek	14-25
medetkâr	destekçi	23-9
mert	çömert	30-6
mertem	defa	39-6
mertive	defa	1-20
merdane	yığithe	10-7
mezlüm	bayan, kadın	29-4
mezür	kul	49-24
mes	sarhoş	36-32
mesel	misal	43-26
meshire kil-	alay etmek	30-29

mertem	defa	39-6
mertive	defa	1-20
merdane	yığithe	10-7
mezlum	bayan, kadın	29-4
mezür	kul	49-24
mes	sarhoş	36-32
mesel	misal	43-26
meshire kil-	alay etmek	30-29
meslihet	öneri	25-14
mesum (Ar.)	masum	1-7
meğlup	kaybetmek	1-14
mekset (Ar.)	amaç	5-9
mekki	mekkeh	32-1
mēngiz	yanak	49-17
mēlun (Ar.)	melun	5-11
mēlik	melek	44-26
men	ben	2-7
menzur kil-	benzetmek	12-8
menzil	mekan	12-37
menilik	anımlı	42-29
mehel	süre	39-35
mehbup (mehbûb)	1. Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili 2. Erkek sevgili	13-38
mehrum	mahrum	99-10
mehkem	siki	9-21
mehliya bol-	(gönlünü) vermek	37-29
meydan	meydan	10-22
mey-şarap	içkiler	48-23
meyli	makul	22-22
meyin şamal	hafif esen rüzgâr	46-35
meyüslen-	üzülmek	22-35
mol	fazla, çok	36-29
mollak	yuvarlanma hareketi	45-23
moytungza	sokak adı	10-9
mubarek (Ar.)	mübârek, uğurlu, hayatı	12-2
mucapir	komşu	20-14
muz	buz	3-16
Muzat	nehir adı	3-6
musapır	gurbetçi	3-15
mustebit (Ar.)	müstebit	1-18
muşekket	zorluk	9-21
muşt	yumruk	56-15

muştak	susamış	13-29
muşu	şu	6-6
mukâm	makam	43-2
munare	minare	50-11
munacet (Ar.)	münacat	1-24
mundâ	burada	33-13
mundak	böyle	1-23
mung	hüzün	21-12
mungdaş-	sohbet etmek	8-14
muhebbet (Ar.)	muhabbet, sevgi	12-21
mõcize	mucize	35-31
müdür-	tökeslemek	29-8
müşki enber	kokulu ot	30-19
mük-	gizlenmek	5-3
müneccim	1. yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkâm çıkarın, yıldız falına bakan kimse, falçı	46-2
mehrivan (mihr-bân) (Far.)	şefkatlı, merhametli, muhebbetli, güleryüzlü, yü- muşak huylu	15-5
méhman	misafir	23-24
méhnet	mihnet	60-8
mihla-	civilemek	47-12
midirla-	kırırdamak	17-35
mirgizar (merg-zâr)	çayırlık, çimenlik	57-19
miskin	nazik	34-2
ming	bin	42-27
ming bir	bin bir	9-21
miltîk	tüfek	2-12
min-	binmek	45-2
mihrigiya	sevgi otu	22-14

N

nabina	gözü görmeyen kişi, kör	31-8
natonuş	tanış olmamış	20-6
nadamet	kader	2-26
nadamet çek-	nedamet çekmek	
nazuk	nazik	42-23
nazu-nîmet	nîmet	48-23
nâgâh	1. vakitsiz, 2. ansızın, birdenbire	19-20
nam	ün, ad	12-2
nâme	mektup	22-17
name-ehval	adını ve durumunu	37-27
nan (Far.)	ekmek	8-16

nahek	haksız	25-10
navada	eğerde	24-25
nava kıl-	seda eylemek	47-27
nailac	çaresiz	14-22
nainsap	insafsız	49-15
nepes	nefes	23-37
nepret	nefret	5-23
neççe	kaç	12-37
nere tart-	figâh etmek	1-9
nerem	yumuşak	57-23
nerse	eşya, şey	27-21
nerkes	nergis	42-27
nezer sal-	bakmak	36-22
nezme; nazımı	nazmı, ağıt	1-12
neşter	neşter	12-21
Nozuk (Far.)	Nazik	1-12
Nozugum	Naziğim (kız adı)	3-7
nur	nur	11-3
Nurdunşah	Hemracan'ın ikinci ağabeyi	35-6
nurgun	pek çok	8-3
nukút	noğut	30-22
nuri gilman	nûr-ı gilman	17-9
néri	uzak	25-28
nésip	nasip	22-23
nékilay	neyapayım	23-10
némiška	neden	3-34
nev bahar	ilk bahar	5-27
ni	nice	1-5
ni-ni	nice	29-33
niçük	nedir	4-22
nişap	örtü	40-6
nikalan- (nikâhlamak)	1. nikâh etmek 2. nikâh kıymak	27-23
nigar	güzel, sevgili	12-27
nim	ne	18-22
nime	ne	5-15
nimcan	yarı can	46-5

H

har-	yorulmak	54-1
hartilda	mırılda	5-12
haza	süre	17-30
hazır	şimdi, şu an	22-30

haki,pahing	toprak, yer	42-4
hang-tang	hayran	6-7
hal	hal, durum	4-22
halak	ölüm, mağlup	22-22
halet	şekil, durum	37-35
halavet	huzur, refah	26-23
hali kal-	baş başa bırakmak, baş başa kalmak	37-18
haman	harman	4-321
hamildar (Ar.)	hamile, gebe, yüklü	12-13
han	han	8-29
hava	gök, hava	18-21
haya-namus	namus	28-20
hayat	hayat	9-24
hayasız	terbiyesiz	28-31
hatta	hattâ	52-17
herembağ	harem bağ (kadınların dinlenmesi için hazırlanan bahçe)	26-24
hercay	her yer	3-13
herdem	her zaman	16-17
herkândak	nasıl bir	43-15
hergiz	hergüz	5-32
heryan-heryan	hertaraf	53-6
hezer eyle-	sakın	28-14
Hezriti Eli	Hazreti Ali	45-30
Hesenu-Hüsen	Muhammed peygamberin torunu	31-14
hesret (Ar.)	hasret	3-24
heşemetlik (Ar.)	haşmetli, görkemli	12-17
Heşret	divenin adı	45-15
heşkipiçek	sarmaşık	23-22
hek	hak	55-2
helkum	alt damak	60-18
hemra	yoldaş	43-4
Hemracan	Hörlika'nın sevgilisi	35-1
hemsöhbet	sohbet etmekte olan	33-28
hemişem	her zaman	18-12
heyde	kovalamak	3-27
Heyvetlik	heybetli	36-31
hozur	huzur	24-32
hoşidin ketküz-	vazgeçilmek	25-16
huşidin ket-	bayılmak	22-28
huşığa kel-	kendine gelmek	22-28
hörperi	huri peri	12-19
Hörlika	Hemracan'ın sevgilisi	35-1

höl	ıslak	2-2
Hüsen	Hüseyin (kişi adı)	12-2
hüner	marifet	30-34
hicran	1. ayrılık, 2. unutulmaz acı, keder, iç acısı	15-14
hiç	hiç	10-27
hicbir	hic	12-11
hicğaysisi	hicbirisi, hickimse	23-10
hickim	hickim	2-7
hidi	koku	22-45
Hisraw	padişahın adı	35-2
hikmet	1. hakimlik 2. sebep	22-37
hili	şimdi	46-3

O

otturancı	ortancı	35-6
otluk	ateşli	20-8
oçuk	açık	18-2
ohşa	benzemek, gibi	5-26
ohşas	aynı, gibi	38-10
ora	sarmak	12-20
orda	saray	24-28
orun	yer	7-11
oğurla-	çalmak	45-19
oğul	oglan	12-6
oku-	okumak, söylemek	1-24
ong	sağ	16-32
angay	kolay	47-4
olaş-	toplasmak	9-32
on	on	1-29
oy-	oymak	8-30
oygan-	uyanmak	13-31
oyla,-	düşünmek	6-6
oyna -	oynamak	3-30

U

u	o	12-3
uç-	uçmak	54-31
uçraş	karşılamak	4-12
uçur	haber	17-22
uhla-	uyumak	47-1
udul	doğu	9-22
ur-	vurmak	49-31
uruş	savaş	47-18

uruk	tohum	30-18
uz	güzel	28-8
uzat-	uzatmak	8-2
uzatkuçi	uçurlayıcı	1-22
uştumtut	aniden	34-11
uktur	bildir, anlat	22-30
uka	erkek kardeş	35-13
unggiçe	ona kadar	25-34
ula-	eklemek	58-27
ulug	uluğ	32-2
uyat	utanç	54-4
uyak	orası	8-13
uyku	uyku	12-18
uygur	bir Türk kolun adı	1-17

Ö

öt-	geçmek	3-21
öç-	sönmek	13-2
ör-	örmek	5-19
örtep-köydür (deyim)	üzmek	1-19
örtin-	yanmak	16-25
ördek	ördek	9-10
ögiley	kurban olayım	42-27
öz	kendi	10-19
özara	birbiri	4-12
özge	başka	
ös	büyümek	2-28
östeng	ırmak	19-26
öl-	ölmek	4-6
öltür-	öldürmek	8-2
ölük	ölü	3-10
ömürvayet	ömür boyu	49-5
öy	ev	7-9
öy tut-	evlenmek	28-23

Ü

uç	uç	3-26
uçün	için	10-1
ur-	vurmak	2-12
üz-	kesmek	9-24
üz-	koparmak	43-10
ülpet	ülfet	14-6
ümít (Ar.)	umut	4-29

ün
ün-tinsiz

ses
sessiz

3-13
37-1

V

vapa	vefa	15-8
vapa ehli	vefakâr (insan)	48-18
vapadar (Ar.)	vefalı	7-26
veten	vatan	14-13
vetendaş	vatandaş	10-11
vec	servet	29-13
vede	vaad	13-30
vesl (vası)	kavuşma	13-9
veke	vakâ	47-2
vesves	dert	13-17
vehim	korku	25-24
vehşi (Ar.)	vahşi	6-22
vicirlaş-	ötüşmek	40-3
vidalaş -	vedalaşmak	26-11

E

eçil	açılmak	1-30
eziz (Ar.)	aziz	10-11
esige al-	hatırlamak	31-1
ışek	eşek	50-19
egir	ağır	8-5
engek	çene	18-1
eliş	almak	7-2
eymen-	çekinmek	21-24
eyit-	ayıtmak, söylemek	12-2

I

ibadet	ibadet	12-5
ipar	miski amber	22-15
iplas	pis	7-3
it	köpek	57-6
itek	önlük	57-4
icabet bol-	kâbul etme, kabûl edilme	13-12
icâzet	1. izin, ruhsat	14-10
iç-	içmek	7-11
içi	içi	1-21
iz-direk	haber	55-6
izhar	izhar	4-12
izle-	aramak	13-14

ispihan	İsfahan	12-2
istekçi	takip eden	5-5
isksetsiz	çirkin	5-13
isim	isim, ad	6-5
isil	güzel	41-14
işen	inan, güven	23-25
işenç	güvenç, inanç	51-11
ışk nepisi	aşkı nefsi	30-13
işit	dinle	
ikki	iki	3-5
ige	sahip	20-15
iger	eğer	49-1
igem	tanrıım	35-26
igiçi	ablâ	47-17
igiz	yüksek	3-5
ilac	çare	44-29
ile	bilen	12-1
iltica	barınma, sığınma	32-13
iltimas	dilekçe	48-9
ili (Gulca)	vilayet adı	3-22
immet	halk	37-7
inam	iyilik yapmak	35-12
intayın	çok	26-25
insap (Ar.)	insaf	7-7
ini	erkek kardeş	21-7

Y

yat-	yatmak	2-13
yat	yad	14-13
yaramlık	yaramlı	45-1
yâr (Far.)	sevgili	8-13
yaran	yâren	40-26
yarlık	emir	29-14
yaru-dost	yârlar, dostlar	2-29
yahşi	iyi	19-29
yaş	yaş	14-19
yaş	genç	1-3
yağ-	yağmak	6-25
yak-	yakmak	4-3
yaka	yaka	56-20
yaka yurt	yabancı memléket	20-26
yangza (Çince)	çeşit, şekil	22-6

yala- (Çin.)	yakalamak	9-22
yalaş-	yalamak	5-11
yalang	serpinti	3-17
yalğan	yalan	49-30
yalguz	yalnız	12-16
yaman	kötü	19-29
yamanlık	kötülük	56-1
yamgur	yağmur	35-32
yamul	hapishane	3-28
yan-	dönmek	35-37
yan	yan	9-14
yandaş-	yaklaşmak	48-19
yavan (Far.)	yaban	9-17
yavuz	kötü	8-2
yavuzluk	kötülük	7-14
yayı	polis	8-23
yer	yer	9-16
yerlikke koy-	defnetmek	34-14
yeru-asman	yer yüzü ve gökteki	25-19
yéşmek	çözmek, çıkarmak	45-8
yeksan	bir	10-35
yeksan kılmak	yok etmek	6-32
yéngil-	yenilmek	47-7
yene	yine	18-16
yoru-	parlamak	1-26
yoruk	aydın	36-10
yoşur-	gizlemek	47-10
yok	yok	5-18
yoku-bar	herşey, servet	42-9
yol	yol	3-6
yolğa sal-	uçurlamak	33-6
yolla	yollamak	7-27
yoluk-	rastlamak	16-3
yolvas	arslan	30-29
yoksul	yoksul	1-2
yut-	yutmak	8-24
yurt	yurd	1-20
yurtdaş	hemşer	2-27
yul-	yolmak	2-5
yultuz	yıldız	1-26
yölen-	dayanmak	8-1
yüt-	yudmak	20-34

yüttür-	uzaklaştırmak, kaybetmek	35-20
yür-	yürümek	2-32
yürek	yürek	12-21
yüz	yüz	1-22
yüsüp-Ehmet	Yusuf ile Ahmed adlı desdandaki kardeşler	58-9
yündikâr	bulaşıkçı	53-16
yépinca	yorgan, örtü	3-5
yé-	yetişmek, gelmek	3-6
yéza	köy	5-14
yékîn	yakın	12-33
yégir	zede, yara	15-31
yélin-	yalvarmak	55-1
yip	ip	22-10
yitim	yetim	21-3
yirağ	uzak	13-29
yirakla-	uzaklamak, ayrılmak	19-19
yığla-	ağla	12-5
yığmak	toplamak, yıgmak	22-2
yığıt	yığıt	7-16
yík-	yıkmak	2-12
yılan-çayan	yılan	54-16
yilpiz	panter	36-28
yiltız	kök	35-31
yimek-içmek	yemek-içmek	13-18

SUMMARY

The aim of this thesis is to carry out comprehensive and detailed linguistic study on the three UİGUR folk tales (Dasitans).

These three Dasitans, which are Nozugum, kamerşah ile Şemsican and Hörlika ile Hemracan, have been picked up from the book named "UİGUR FOLK DASITANS" which was gathered and written by Prof. Abdülkerim Rahman in UİGUR language and published in URUMQI on January 1981.

UİGURS, are one of the Turkish tribes who firstly appeared in the History during VI. Century and preserved their existence and ethnic structure up to this date. Today they are living on the territory named as "Autonomous Xinjiang UİGUR Province" in Central Asia under the nationality of People's Republic of China.

As it was once told by renown Kaşgarlı Mahmut, UİGUR dialect had served as a foundation to the Hakaniye Turkish which was official spoken and written Language during the XI. and XII Centuries. Later on UİGUR dialect duly established a basic source to Ali Şir Nevai as well, when he was developing the Chaghatai Turkish. Azerbaijani Turkish which was substantially based on Oghuz Turkish had also been effected by UİGUR dialect along with Kipchak dialect. Today centre of UİGUR dialect as a written language is North Xinjiang where to cultural activities was shifted lately. And consequently the language is mainly effected from Urumqi and Gulja accents.

The alphabet is mostly used by UİGURS at the present, is a kind of developed Arabic Alphabet.

This thesis is consist of six chapters, which are; Introduction, The text Latin Transcription, Translation, Dictionary, Bibliography and Original Text.

The introduction chapter has been designed to give general informations about UİGURS, UİGUR's dialect and the Author.

In the second chapter a Latin transcription of the text has been introduced.

A Turkish translation of the original text is given in the third chapter.

Dictionary in the chapter 4 has been so prepared that it only gives Literal meanings of the words as they are used.

Chapter five provides informations on Bibliography.

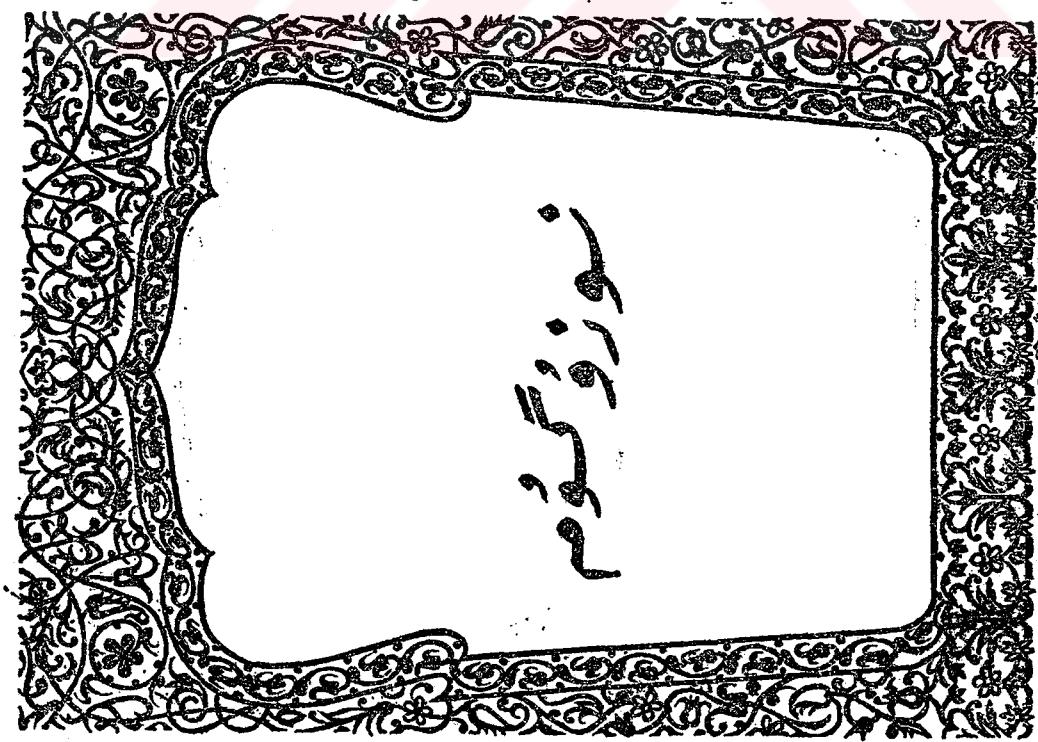
The last Chapter consists of fotocopies of the original text written in Arabic Alphabet.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim RAHMAN, Uygur Halk Destanları, Urumçi 1981.
- Abdulkerim RAHMAN, Mehmet ZUNUN, Uygur Helik Egiz Edebiyatining Asasliri Urumçi 1982.
- Abdulkerim BAKI, Hazirki Zaman Uygur Tili, Pekin 1983.
- Hemit TÖMÜR, Uygur Tili Girammatikisi, Pekin 1987.
- Gulam GAFUR, Uygur Tilining Kiskice Şive Lugati, Pekin 1986.
- ZHao XIANGRU, ZHu ZHİNİNG, Ana Çizgileriyle Uygur Dili (Çince) Pekin 1985.
- Nesrulla YOLBOLDI, Hazirki Zaman Uygur Tili, Urumçi 1980.
- Adil EZIZ, Abdulletip TAŞPOLAT, Hazirki Zaman Uygur Tili Asaslari, Kaşgar 1985
Uygur Edebi Tilining İmla Kaidisi, Urumçi 1985.
- Vahitcan GAPUR, Asker HÜSEYİN, Uygur Klasik Edebiyat Tizisliri, Pekin 1986.
- Muherrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1985.
- Dr. ESİN, EMEL: Nazukum Destanı, Türk Kültürü Dergisi, Sayı 73, s.89,
Ankara 1968.
- TOYGAR, Kamil, Doğu Türkistan (Şincan Uygur Özerk Bölgesi) Halk Edebiyatı Çalışmaları, Türk Kültür Dergisi, sayı 298, s.92, Ankara 1988.
- TURAN, Şekür, Uygur Halk Koşakları, Milli Folklor Dergisi, sayı 1, sayfa 29, Ankara 1989.
- TURAN, Şekür, Gani Batur Destanı, Size Dergisi sayı 57, s.30, Ankara 1986.
- TURAN, Şekür, Uygur Halk Destanlarından Rabia Sahdin, Halay Dergisi sayı 35, s.15, Ankara 1983.
- Turan, ŞEKÜR, Türk Uygur Destanları, Erciyes Dergisi sayı 37, s.14,
Kayseri 1981.
- Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grammeri, Ankara 1990.
- İklil KURBAN, Yeni Uygur Türkçesi Grammeri, Ankara 1989.

• 8. •
Türkolojiden Kütüphane
Dokumentasyon Merkezi

نوروز

زالسم دۇۋاڭ ① زار يېغىلاتىنى،
يېرىشىللارىنى كوب قاقاشاتىنى.
ياش دىمدى ياكى قىزى
دارغا ئاستى، بۇغا ساڭتى.

نى يېڭىللەر، سولۇن قىزلا،
ئەرەك يېولىدا ئانىها پالىتىنى.
كۈنەھى بوق مەسىھىلەزىلىق،
باشلىرىنىڭ قىلىقچىچىپىنى.

تۇمەن دەرياي ② نەرە تارىشى،
سۇرۇندىدا قالىلار ئالقىنى.
شاهەت بولۇپ شۇ تارىختى،
مەڭلاب نۇزۇڭ نەزە قاتىنى.

ئەلقىسىسى، قەشىشىر خەلقىنىڭ ماڭىزىرىيە باستۇرۇچىلىرىغا
ئارشى ئازاتلىق كۈرىشى مەشكىلۇپ بولاخاندىن كېپىن، ماڭۇ خانى
دۇۋاڭ قۇزىشلاڭ قازىنىشاچىلىرىدىن مەڭلىخان كىشىلەرنى دارغا
دۇۋاڭ — چىلەك سولالىسىنىڭ چىلەك ئەڭلەتكەن
① دۇۋاڭ — قەشقەر شەھىرى كېپىسپ ئۇتكەن
② تۇمەن دەريا — قەشقەر شەھىرى كېپىسپ ئۇتكەن

يامغۇر ياققان باغلا دەك،
كۈز يېشىدا ھول بولدۇم.

دۇۋاڭ دىگەن كاسىپەت،
ئۈنىڭدا يېق شاپاڭەت.
ئاپاق ساقال بىۇندى،
بۇرگىم چاك - چاك بولدى.

ھەپكىم ھەدەك بولسۇغا،
ئامراق قۇرم نۇزۇڭ ئاي،
ئاكاڭىنىمۇ ئاپرسام
سېننەڭىسىمۇ ئاپرسام.

دەپ يىشىم قۇزىدەك تەلۈرۈپ نۇزۇڭىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى.
جاللاڭار بۇاپىنى مىلىتتىنىڭ پاينىڭى بىلەن تۇرۇپ يېقىتىپ
قۇيدى. نۇزۇڭوم تاقاقت قىلالىمىدى. تۇپا - چاڭقا مىلىنلىپ بەھوش
يائاقان قەرى دادسىغا قاراپ:

٤

خەپير خوش دەرتىن دادا،
غەنگۈزۈدم ياخشى قال.
كۆزلىرم ئاقۇز - ئاراسى
كۆئىزۈزم ياخشى قال.

ئاشى، زىندا ئىغا قاشىلدى ۋە مىشكىلپ كىشىلەرنى قەشقەردىن
ئىلىغا سۈرگۈن قىلىپ ھەيدەپ ماڭدى. ئىلىغا ھەيدەلگەن سۈر-
گۈنلەر ئىچىدە كېلىشكەن، يېقىسىل ئائىدىن بولغان دانشىھەن
تۇپخۇر قىزى نۇزۇڭىمۇ بار ئىدى. سۈرگۈن
سۈزۈملىك ماڭچۇ مۇستەبتىلىرى تەرىپىدىن سۈرگۈن
قلەنىشى قەشقەر سەلقەنىڭ دىلىنى ئۇرتىپ - كۆيىرۇدى. بەختى-
سەز سۈرگۈنلەر يۈرەكلىرىدىكى دەرت - ئەلمەم، ئايغۇر - ھەرسەت،
ئازۇ - ئىلەكلىرىنى ئېپتىشىپ، چارسەز قالغان ئەل يۇرتى بە-
لىن ئا خىرقى ھەرتىۋە بېغان ئىچىدە خوشلاشتى. ساقلى سوتتەك ئا-
سۈرگۈنلەرنى ئۇزاڭتۇچىلار ئىچىدىن ساقلى سوتتەك ئا-
قارغان، ئازاب ئىچىدە يۈزى ئاتارغان بىر بۇاپى شۇقۇقادەك
شۇقۇپ چىقىپ يىغا ئارلاش تىزەتك ئازادا مۇنداق بىر مۇ-
نابات ئوقۇدى:

خوش، كۈل قىزم نۇزۇڭوم،
بىرۇپ تۈرغان يېئاتۇرمۇز،
كۆپلت چۈشۈپ بېشىڭە،
تۇتۇن بولۇڭ قۇندۇرمۇ.

ئۇن كۈلنىڭ بىر كۈل
ئىچىلىغان نۇزۇڭوم،
بىرۇقلىرى بىر يېلى،
چەچىلىغان نۇزۇڭوم.

ئۇشا سالسا كۆيىدەستىم،
ئەمدى كۆپ كۈل بولۇرمۇ.

گۈزىپ، ئىگىز داۋاڭلاردىن مىشىپ ىشىكى ئايدىمن ئارتققۇق پىيادە سەول بىردى. كۆكۈم قازاخىسىدا موزاد بىيىغا يېتىپ كەلدى. تارا بۇلۇت ئارمىسقا موکۇنىشكە. ئالدىرىاۋاشقان غۇۋا ئايھاقاراب بۇزۇڭوم:

ئاينى بۇلۇت توپۇپتۇ،
بۇلۇزلا رەمۇ ئۈچۈپتۇ.
كۈر ئازاۋى ئولۇكتىش،
تىرىكىلەرگە كوچۇپتۇ.

قىچقىرىسىپ كەلگەن كاكىزىنىڭ
ئۇنى ھەر جايدا غېرىپ،
كەل كاكىزۇڭ ئاشنا بولالى
سەن مۇسالىپ، ھەن غېرىپ.

مۇز داۋاندا قار ياغى
تىزىلەڭدە يالاڭ يامغۇز،
دۇرىنەزلىرگە كۈن بەرەنس
دۇرۇڭىنىڭ قانىخۇز.

مۇز داۋانىڭ يىلدىن
ئۇقىمىسىكە ئاھال بارمۇز
ئىلىخۇغا بارغۇنچە
جىنلىرى ئامان بارمۇز؟

دەب قۇزىداشلىرى بىلەن ئاخىرقى قىشم خوشلاشتى.
دەب، ھەسەدت بىلەن كوشۇل تارضا زەخىمك مۇردى. مەڭلىغان سۇكۈنلەر بۇرۇڭىغا جور بولدى.

ساپىسى سەگۈز تېرىكىنىڭ
شاخلۇرىنى قايرىدى.

مسكىن قىزىل كۆزى داشىم
تۇمن بىيىغا باقدۇ،
ذالىم دۇرۇڭ قېپىرنى،
غەزەپ كۈچى چالقۇدۇ.

دەب، چىكىسىز نادامەت ئىجىدە دادىسى بىلەن رازملاشقاندىن كېپىن. ماڭچۇ چىزىكلىرىنىڭ قانلىق قىلىچىغا پەردا شىلماي سەب بولۇپ تۈرغان بۇزىداشلىرىغا قالاپ:

بىلە ئۇپىناب بىلە ئۇسڪەن
يارۇ-دوسىلار ياخشى قالا.
مسكىن باشقا ساپىھ بەرگەن،
بۈستان بۇزىتلار ياخشى قالان.
چول - دەشىلەرنى كېزىپ بۇزىگەن،
پېراق ئۇندىدا باغرى كويىتىدىن.
پۇتىرىدا قانلىق كىشىن
باشى جانىم ياشىتى قال.

دەب قۇزىداشلىرى بىلەن ئاخىرقى قىشم خوشلاشتى.
ئەللىقىسىه، سۇزۇڭ كۆن ئۆزىنى سۈرگۈنلەر قاتارىدا داق
يىڭىزى سېلىنجا، بۇلۇتسىنى يېھىشىچا قىلىپ، دەشت - بایاۋاڭلارنى

بیول ۋازۇي، گور ۋازۇي شىدى، نۇزۇڭەمناڭ گۈزى ئۇرۇپ
قۇغا كەتتى. ئۇ، چۈش كوردى، چۈشىدە سۈيگەن بارى — باقى
بىكىت بىلەن، نۇچىشىپ نۇزۇدا سېغىنىشنى ئۇزهار قىلىشى;
نۇزۇڭوم:

سەن سېخىندىشىمۇ ھېنى؟

باقى يېكىت:

خۇپىما سېخىندىم مەن سېنى.

نۇزۇڭۇم:

سەن قەيىرلىشىدە سېخىندىلاڭ؟

باقى يېكىت:

مەن يۈرەكسىدە سېنى.

نۇزۇڭۇم:

ھالىڭ نېچۈل دەپ سوردۇغۇل
كۈرگۈن چىراپىمدىن ئۇنى.
سەن مېنىڭ باقىم بولساڭ
قۇتۇزۇپ ئالىقىن ھېنى —

باقى يېكىت:

كۈنده كۈرمىدىم ياردىنى
كۈنده كۈرەمەن دەپ،
ئۇمىت نۇزمىدىم ياردىدىن
ئۇمىسىم سۈيەرەمەن دەپ.

ئالىشىجى ئاي كىرىگەندە
ئارا، كۈرەجەڭ خاماندا.
نۇزۇك يارنى كۈرۈشكە
باقى يېكىت ئاماندا.

ئەللىقىسىسە، نۇلا دىچق ئايدىن ئارىتۇق بىول بىرۇپ
بۇتلۇرى بىسخىر بولۇپ مادارسىدىن كەتكىندە ئىلىغا
كەلدى. ھەيدەپ كېلىنگەن بېتى قان پۇرالىپ نۇردىغان يامۇلما
قاماڭدى. قاراخۇ پىشىجىرىدىن ئالاغا تەلەرگەن نۇزۇڭوم بىر
مۇناجات نۇقدى:

ئەپپىزىنكەش جالالىلا،
ماجالىڭ ئۇپىاب ياتىدۇ،
قاراخۇ زەي زىندا ناندا،
نۇزۇك يالغۇز ياتىدۇ،

ئاتام ھېنى، ئاتام ھېنى
ئىمىشقا ئازۇلاپتىكىن،
بۇ كۈنلەرگە قالا دەنى
باشتىا نۇپىلەپتىكىن.

قۇمۇشلۇقتا ئوت ياقسا
كۈزۈلەپ كۈپۈپ كەتسە،
مۇنداق كۈنى كۈرگۈچە،
ياش تۇرۇپ نۇلۇپ كەتسە.

پېشىمىزدا جالالىلا،
قىلىچىنى ئۇپىنستا،
بۇ دوزاقلىقىن نۇزۇڭىنى،
قانداق بىر جان ئاچىرىتار؟

Нозүкөм:

قажетан باشتا موڭ بولار
моڭىمن جايىلار بوك بولار
بىز بۇ يەردىن قاجقاندا
ئىستە كچىلەر كوب بولار

ئاتا - ئانام كۈتىتكە
قايغۇ چىچىدە ئۇنىتەكتە.
بىلنىيە مەھكەم بالغلىلى
مدقىسى تىلەرگە يېتىتكە كىكە.

ئاكىمنى ئاپالماسىن
ئاپسام ئاپىرالماسىن
باشقىنى كورۇپ ئۆلىسىم
ھەرگز ئازمان قىلىسىن.

ئاتام مۇندا كېلەرمۇ?
مىنى ئېلىپ كېتىرمۇ?
قەشقەوغە جان يېتىرمۇ?
بارىمىنى بىلەسىن.

ئەلقىسى، نوزۇكۈمىنىڭ ئابدۇللا سېلىلىك بىر ئاكىسى
بارىمىدى. ئاپسۇلما نوزۇكۈمىدىن بۇرۇن ئىلىغا سۈزگۈنى قە-
لىنىغانلار قاتارىدا مۇشۇ ماڭىجنى بېكىكە ئەسر بولغان ئىدى.
ئۇپىلىمىغان يەرده بۇ ئاكا - سىڭىلى ئۆچۈرىشىب، حالى - ئاڭ بولۇپ
بىر بىرسىكە قاتاشى. ئۆزىدارا موڭ - هالىنىيە ئېيتىشىب سىرداشتى:

چۈلچ بىلۇتۇغا بارغاندا
ئۇرت ياقسىمن قومۇنىغا
ئەپرەت بىلەن قاراپىدىن
ماڭىجۇ بېڭى كۈمۈشقا.

چۈل ئاتادىنى كورەلمىي
ئۇلۇپ كېتىر ئۇخشاپىدىن
ئىۋ باهارغا يېتەلمىي
سۇلۇپ كېتىر ئۇخشاپىدىن.

ئاراق - تۈرۈق ئاۋازدىن نوزۇكۈمىنىڭ شىرىمن چۈشى بۇ-
زۇسىدى. قارىغۇدەك بولسا، دۇزار باشچىلىغىدا بىر توب دىسۇه
سۇپەتلىك مەئۇنلار ئاچ بورىلەردەك لەۋەرىنى يالىشىب، ھەيدى-
پارلىق بىلەن قارىشىب، نوزۇكۈمىنى ئۆزىدارا ئالىشىب تۈراشتى.
چۈشىقەك ئارتىلىپدىغان ئىسکەتسىز بىر ماڭىجۇ بېكىنلىك تۈك-
كەن ئاپتونىرىغا ئاخىر دۇرۇڭ نوزۇكۈمىنى سېستىۋەتتى.
ئەلقىسى، نوزۇكۈم مانجۇنىڭ چۈلچ بىلەسىدىن بىرگە
سېلىلىپ چۈلچ بىلۇتۇز بېزىسىغا ئېلىپ كېلىدى. بۇ دۆلەتلىك
قاراڭخۇ كۈنلەر سىجىدە نىمە قىلارنى بىلەي نوزۇكۈم مۇنداق
زاوىلىنى:

مەن قەشقەردىن چىتىقلى
تۈشەك سېلىلىپ ياتقان بىوق.
ئانام ئورگەن چەچىمىغا
تىغاي سېلىلىپ باقان بىوق.

ئۇزۇگۇمنىڭ گۈلدەك چىراپىي ٹۇزىگە دۇشىن بولسىدی.
ئۇزۇگۇمنىڭ گۈلدەك چىراپىي ٹۇزىگە دۇشىن بولسىدی.
هەجىبىرى خىوتۇنىلىقما گېلىشىنى ئۇپىلىدى، دەسلەپ تۈرلۈك زېپا-
زىنتىت، ئالاتقۇن - كۆمۈش بىلەن ئالدىنماقچى بولسىدی. بۇ ئالادا-
چىلسق ٹۇزۇگۇمنىڭ قەلبىدە شىپلاس مانجۇ ئەھەلدارلىرىغا قارشى
تېخىمۇ كۆچلۈك غەزىپ - نەزەرت قۇرغۇندى:

تۈركە ياتاڭار قاڭاشقا
بىر ئاكام بار قالماقتا،
ئىنسىساۋى يوق مەلئۇنىڭ
قەسىتى بېنى ئالماقتا.

دارىن ئۇيىي زىننەتلىك
ئالاتقۇن - كۆمۈش تاملىرى.
چىاي ئۇرۇندا ئىچىكىنى
سۈرگۈنلەرنىڭ قانلىرى.

قىرى ئۈلکە كۈلکىسى
يائۇزۇلىقنىڭ شەپىسى،
ماڭىچەنىت كۆرۈنەر
باڭى پىشكىت كەپىسى.

تاغدىن چۈشكەن لاي سۈنى
سۈزۈپ تىچەر ئەر بارمۇء
ئازۇڭ باشاڭا موڭچۇشتى،
شىپسى قاچار شەر بارمۇء

نۇزۇگۇم:

قۇنۇپاپتۇ ئاغىلار
بۈلۈل باغدىن كۆچتىغۇم
ساشا كەلگەن كۆپەتلىر
نۇزۇڭ باشاڭا چۈشتىغۇم

ئابدۇلا:

تۈمۈر قەپەز دەردەنى
مەنلا تاۋىسام بولمامۇم
سېنى مۇنداق كۆرگەندە
بۈرەك دەرتىكە تولمامۇم

نۇزۇگۇم:

بىزمۇ ئادەم نىمىشقا
بۈقۈر شۇنچە قەدرمۇز،
ۋەھىشى قاۋان دۇۋاخىما
تاشار غەزەپ قەھرمۇز.

ئابدۇلا:

يامخۇلا دولا يالغا
مۇز داۋانلار پەسىلىدۇ،
سەن ئۇزەتكە ئاكاھ بول
دۇۋالىش بىزنى قەستىلىدۇ.

نۇزۇگۇم:

بېتۈمىدىكى كىشەنى
كەلگىن ئاكا چاپاپلى،
يەكسان قىلىپ دۇشەنى
قازىرىنى چاپاپلى.

قۇمۇش ئارملاپ كۈن چۈشتى،
يالغۇز باشقا مۇڭ چۈشتى.
مەن نۇزۇكى تۈزۈشنى
يۇزىلېب چىرىڭىز بول تۈشتى.

قىاباپ تۈرغان قازانقا
چومۇچ سېلىپ باققان بوق.
ياد تۈپقىدا من بويۇققا
مۇئىىدىشىپسو ياتقان بوق.

يالغۇز ياتىم خاماندا
نان پىشىردىم سامانداه.
ئاجىز نۇزۇك جاڭىدا
باقى يۈرۈر قايىدا.

قۇمۇشلۇق بولدى حىلىم
بود، تولكىه ھەۋايم.
مۇنداق بىخىر كۈنلەردىن
قۇقۇزغايم خۇدایىم!

بىلىرىم چىقىتى تۈتقىلى
ئىچىدار بولۇپ يۈتقىلى.
چىزىلەك مىلىق تەڭلىپىدۇ،
قۇمۇشلۇقا ئاشقىلى.

مېنى تۈتۈش قەستىدە
تۇتفى قورىدى قەمۇشىتا،
كۈنلىرىنى مەسىلەپ بىزەك دىشىسىدىن نازىدە تۈزدى:

باقى يىمگىت كەلسەڭچۈ
مېنى ئېلىپ قاچساڭچۈ،
قلچىق بىلەن بۇڭاڭىنىڭ
كاللىسىنى چاپاڭچۈ.

ئەلقىسىسە، دواڭىنىڭ زۇلمىدىن دەشت - چىللەر دە قېچىپى
بىرگەن باقى يىمگىت سۈيگەن ئاپادارى نۇزۇڭۇنىڭ ماڭىز ئىھ -
مەلدارسقا مەجىزىرى سەستىغاڭىلىغىدىن خەۋەر تېسبىپ، نۇزۇڭۇنى قۇزۇزا -
دۇرۇشقا بەل بالغىلار، ئايياقچى ئارقىلىق نۇزۇڭۇغا سالام بىولالاردا.

نۇزۇڭ يارد ئامانمۇ؟
دەشكى - دوبى سامانمۇ؟
نۇزۇڭۇغا چاڭ سالغان
ماڭىز بىكى ئامانمۇ؟

ئاتلارىنى توقۇپ قويدۇم
بىسىر كۆتۈپ ياتارەمن.
چۈشكەن چاغادا قاراڭغۇ
سېنى چۈقۈم تاپارەمن.

ئەلقىسىسە، ئالداھېچىلىق بىلەن نۇزۇڭۇنى قولغا چۈشۈرەم -
كەن بەگ زۇلۇق كۈچىكە بىولىنىپ بىلۇز قوللىنى ئۇزاتى، تىز
پۇنەس نۇزۇڭۇم توپ كېچىسى داپىشنى بونغۇپ بىئۇتۇرۇپ ئالا -
ۋاستىلا غاردىن قاچىنى، شۇ ئايياقچىنى - ئى - ئاغ - داۋاتلارىدىن
ئاشتى. نۇزۇڭۇنىڭ ئارقىسىدىن نۇزۇن ئىستەكچىلەر قوغىدى. ئالىتە
نۇزۇڭۇم دەشت - بىأۋاتلادا بىرۇپ، قۇمۇشلۇقتا موکۇپ ئالىتە
تايىچىچە جاللاتلا رەغا تۇتۇق بەرمىدى، ئاشۇ ئايياقشۇلىق بىصر

خاندمن بۇرىق چۈشۈتۈز
سۈلۈن ① كۈزۈم نۇيۇشتا.

قومۇشۇقتا ثۇت قويسا
مەن نۇزۇكىنى تاپالماس.
مەن نۇزۇكىنى تاپاندا
تىرملەك قۇلغا ئالالاس.

ئالىتە ئاي بولدى يالغۇزەدن
قەشقەر بىلسىن بىلدەسىن.
خۇدا ئامان ساقلىسا
چەزىرىكلەرنى كورەسىن.

ئاتام مېنى ئۇپلايدۇ،
نۇزۇگۈم دەپ يېغلايدۇ،
جان ئاكىمنىڭ ھەسرىتى
بىزىگىمنى تىغايدۇ.

قومۇشۇقا ساپىرغان
ئۇرۇدە كىمىكىن، غازىكىن؟
بىزىگىمنى بىزىدە باق
تازا بىرى بارمسكىن؟

شۇنداق نېغىزى كۆزىلەرە
يىار يېنىمدا بولساڭىز؟

① سۈلۈن — چۈرەپلىق.

باقى نۇجۇن جان بەرسە دىلدا ئارمان قالىغايى.

دۇۋاڭ خالدىن خىت كەلسە نۇزۇكىنى "چىمىڭ" دەپ، يېرىتىداشلىرىم تېيىندىرۇ "شەھىتكىنى تېمىڭ" دەپ.

جاڭچۇڭ ئالىدا مەردانە تۈرۈپ سوزدە قاشىقى ئېلىشىنى. جاڭچۇڭ نۇزۇكىنى دارغا ئىسسىپ ئۇماتۇشكە بۇيرۇدى..... مۇيتىڭىزا ئادەم دېشكىزىغا ئايلانسىدى. نۇزۇكىم كۆز يېسىنى قىلىۋاتقان قېرىندىداشلىرىغا قاراپ: — ئېزىز وەندىداشلىرىم؛ ئىللار مېنى دارغا ئاسماقچى، قولدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، مەن ئۇلۇشىنى قورقۇپىمىن، مەن ئۇلۇشىنى بىلەن مېنىش قۇرم - قېرىندىداشلىرىم ئوامېپىدۇ، — دىدىدە، لاغىداب تىرتەۋاتقان جالالقا خىتاب قىلدى:

بۇرۇغۇنىشنى بەر جالالات مېنى دارغا ئىسسىشىغا، ئەل قىساسى مەنەلەپق ساڭا يول يوق قېچىشىغا،

بەر كون تېڭىز بېشىڭىغا، ئاكاھ بول نۇز تېشىغا، دەھىم كۆزى - نۇمۇت بۇرۇپ، قورقۇشلى بولمىشىغا،

مۇنداق كۈنى كورگەندىن، بىر قىينىڭغا ئالساچىپۇ! .. . كەب قىلدىم يائانغا، چىرك كەلدى داۋانغا، جىنم ئازلا قاڭاندا تۇتۇلمۇ مەن قاۋانغا.

ماخىرى مىڭ بىر مۇشەققەتىه مانجىزو چىركىلىرى، نۇزۇكىنى تۇتۇۋالدى. بۇت - قولنى مەھكەم باڭلاب، ئۇنلىغان چىرك توت ئەتپاپدىن يالاپ، ئالىدى - ئارقىسىنى چارلاپ، ئۇدۇل ئىلى يامۇلغا ھەپىدەپ كەلدى. يامۇل ئىچى ئالا قىرا دىللىكە تولدى. بۇتىپ ئەرگە جالالدار قارا قاغىدەك قۇندى. نۇزۇكىم هايىاتىنى ئۇمىت نۇزدى:

نۇزۇك قولى باغاندى ئۇشۇرەتكە چاڭلاندى. قەشقەردىكى ئاتاڭانداشلىق يۇرەك باغرى داغانلىدى. يالغۇز شەرىپ نۇزۇكىنى "ش" يامۇلغا سولاشتى. قان ئىچىمەتكە چىركىلەر چەمەداك ئۇلاشتى.

تۇتۇتۇن قىلىپ نۇزۇكىنى قورقۇشلى بولمىشىغا،

ئەلقىسىسە، نۇزۇڭۇم مەردانە ھالدا دار ئاستىغا ئۇزى كەلدى. مەيداندا قىيا - چىيا كۆتۈردى. نۇزۇڭۇم جاراڭلىق ئازاز بىلەن كۆكى لەزىگە سالدى:

ھېچىم مەندىمەك بولىسۇن
بالا رغا قالىمىسۇن.
ماڭى كەنگەن دەرت - ئەلمەم
ھىچ بەندىگە كەلمىسۇن.

سەل ئەممەستۇر ئاققاڭلار،
بىزنىڭ تۈركىھەن بېشىمىز،
قانلىق قىلىچ قەھىدىن،
كېسىلەكتە بېشىمىز.

كۆپ يانسۇن زىمالار
تاجۇ - تەختى كۈل بولىسۇن.
ئەركىنلىك دۇشەنلىرى
يەد بىلەن يەكسان بولىسۇن.

غەم - خۇسسىسە باش ئەگەر
شەلى باسقان تۇن كېتىدە.
ئۇت قۇيىاشتىڭ نۇر چاقىاب،
بىزنى پارلاق كۈن كۈتەر،

